

SIELUNHOITO PAPIN PROFESSION VALOSSA

Käsiteanalyttinen tutkimus
sielunhoidollisesta auttamisesta

Isto Peltomäki
Sosiaalietiikan pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2014

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta – Fakultet Teologinen tiedekunta	Osasto – Sektion Systemaattisen teologian osasto	
Tekijä – Författare Isto Peltomäki		
Työn nimi – Arbetets titel Sielunhoito papin profession valossa. Käsiteanalyttinen tutkimus sielunhoidosta.		
Oppiaine – Läroämne Sosiaalietiikka		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum 21.2.2014	Sivumäärä – Sidoantal 133
Tiivistelmä – Referat <p>Seurakuntalainen ja pappi istuutuvat alas. He ovat etukäteen sopineet sielunhoidollisesta keskustelusta. Mistä on kyse – mitä sielunhoidolla tarkoitetaan?</p> <p>Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää, mistä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä harjoitettavassa sielunhoidossa on kyse eli mitä sielunhoito on. Sielunhoito määritellään auttamiseksi, mutta se ei kerro vielä mitään tarkasti. Tutkimuksen tehtävä edellyttää sielunhoidon tavoitteen kuvaamista. Toiseksi tutkimuksen tehtävä edellyttää, että tarkastellaan, miten tavoite voitaisiin saavuttaa. Toisin sanoen on määritettävä sielunhoitomenetelmän keskeiset periaatteet.</p> <p>Tutkimusmetodina on käsiteanalyysi. Sielunhoidossa tapahtuvaa auttamista eli sielunhoidollista auttamista sekä sen tavoitetta ja tavoitteen saavuttamista tarkastellaan käsiteanalyysin avulla. Analyysin lähtökohtana ja ensisijaisena apuneuvona on Jaana Hallamaan <i>Yhteistoiminnan etiikka</i>, joka kuvaa käsiteanalyttisilla välineillä inhimillistä toimintaa ja yhteistoimintaa.</p> <p>Koska tutkimuskohteena on ev.lut. kirkon piirissä harjoitettava sielunhoito, niin ensisijainen lähde Paavo Kettusen <i>Auttava kohtaaminen 1. Sielunhoidon teologia ja perusteet</i>. Se edustaa viimeisintä kirkon omaa näkemystä sielunhoidon perusteista ja teologiasta. Muuta kirjallisuutta käytetään silloin, kun asian käsittely sitä edellyttää.</p> <p>Johdantoa seuraavassa luvussa määritellään tutkimuskohde eli sielunhoito, jota tarkastellaan erityisesti toiminnan näkökulmasta. Kolmannessa luvussa määritetään sielunhoidollisen auttamisen tavoite. Neljännessä luvussa tarkastellaan sielunhoitomenetelmää ja sen keskeisiä periaatteita. Viidennessä luvussa edetään tutkimuksen tulosten rakentamiseen.</p> <p>Tutkimuksen tulos on havainto, että pappuus määrittää sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välisen vuorovaikutussuhteen perustan ja luonteen. Siksi sielunhoito tulee ymmärretyksi papin profession valossa. Sielunhoito on kirkon ja seurakunnan piirissä harjoitettavaa auttamista, joka on erityisesti papin tehtävä. Sielunhoitoa ei voi ymmärtää ilman käsitystä sielunhoidon teologiasta ja hengellisyydestä, joka määrittää seurakunnan olemusta. Sielunhoito on toisaalta menetelmällistä, toisaalta uskonnollista toimintaa. Papin profession avulla tulee myös ymmärretyksi, mitä sielunhoidon kannalta merkitsee se, että sielunhoidon etiikka on seurakuntalaisen hyvää koskevaa etiikkaa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Sielunhoito, papin professio, sielunhoidollinen auttaminen, sielunhoidon teologia, sielunhoitomenetelmä		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällys

1 Johdanto.....	2
2 Sielunhoito tutkimuskohteena	8
2.1 Mitä sielunhoito on?	9
2.2 Sielunhoito toimintana.....	15
2.3 Hengellisyys sielunhoidossa.....	19
3 Sielunhoidollisen auttamisen analyysi ja sielunhoidon tavoite	25
3.1 Auttaminen on vaikuttamista.....	25
3.2 Hyvinvointi edellyttää toimintakykyä	32
3.3 Seurakuntalaisen tarve tulla autetuksi	46
3.4 Hyvinvoinnin edistyminen sielunhoidossa.....	53
4 Sielunhoidon menetelmä ja teologia.....	62
4.1 Sielunhoito perustuu kunnioittamiseen	63
4.2 Dialogisuus mahdollistaa voimaantumisen sielunhoidossa.....	70
4.3 Psykkistä taakkaa kantavan kohtaaminen.....	79
4.4 Sielunhoidon teologia	87
5 Papin professio määrittää sielunhoitoa	100
5.1 Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen vuorovaikutussuhde	100
5.2 Sielunhoitaja pappina ja yksityishenkilönä	112
6 Loppukatsaus	119
7 Lähteet ja kirjallisuus.....	128
7.1 Lähteet ja apuneuvot.....	128
7.2. Kirjallisuus.....	129

1 Johdanto

Keski-ikäinen mies on lähdössä kirkosta sunnuntain aamumessun jälkeen, mutta rohkaistuu kuitenkin astumaan sakastiin ja kysymään pastoria: ”Olisiko teillä hetki aikaa?” Eläkeikää lähestyvän naispastorin on kiirehdittävä, mutta he sopivat tapaamisen. Seuraavana keskiviikkona he tapaavat pastorin työhuoneessa. Pastori toivottaa miehen tervetulleeksi, pyytää istumaan alas ja sanoo: ”Sinulla on asioita, joista haluat keskustella. Voisitko kertoa niistä lisää?”

Alkamassa on sielunhoitokeskustelu. Mitä sielunhoidossa oikeastaan tapahtuu? Miten keskustelu jatkuu, mikä on keskustelun tavoite ja miten sielunhoitajan tulee toimia, jotta tavoite voitaisiin saavuttaa? Entä mikä mahdollistaa sielunhoidon tavoitteen saavuttamisen? Mitä sielunhoito oikeastaan on?

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää, mistä sielunhoidossa on kyse eli mitä sielunhoito on. Asiaan perehtymättömällä saattaa olla valistunut käsitys, että sielunhoidolla tarkoitetaan papin ja seurakuntalaisen keskinäistä, seurakuntalaisen auttamiseen pyrkivää keskustelua. Tällainen käsitys tiivistää sielunhoidosta paljon keskeistä, mutta ei kuitenkaan kerro tarkasti juuri mitään. Sielunhoito on auttamista eli sen tavoite on seurakuntalaisen auttaminen. Mutta mitä sielunhoidollisella auttamisella tarkoitetaan? Entä mikä mahdollistaa sielunhoidon tavoitteen saavuttamisen ja mitä siihen edellytetään? Ja miten sielunhoitajan on toimittava, jotta tavoite voitaisiin saavuttaa?

Rajaan tutkimukseni koskemaan sielunhoitoa, jota harjoitetaan Suomen evankelisluterilaisen kirkon piirissä, jossa sielunhoito on erityisesti papin tehtävä. Sielunhoitoa harjoitetaan uskonnollisen yhteisön piirissä ja sillä on hengellinen perusta. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena ei ole ainoastaan kuvata, minkälaisen menetelmän periaatteiden mukaan sielunhoitajan on toimittava, vaan myös perustella, miksi näin on. Sielunhoitomenetelmä perustellaan ensinnä kysymällä, miten sielunhoitajan on toimittava, jotta sielunhoidon tavoite voisi onnistua. Mutta toisaalta sielunhoitomenetelmä, tai sielunhoito ylipäätään, ei tule ymmärretyksi ja perustelluksi ilman, että otetaan huomioon sielunhoidon hengellinen ja teologinen perusta.

Sielunhoitoa tarkastellaan tässä tutkimuksessa toimintana, koska sielunhoito nimenomaan on toimintaa. Sielunhoito on auttamista, joka toteutuu ennen kaikkea keskustelun avulla. Sielunhoidon teologian tarkasteleminen ohjaa kuitenkin myös kysymään, millainen rooli hengellisyydellä ja niin sanotuilla hengellisillä elementeillä on sielunhoidollisen auttamisen kannalta. Hengellisiä elementtejä ovat muun muassa rukous, rippi, virsien laulaminen, ehtoollinen, raamatunluku ja öljyllä voitelu. Tutkimuskohde on rajattu niin, että tarkasteltavana on papin ja mieleltään terveen seurakuntalaisen välinen sielunhoito. Esimerkiksi sairaalasielunhoidossa kohdataan autettavia, jotka kärsivät erilaisista mielenterveydellisistä häiriöistä tai biologisesta sairaudesta johtuvista muistin ja aivotoiminnan häiriöistä. Tällaisten sielunhoidollisten keskustelujen tarkastelu jätetään tutkimuksen ulkopuolelle, mutta toisaalta tutkimuksen tulokset ovat sovellettavissa myös erityissielunhoitoon.

Tutkimustuloksia sielunhoidosta sekä käsiteanalyysin avulla perustellusta sielunhoitomenetelmästä voidaan muutenkin soveltaa laajasti kaikkeen seurakunnassa harjoitettavaan sielunhoitoon. Sielunhoitomenetelmän soveltaminen ei ole ainoastaan papin tehtävä, vaan samojen, papin sielunhoidollista työtä ohjaavien periaatteiden, tulisi päteä myös seurakuntalaisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja ohjata kaikkea yhteistoimintaa. Seurakuntalaisten keskinäisessä sielunhoidossa ei ole silti kyse varsinaisesta sielunhoidollisesta keskustelusta, vaan sielunhoidollisesta kohtaamisesta. Sielunhoidollisessa kohtaamisessa ei ole tarkoitus, että keskustelun toinen osapuoli toimisi nimenomaan sielunhoitajana, vaan roolien on tarkoitus vuorotella. Sen takia sielunhoitomenetelmän laajempi soveltaminen kuuluu ennen kaikkea papin mutta myös muiden hengellistä työtä tekevien eli lehtorin, diakonin ja nuorisotyöohjaajan antamaan sielunhoitoon.

Sielunhoidollista auttamista tutkitaan käsiteanalyttisen tutkimusmenetelmän avulla. Käsiteanalyttinen tutkimusmenetelmä on käsitteiden systemaattista tarkastelua, jonka tavoitteena on selvittää, mitä jollakin käsitteellä todella tarkoitetaan sekä miten sillä kuvataan ja voidaan kuvata todellisuutta. Käsite on sanan, lauseen tai termin merkityssisältö. Sana *analyysi* tulee kreikan kielestä sanasta *ανάλυσις*, joka tarkoittaa osiin purkamista tai hajottamista. Tutkielmassa puretaan sielunhoidon käsite osiin, ja tarkastellaan ja kuvataan, mitä sielunhoidolla todella tarkoitetaan. Analyysin avulla myös sanotaan, minkälaisen

menetelmän mukaan sielunhoidollista keskustelua tulisi toteuttaa ja mihin menetelmä perustuu.

Käytännössä tutkimus on toisiaan seuraavien kysymysten esittämistä ja niihin vastaamista: mitä on sielunhoito, mitä sielunhoidossa tavoitellaan ja miten tavoitetta voidaan kuvata, miten sielunhoidossa toimitaan tavoitteen toteutumiseksi ja niin edelleen. Vastaukset synnyttävät aina joukon muita kysymyksiä, jotka vievät tutkimusta eteenpäin. Käsiteanalyttinen tutkimus tuottaa loputtoman määrän variaatioita ja on mahdotonta ottaa huomioon kaikkea aiheen kannalta relevanttia tietoa. Sen sijaan, että pyrittäisiin analysoimaan kaikki mahdolliset sielunhoidolliseen liittyvät seikat, tutkimuskohde pidetään suppeana, jotta kyetään selittämään tarkasti ja siten hedelmällisesti, mistä sielunhoidossa on kyse. Keski-ikäisen miehen ja naispastorin keskinäinen sielunhoitosuhde kulkee tutkimuksen läpi. Se antaa tutkimukselle rakenteen ja havainnollistaa tutkittavaa aihetta. Keksitty sielunhoitosuhde ja siinä käsiteltävät aiheet johdattaa kunkin luvun aiheisiin.

Koska aiheena on tarkastella suomalaista sielunhoitoa, tutkimuksen lähteeksi on otettu ensisijaisesti suomalaista sielunhoitoa koskevaa tutkimusta. Keskeisenä lähteenä on Paavo Kettusen tutkimus *Auttava kohtaaminen I. Sielunhoidon perusteet ja teologia*. Tämän tutkimuksen alussa sielunhoito esitellään sellaisena kuin se nähdään Kettusen tutkimuksessa, joka on ensimmäinen osa kirkon sairaalasielunhoidon toimikunnan asettaman työryhmän tehtäväksi annetusta sielunhoitoa koskevasta tutkimuksesta. Toinen osa *Auttava kohtaaminen II*, jonka kirjoittaa Raili Gothóni, ilmestyy myöhemmin vuonna 2014 ja sen painopiste on sielunhoidon toteuttamisessa käytännössä. Sielunhoito on ajankohtainen tutkimusaihe, koska sielunhoidollisten keskustelujen määrä jatkuvassa laskussa, vaikka henkinen pahoinvointi on kasvanut¹.

Kettusen tutkimuksen ottaminen ensisijaiseksi lähteeksi on perusteltua, koska tutkimus on syntynyt kirkon keskushallinnon perustaman työryhmän työn tuloksena. Siten se edustaa kirkon omaa ja viimeisintä näkemystä sielunhoidosta sekä sen perusteista ja teologiasta. Kettusen kirjan mukaisen näkemyksen sielunhoidon perusteiden, teologian ja menetelmän arvioinnissa on tukeuduttu paitsi käsiteanalyysiin myös muuhun suomalaiseen ja kansainväliseen sielunhoitoa sekä auttamista ja auttamistyötä koskevaan tutkimukseen. Vallalla olevan sielunhoitotutkimuksen ja siihen perustuvan sielunhoitomenetelmän

¹ Kettunen 2013, 203.

arviointi ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen keskeinen tehtävä, vaan käsiteanalyttisesti perustellun sielunhoitoteorian ja -menetelmän kuvaaminen.

Kettusen sielunhoidon tutkimus kytkeytyy pastoraalipsykologiseen sielunhoidon perinteeseen. Pastoraalipsykologialla tarkoitetaan sielunhoidon tutkimukseen perustuvaa lähestymistapaa, jossa tukeudutaan sekä psykologiaan että teologiaan, koska sielunhoito ei voi selittyä ainoastaan joko teologian tai psykologian avulla. Pastoraalipsykologiassa tukeudutaan ihmisen henkilökohtaiseen kokemustietoon ja psykologian avulla käsitettävästä ihmistä koskevaan ymmärrykseen, mutta samalla tunnustetaan, että sielunhoidossa keskeistä on hengellisyys, joka ei selity ilman käsitystä transsendentin luonteesta.

Keerygmaattisen sielunhoitoperinteen lähtökohdat ovat erilaiset kuin pastoraalipsykologisen sielunhoidon lähtökohdat. Keerygmaattisessa sielunhoidossa painotetaan hengellisyyden merkitystä sielunhoidossa niin, että sielunhoidollinen auttaminen toteutuu silloin, kun ihminen saadaan ohjatuksi uskomaan Jumalaan. Tämä tutkimus kiinnittyy pastoraalipsykologian mukaiseen käsitykseen sielunhoidosta ja sielunhoidon tehtävästä. Pastoraalipsykologinen lähestymistapa perustellaan käsiteanalyysin avulla, mutta toisaalta uusimpaan suomalaisen pastoraalipsykologisen tutkimuksen käsitykseen sielunhoidon teologiasta suhtaudutaan kriittisesti.

Jaana Hallamaan teon, toiminnan ja yhteistoiminnan teoria eli *Yhteistoiminnan etiikka*, joka on tätä tutkimusta tehdessä käsikirjoitusvaiheessa², on keskeinen teoreettinen apuväline analyysin tekemisen tueksi. Yhteistoiminnan etiikka tarkastelee käsiteanalyttisesti toimintaa ja yhteistoimintaa. Se pyrkii selittämään, mistä inhimillisessä toiminnassa on kyse kuvaamalla inhimillistä toimintaa ohjaavia toiminnan ja yhteistoiminnan ehtoja. Toiminnan ja yhteistoiminnan ymmärtämisen kannalta erityisesti toimijuuden käsite on keskeinen, koska sen avulla voidaan esittää inhimillisen toiminnan lähtökohdat ja edellytykset.

Yhteistoiminnan etiikan teoria toiminnasta ja yhteistoiminnasta on tämän tutkimuksen käsiteanalyttisen tarkastelun lähtökohta. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä harjoitettavaa sielunhoitoa, sellaisena kuin se Kettusen mukaan nähdään, tarkastellaan Yhteistoiminnan etiikan käsitevälineiden avulla. Yksinkertaisimmillaan tutkimuksen voi ajatella olevan sielunhoidollisen auttamisen käsiteanalyttista tarkastelua Hallamaan teorian näkökulmasta. Sen

² Yhteistoiminnan etiikkaan viitattaessa alaviitteeseen on merkitty luku, johon viitataan. Luvut on merkitty lähde- ja apuneuvoluetteloon yksittäin lukujen mukaisessa järjestyksessä.

avulla voidaan sanoa, mitä auttamisella tarkoitetaan ja voidaan kuvata, miten sielunhoidollinen auttaminen toteutuu papin ja seurakuntalaisen välisessä vuorovaikutussuhteessa.

Muuta kirjallisuutta ja apuneuvoja käytetään silloin, kun se on aiheen käsittelyn ja kuvaamisen kannalta tarpeen. Sielunhoidon määrittelyssä on käytetty Kettusen tutkimuksen lisäksi muuta suomalaista sekä ulkomaista sielunhoitotutkimusta. Psykkisen hyvinvoinnin määrittelyssä käytetään Yhteistoiminnan etiikan lisäksi muuta tutkimusta. Kristillisen hengellisyyden, luterilaisen etiikan ja uskontulkinnan sekä sielunhoidon teologian tarkastelussa tukeudutaan aiheen kannalta keskeisimpään tutkimukseen. Valmiita vastauksia muista lähteistä ei kuitenkaan aina löydy, vaan sielunhoitoteorian rakentaminen edellyttää käsiteanalyysia ja käytettävissä olevan tiedon soveltamista.

Luvussa kaksi määritellään tutkimuskohde eli kuvataan, miten sielunhoito ymmärretään Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uskontulkinnan mukaan. Huomiota kiinnitetään siihen, mitä sielunhoito on toiminnan näkökulmasta papin työnkuvan kannalta. Samassa luvussa tarkastellaan kristillistä hengellisyyttä, joka on sielunhoidon perustana sekä rippisalaisuutta. Papin kanssa käydyllä sielunhoidollisella keskustelulla on erityinen asema sekä evankelisluterilaisessa kirkossa että koko yhteiskunnassa. Papin kanssa käytyä sielunhoidollisen keskustelun yksityisyyttä suojataan hyvin ehdottomalla rippisalaisuudella, josta on säädetty kirkkolaissa. Rippisalaisuuden juridiset lähtökohdat esitellään sekä tarkastellaan rippisalaisuuden soveltamista seurakuntatyössä ja sitä, minkälainen merkitys ehdottomalla rippisalaisuudella on sekä teoreettisella tasolla että käytännössä papin työssä.

Luvussa kolme aloitetaan sielunhoidollisen auttamisen käsiteanalyttinen tutkimus. Tarkastelun lähtökohtana on, että sielunhoito on kahden toimijan välisessä relaatiossa tapahtuvaa tavoitteellista yhteistoimintaa, jonka pyrkimyksenä on seurakuntalaisen auttaminen. Sielunhoidollista auttamista tarkastellaan toimintana, jonka pyrkimyksenä on edistää seurakuntalaisen psyykkistä hyvinvointia. Näin ymmärrettynä auttaminen on vaikuttamista, jota tarkastellaan teon, toiminnan ja yhteistoiminnan teorian avulla resurssivaltaan perustuvana toimintana. Autetuksi tulemisen ja autetuksi tulemisen tarpeen – eli syyn, jonka vuoksi seurakuntalainen toivoo sielunhoidollista keskustelua – kuvaamisessa käytetään kompetentin toimijan ja ei-kykenevän toimijan käsitteitä,

joiden avulla voidaan Yhteistoiminnan etiikan käsitteitä käyttämällä sanoa, mitä on psyykinen hyvinvointi.

Sielunhoidollisen auttamisen kohteena olevasta käytetään joko nimitystä seurakuntalainen tai autettava. Suomenkielisessä sielunhoidon tutkimuksessa on aiemmin käytetty usein nimityksiä asiakas tai ohjattava, mutta ne antavat väärän kuvan sielunhoidon luonteesta, koska ne olettavat sielunhoidon jonkinlaiseksi asiakaspalveluksi, jonka tuotetta käytetään ja jossa asiakkaaseen kohdistetaan toimenpiteitä. Enemmän sielunhoito on yksi seurakunnan perustehtävistä ja siksi sielunhoidollisuuden tulisi olla luonteva ja keskeinen, eikä siitä irrallinen, osa papin työnkuvaa. Toiseksi papin antama sielunhoito on sielunhoitajan ja ”sielunhoidettavan” eli seurakuntalaisen yhteistoimintaa, jossa molemmilla on aktiivinen rooli. Tätä tarkastellaan lähemmin luvussa neljä, jossa tarkastellaan sielunhoidon menetelmää ja teologiaa.

Psyykkisen hyvinvoinnin määritelmän avulla voidaan sanoa tarkasti, mihin sielunhoidossa pyritään, mikä antaa mahdollisuuden perustella, miten sielunhoitajan on toimittava, jotta tavoite voi tulla saavutetuksi. Luvussa neljä tarkastellaan sielunhoidon menetelmää eli sitä, minkälaisen periaatteiden mukaan sielunhoitajan on toimittava, jotta sielunhoidon tavoite eli seurakuntalaisen hyvinvoinnin edistyminen voisi toteutua. Sielunhoidon menetelmää ja sen vaikutusta kuvataan esittämällä, miten sen periaatteiden mukaisesti toimimalla sielunhoitaja kohtaa psyykkisestä taakasta kärsiviä. Psyykkisiä taakkoja voisi kuvata useita ja niiden tarkasteleminen olisi perusteltua, mutta tutkimuksen tavoitteen kannalta riittää, että tarkastellaan häpeää, syyllisyydentuntoa ja surua sekä lyhyesti masennusta ja ahdistusta.

Sielunhoidon menetelmä ei kuitenkaan tule perustelluksi ja ymmärretyksi ainoastaan käsiteanalyysin avulla. Koska sielunhoidon perusta on psyykkiseen kokemustietoon perustuvan psykologian lisäksi hengellinen, sielunhoidon menetelmän perustelevuuden edellyttää sielunhoidon teologian tarkastelua. Sielunhoitoa ylipäättään ei voi ymmärtää ilman tietoa kristillisestä uskontulkinnasta ja siitä, miten se ohjaa käsitystä sekä sielunhoidosta että kaikesta inhimillisestä toiminnasta. Psyykinen hyvinvointi, joka on sielunhoidon tavoite, edellyttää käsitystä hyvästä, joka rakentaa hyvinvointia ja jolle hyvinvointi rakentuu. Kristilliseen uskontulkintaan perustuva luterilainen etiikka määrittää ja ohjaa ymmärrystä tavoittelemisen arvoisesta hyvästä sekä moraalisesta hyvästä. Sielunhoidon hengellisyyttä ja teologiaa tarkastellaan kahdessa alaluvussa, jotka

sijoittuvat tutkimuksen alkupuolelle sekä loppuun ennen viidettä lukua, jossa edetään tutkimuksen tuloksiin. Se kuvastaa sitä, että käsitys sielunhoidon teologisista perusteista läpäisee kaikki tutkimuksen keskeiset havainnot.

Viidennessä luvussa kuvataan, mistä sielunhoidossa on kyse, minkä selvittäminen on tutkimuksen varsinainen tehtävä. Viidennessä luvussa siis esitellään tutkimustuloksia. Sielunhoidollisen auttamisen analyysi lähtökohtana on, että auttaminen tapahtuu sielunhoitajan ja seurakuntalaisen keskinäisessä relaatiossa, jossa sielunhoitaja ja seurakuntalainen toimivat yhteistoiminnassa tavoitteen saavuttamiseksi. Tutkimustuloksena esitetään, mikä ja mitkä seikat määrittävät sielunhoitajan ja seurakuntalaisen vuorovaikutussuhdetta. Sen avulla voidaan sanoa, mistä sielunhoidossa on kyse.

2 Sielunhoito tutkimuskohteena

Keski-ikäinen mies ja pastori ovat istuutuneet. Mies on esittänyt toiveen saada keskustella papin kanssa luottamuksellisesti. Molemmilla on selvä käsitys, että tilanteessa on kyse sielunhoidollisesta keskustelusta. Pappi on saanut koulutusta toimia sielunhoitajana ja hänen asemansa sielunhoitajana perustuu papin professioon. Myös miehellä on ainakin jonkinlainen käsitys, miten sielunhoidollisessa tilanteessa toimitaan ja mitä sielunhoidolla tarkoitetaan. Ainakin hän tietää voivansa luottaa siihen, että sielunhoitaja ei kerro hänen asioitaan eteenpäin, vaikka hänellä ei olisikaan täyttä käsitystä rippisalaisuuden ehdottomuudesta.

Mitä sielunhoito on, milloin keskustelu on sielunhoitoa? Usein sielunhoito käsitetään papin ja seurakuntalaisen väliseksi keskusteluksi, joka käydään rauhallisessa tilassa ennalta sovitusti. Rajoittuuko sielunhoito ainoastaan papin ja seurakuntalaisen kohtaamiseen vai onko se koko seurakunnan tehtävä? Entä minkälaiset odotukset, roolit ja velvoitteet määrittävät tilannetta, jossa mies on istuutunut alas pastorin kanssa ja toivonut voivansa keskustella pastorin kanssa?

Tässä luvussa tarkastellaan sielunhoitoa kirkon perustehtävänä ja määritellään, mitä on sielunhoito, josta säädetään kirkkolaissa ja kirkkojärjestyksessä. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan sielunhoitoa yleisesti sekä esitellään lyhyesti sielunhoidon taustaa ja sielunhoidon tutkimusta. Toisessa alaluvussa

tutkitaan sielunhoitoa siitä näkökulmasta, mitä sielunhoidossa tapahtuu eli sielunhoitoa tarkastellaan toimintana. Kolmannessa alaluvussa esitellään syvemmin sielunhoidon teologiaa ja suhdetta hengellisyyteen. Neljännessä tarkastellaan sielunhoidon suhdetta psykoterapiaan. Sielunhoidon tutkimushistorian laajempi tarkastelu jätetään tutkimusalueen ulkopuolelle, mutta tutkielman aiheen kannalta merkittäviin historiallisiin seikkoihin kiinnitetään lyhyesti huomiota.

2.1 Mitä sielunhoito on?

Sielunhoito on kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen piirissä harjoitettavaa keskusteluun perustuvaa auttamista, jonka tavoitteena on vaikuttaa ihmisen kokemusmaailmaan ja lisätä hänen psyykkistä hyvinvointiaan. Sielunhoito on erityisesti kristillisissä kirkoissa vakiintunut toimintatapa ja työmuoto. Keskustelun avulla tapahtuvaa auttamista, jolla on hengellinen ja teologinen perusta, ei kuitenkaan tapahdu ainoastaan kristillisten kirkkojen ja seurakuntien piirissä. Kirjallisuudessa puhutaankin myös buddhalaisesta, juutalaisesta tai islamilaisesta sielunhoidosta.³ Tässä tutkielmassa sielunhoidolla tarkoitetaan nimenomaan kristillistä sielunhoitoa ja vielä tarkemmin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä tapahtuvaa sielunhoitoa.

Nykyisen suomalaisen luterilaisen sielunhoidon ymmärtämiseksi on tunnettava sen tausta roomalaiskatolisessa ripissä ja sen käytäntöjen vastustamisessa sekä 1960-luvulta alkaen amerikkalaisessa sielunhoitoliikkeessä. Keskiajan alusta lähtien sielunhoito on toteutunut kristillisessä perinteessä ripissä, jossa maallikon on ollut pakko ripittäytyä kirkon rippi-isälle. Käytäntö on korostanut kirkon ja kirkollisen hallinnon normittavaa roolia ihmisten elämässä. Rippikäytäntö on ollut uskonnollisen ja jumalalliseen järjestykseen uskovan yhteiskunnan toiminnallinen muoto pitää kansalaiset kirkon yksityiselämän normeja määrittävän vallan hallinnassa. Luterilainen reformaatio kritisoi sekä rippikäytäntöä että siihen liittyntä vallankäyttöä. Luther kuitenkin arvosti rippiä ja halusi säilyttää vapaaehtoisen ripin. Hän korosti ripin merkitystä syntisen ihmisen tarpeen kohtaamisessa, ei kirkollisen vallankäytön välineenä. ”Lutherin usein siteerattu sanonta veljien keskinäisestä lohduttamisesta (*per mutuuum colloquim et consolationem fratrum*) korostaa, että luterilaisen käsityksen mukaan

³ Kettunen 2013, 16-17.

kaikki kristityt ovat kutsuttuja toistensa keskinäisiksi lohduttajiksi ja sielunhoitajiksi.”⁴

1800-luvun loppupuolella kiinnostus sielunhoitoa kohtaan voimistui pietistisen herätyksen yhteydessä. Sielunhoitoa pidettiin pietistisessä sisälähetyksessä Jumalan sanan henkilökohtaisena vastaanottamisena. Yksilön hyvinvointi ymmärrettiin ennen kaikkea kyvyksi ottaa vastaan Jumalan sana ja elää uskossa. Sielunhoito nähtiin henkilökohtaisena julistuksena. Tällaista lähestymistapaa on myöhemmin alettu kutsua keerygmaattiseksi sielunhoidoksi. Vielä 1920-luvulle asti keerygmaattinen sielunhoidonkäsitelmä oli vallitseva tapa kohdata elämässään hankaluuksia kohdannut ihminen. Amerikkalainen sielunhoitoliike kehittyi toisenlaiseksi tavaksi ymmärtää, mitkä periaatteet ohjaavat henkilökohtaista kirkon piirissä tapahtuvaa, psyykkiseen hyvinvoinnin lisäämiseen tähtäävää keskustelua.⁵

Yhdysvaltalainen pappi Anton T. Boisen vaikutti vahvasti sellaisen sielunhoitoliikkeen kehittymiseen, jossa lähtökohtana on autettavan tarve eikä evankeliumin julistaminen. Boisen joutui itse mielisairaalaan potilaaksi. Hän huomasi, että sairaalassa käyneet papit eivät kuunnelleet potilaita eivätkä keskustelleet heidän kanssaan, vaan papit puhuivat potilaille. Sairaalasta päästyään Boisen ryhtyi kouluttamaan pappeja parempaan ihmistuntemukseen. Tästä kehittyi ensimmäinen sielunhoidon kliininen koulutus. Teoria sielunhoidollisesta menetelmästä kehitettiin sen mukaan, miten parhaiten kyettiin auttamaan, mikä edellytti jatkuvaa refleksiivisyyttä eli kykyä muuttaa toimintaa autettavan tarpeiden mukaan. Kun keerygmaattisessa sielunhoidossa auttamisen lähtökohtana on sanan julistaminen, amerikkalaisen sielunhoitoliikkeen menetelmänä oli sovittaa toiminta autettavan tarpeita vastaavaksi. Käytännössä tämä tarkoitti autettavan kuuntelemista ja hänen tukemista asioissa, jotka hän koki hankaliksi ja merkittäviksi. Tällainen lähestymistapa oli lähtökohta pastoraalipsykologialle ja sen kehittymiselle.⁶

Amerikkalaisen sielunhoitoliikkeen pastoraalipsykologiset vaikutteet levisivät Euroopassa vasta 1960-luvulla. Hesperian sairaalan sairaalasielunhoitaja, lehtori Irja Kilpeläinen vaikutti vahvasti pastoraalipsykologisen työtavan vakiintumiseen Suomessa. Hän kehitti lähimmäiseskeisen sielunhoitomenetelmän, johon hän oli saanut vaikutteita amerikkalaiselta sielunhoitoliikkeeltä ja asiakaskeskeisestä

⁴ Kettunen 2013, 22-23.

⁵ Kettunen 2013, 23.

⁶ Kettunen 2013, 23-25.

terapiamenetelmästä. Lähimmäiskeskeisessä sielunhoidossa papin ensisijainen tehtävä on aktiivisesti kuunnella ja pyrkiä kokonaisvaltaisesti ymmärtämään autettavaa. Pappi ei johdattele keskustelua aiheisiin, joista autettava ei puhu, vaan ainoastaan kysyy tarkentavia kysymyksiä. Näin autettava varmasti tulee kohdatuksi ja keskustelu pysyy aiheissa, jotka autettava kokee tärkeiksi.⁷

Pastoraalipsykologinen tutkimus ja sielunhoidollinen työote kehittyivät Suomessa voimakkaasti 1980-luvulla. Pastoraalipsykologiassa ollaan ennen kaikkea kiinnostuneita siitä, miten ihmistä voidaan parhaiten keskustelun avulla auttaa. Ihmisen psyykkisen auttamisen prosessin ymmärtäminen edellyttää psykologista asiantuntemusta, ja pastoraalipsykologian keskeinen tutkimuksellinen lähtökohta on yhdistää teologinen, psykologinen ja psykoterapeuttinen tieto ja kokemus. Pastoraalipsykologialle on ominaista nähdä ihminen psyykkis-hengellisenä kokonaisuutena siten, että psykologia ja uskonnollisuus eivät ihmisessä erotettavissa toisistaan. Usko ei ole irrallinen osa elämää, vaan erottamaton osa ihmisen psykodynamiikkaa.⁸

Tämä tutkielma kiinnittyy osaksi pastoraalipsykologista sielunhoidontutkimuksen perinnettä. Sielunhoidon toiminnan perusteet ja lähtökohdat ovat teologiset, mutta sielunhoitoa ei voi ymmärtää tarkastelemalla sen tavoitetta ainoastaan teologian näkökulmasta, vaan sielunhoito on toimintaa, jota ei voi käsittää ilman psykologiaa. Sielunhoito on määritelmällisesti toisesta ihmisestä huolehtimista, jonka tavoitteena on lisätä hänen psyykkistä hyvinvointiaan, eikä kirkon julistustyötä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei sielunhoidon perusta olisi teologinen. Päinvastoin sielunhoidon toteuttamisen periaatteet ja lähtökohdat ovat teologisia ja sielunhoidolla siksi hengellinen perusta. Sielunhoidon toteuttaminen kertoo sen teologiasta, ja itse asiassa paljastaa laajemmin, miten kirkon ja seurakunnan piirissä on omaksuttu kristillisen etiikan velvoite.⁹ Tähän aiheeseen palataan tutkielman lopussa luvussa 4.4. Sielunhoidon hengellisestä perustasta, ja ylipäätään kristillisestä hengellisyydestä, kirjoitetaan luvussa 2.3.

Kirkkolaki määrittelee sielunhoidon yhdeksi kirkon ja seurakunnan perustehtävistä¹⁰. Kirkkojärjestyksessä sielunhoito määritellään erityisesti pappien

⁷ Kettunen 2013, 25.

⁸ Kettunen 2013, 32-33.

⁹ Mannermaa 1997, 16-17.

¹⁰ Kirkkolaki luku 4 § 1.

ja lehtoreiden tehtäväksi, mutta kuuluvan myös koko seurakunnalle¹¹. Sielunhoitajana ei toimi ainoastaan pappi tai joku muu hengellisen työn tekijä, vaan sielunhoitajana on myös seurakuntalainen silloin, kun hän asettuu keskustelemaan toisen ihmisen kanssa ja kuuntelemaan häntä. Seurakuntalaisten keskinäiselle sielunhoidolle on ominaista, että sielunhoitajan rooli ei ole varattu tietylle keskustelun osapuolelle, vaan roolit vaihtuvat – joko keskustelun aikana, mutta ainakin eri keskustelujen välillä.¹² Kutsutaan tällaista sielunhoitotilannetta sielunhoidolliseksi kohtaamiseksi.

Vaikka kirkkojärjestys määrittelee sielunhoidon erityisesti papin ja lehtorin tehtäväksi, yleisesti katsotaan, että sielunhoito kuuluu erityisesti myös muiden hengellistä työtä tekevien tehtäväksi. Hengellisen työn tekijät ovat hengellisen viran haltijoita, joilla ”tarkoitetaan uskonnollisia toimituksia suorittavia viranhaltijoita¹³ ja välittömästi julistus-, kasvatus-, opetus-, lähetys- ja diakoniatyötä tekeviä viranhaltijoita”¹⁴. Seurakunnassa hengellistä työtä tekeviä ovat papit, lehtorit, diakonit ja nuorisotyönohjaajat. Sielunhoito kuuluu siis erityisesti paitsi papille ja lehtorille myös olennaisesti diakonin ja nuorisotyönohjaajan työnkuvaan. Lisäksi sielunhoito kuuluu kausiteologien, nuorisotyönohjaajien ja määrääaikaisten nuorisotyöntekijöiden toimenkuvaan, eikä vain rippileireillä, joilla kyseiset työntekijät useimmiten tekevät töitä seurakunnissa, vaan myös muussa seurakuntatyössä, mikäli näiden työntekijöiden toimeen kuuluu yleistä seurakuntatyötä.

Sekä roomalaiskatolisen kirkon että protestanttisten kirkkojen piirissä on perinteisesti tehty ero yleisen ja erityisen sielunhoidon välillä. Yleisellä sielunhoidolla tarkoitetaan kaikkea kirkkojen ja seurakuntien keskuudessa tapahtuvaa sielunhoitoa, jonka tarkoituksena on huolehtia toisen ihmisen jaksamisesta ja voinnista. Erityinen sielunhoito on siihen koulutuksen saaneen papin, lehtorin, diakonin ja nuorisotyönohjaajan antamaa sielunhoitoa, jossa keskitytään yhden ihmisen psyykkisen hyvinvoinnin hoitamiseen. Tällaisessa sielunhoidossa seurakunnan työntekijällä on henkilökohtainen sielunhoitosuhde seurakuntalaisen kanssa ja keskustelut käydään ennalta sovitusti ja kahden kesken. Erityistä sielunhoitoa tarkastellaan lähemmin seuraavassa alaluvussa.¹⁵

¹¹ Kirkkojärjestys luku 4 § 1.

¹² Kettunen 2013, 151.

¹³ Työaikalaki 2 § 1 momentti 2.

¹⁴ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työaika-asetus

¹⁵ Kettunen 18-19.

Seurakuntalaisten keskinäiseen sielunhoitoon tulisi seurakunnissa ja koko kirkossa kiinnittää enemmän huomiota.¹⁶ Sielunhoitoa ei useinkaan mielletä koko seurakunnalle kuuluvana tehtävänä, vaikka sellaiseksi se kirkkojärjestyksessä määritellään ja sitä se kirkon uskontulkinnan mukaan on. Sielunhoitoa ei tulisi nähdä ainoastaan kirkon erityistyömuotona ja seurakuntien hengellisen työn tekijöiden tehtävänä, vaan ennemmin koko seurakunnan toiminnallisen perustan tulisi rakentua sekä teologisesti että toiminnallisesti sielunhoidollisen vuorovaikutuksen varaan. Vaikka tarkastellaan nimenomaan papin antamaa sielunhoitoa ja siinä käytettävää menetelmää, tutkimustulos eli teologiaan perustuva sielunhoidonmenetelmä on sovellettavissa myös sielunhoidolliseen kohtaamiseen.

Papin ja lehtorin¹⁷ antamalla sielunhoidolla on yhteiskunnallisestikin merkittävä erityisasema, jota muilla hengellistä työtä tekevien antamalla sielunhoidolla ei ole. Sielunhoidollisesta keskustelusta säädetään kirkkolaisissa, jossa papin kanssa käydyt sielunhoidolliset keskustelut on määritelty rippisalaisuuden piiriin. Papin kanssa käyty sielunhoitokeskustelu ei siis ole mitä tahansa keskustelua. Kuitenkin sielunhoidolliset keskustelut syntyvät usein spontaanisti joko ennalta sovitussa kohtaamisessa, jossa alun perin ei ollut kyse sielunhoidosta, tai sitten sielunhoitotilanne syntyy sattumalta tapahtuvassa kohtaamisessa. Rippisalaisuuden velvoite ei myöskään rajaudu papin työajalle, joten papin on kiinnitettävä tarkkuutta siihen, mitkä hänelle kerrotuista asioista on rippisalaisuuden alaisia.¹⁸

Papin velvoite säilyttää rippisalaisuus on tiukin suomalaisessa yhteiskunnassa säädetty vaitiolovelvoite. Rippisalaisuudesta säädetään kirkkolain 2 §:ssä.

Yksityisessä ripissä tai muuten sielunhoidossa papille uskottua asiaa ei saa ilmaista, eikä myöskään sitä henkilöä, joka papille on uskoutunut.

Kun pappia kuulustellaan todistajana, hän ei saa ilmaista sitä, mitä yksityisessä ripissä tai sielunhoidossa on hänelle uskottu.

Jos joku yksityisessä ripissä tai sielunhoidossa ilmaisee yleisen lain mukaan ilmiannettavan rikoksen olevan hankkeissa, papin on kehotettava häntä ilmoittamaan asiasta viranomaisille tai sille, jota vaara uhkaa. Jollei hän suostu siihen, papin on kerrottava hyvissä ajoin ja varovasti asiasta viranomaisille, kuitenkin niin, ettei asianomainen suoraan tai välillisesti tule siitä ilmi.

¹⁶ Jatkossa tarkoitan seurakunnalla Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntia ja kirkolla Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa.

¹⁷ Jatkossa puhuttaessa rippisalaisuudesta puhutaan papista ja papin antamasta sielunhoidosta, millä viitataan sillä myös lehtoriin. Rippisalaisuus koskee myös lehtoria.

¹⁸ Aika puhua – aika vaieta 2011, 15-18.

Rippisalaisuutta ei voi murtaa oikeuden päätöksellä edes tilanteessa, jossa pappi saa tietoonsa lain mukaan ilmiannettavan rikoksen¹⁹ olevan tekeillä tai sellaisen jo tapahtuneen. Tällaista velvoitetta ei ole esimerkiksi asianajajilla tai lääkäreillä, joilla lainmukainen vaitiolovelvollisuus on myös tiukka. Rippisalaisuus koskee sekä ripittäytyjän henkilöllisyyttä että asiaa. Pappi ei saa luovuttaa eteenpäin tietoja henkilöstä, jonka kanssa hän on käynyt sielunhoidollisen keskustelun, eikä asiaa, josta pappi on sielunhoidollisessa keskustelussa saanut tietää. Papilla on kuitenkin juridinen velvollisuus pyrkiä estämään tekeillä olevat ilmiannettavat rikokset, mikä tältä osin tekee sekä laintulkinnasta että sen käytäntöön soveltamisesta haastavaa.²⁰

Mikäli pappi on saanut sielunhoidollisessa keskustelussa tietoonsa, että lain mukaan ilmiannettava rikos on tekeillä, papin velvollisuus on ensisijaisesti pyrkiä estämään sen tapahtuminen. Toiseksi papin velvollisuus on yrittää saada asianomainen kertomaan itse poliisille tekeillä olevasta rikoksesta. Jos asianomainen ei papin suostuttelusta huolimatta itse kerro asiasta poliisille, papin on ilmoitettava poliisille vaarassa olevan tai olevat henkilöt, mutta pappi ei saa paljastaa mahdollisen rikoksen tekijän henkilöllisyyttä.²¹ Piispainkokous on antanut toimintaohjeet rippisalaisuuden puitteissa toimimisesta. Piispainkokous hyväksyi vuoden 2011 alussa selonteon rippisalaisuuden ja lastensuojelun yhteensovittamisesta, jossa selvitetään yksityiskohtaisesti, mitä rippisalaisuudella tarkoitetaan ja miten pappien on toimittava rippisalaisuuden kannalta haastavissa tilanteissa.

Velvollisuus pyrkiä estämään tekeillä olevia lain mukaan ilmoitettavia rikoksia on yhtä sitova kuin rippisalaisuus ja papin on suhtauduttava hyvin vakavasti tähän velvoitteeseensa. Haastavaa on se, että rippisalaisuus ei anna oikeutta kertoa jo tehdystä rikoksesta, mikä lapsen hyväksikäyttötapauksessa saattaa tarkoittaa sitä, että uhri jää ilman apua, vaikka pappi onkin tapahtuneesta

¹⁹ Rikoslain 15 luvun 10 §:n mukaan ilmiannettavat rikokset ovat joukkotuhonta, joukkotuhonnan valmistelu, rikos ihmisyyttä vastaan, törkeä rikos ihmisyyttä vastaan, sotarikos, törkeä sotarikos, kidutus, kemiallisen aseiden kiellon rikkominen, biologisen aseiden kiellon rikkominen, Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantaminen, maanpetos, törkeä maanpetos, vakoilu, törkeä vakoilu, valtiopetos, törkeä valtiopetos, raiskaus, törkeä raiskaus, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, murha, tappo, surma, törkeä pahoinpitely, ryöstö, törkeä ryöstö, ihmiskauppa, törkeä ihmiskauppa, panttivangin ottaminen, törkeä tuhotyö, törkeä terveyden vaarantaminen, ydinräjähdერიкос, kaappaus, 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettu terroristisessa tarkoituksessa tehty rikos, törkeä ympäristön turmeleminen ja törkeä huumausainerikos.

²⁰ Aika puhua – aika vaieta 2011, 55.

²¹ Aika puhua – aika vaieta 2011, 56.

tietoinen.²² Käytännössä tilanne ei kuitenkaan ole näin mustavalkoinen. Se, että rikoksenteijä kertoo rikoksestaan papille, on merkki siitä, että hänellä on tarve puhua teostaan ja että hän katu tekoaan. Papilla voi ajatella olevan realistinen mahdollisuus saada rikoksenteijä kertomaan teostaan poliisille tai muulle viranomaiselle. Toiseksi rippisalaisuuden ehdottomuutta voi perustella sillä, että mikäli papin vaitiolovelvollisuus ei olisi ehdoton, niin rikoksenteijä ei välttämättä olisi kertonut teostaan edes papille. Onkin nähty tärkeänä, että yhteiskunnassa on taho, jonka vaitiolovelvollisuuteen voi luottaa kaikissa tilanteissa.

Rippisalaisuuden ehdottomuus on olennainen tekijä papin työnkuvan kannalta. Papin työn kannalta on tärkeää, että hänelle voidaan uskoutua missä tahansa asiassa eikä tapaamisesta tai sen sisällöstä pidetä minkäänlaista rekisteriä²³. Yhteiskunnallisesti on merkittävää, että papin professioon liittyy ehdoton vaitiolovelvollisuus. Rippisalaisuuden soveltaminen on usein haastavaa sen ehdottomuuden takia ja myös siksi, että sielunhoidolliset keskustelut syntyvät usein arkipäiväisissä kohtaamisissa, joissa saattaa olla haasteena tunnistaa, milloin on kyse rippisalaisuuden piiriin lukeutuvista asioista.

2.2 Sielunhoito toimintana

Sielunhoito on toimintaa. Sielunhoito on tavoitteellista psyykkiseen auttamiseen tähtäävää tekemistä, jolla on teologinen ja psykologinen perusta. Auttaminen tapahtuu keskustelussa, joten henkilökohtainen vuorovaikutus auttajan ja autettavan välillä on sielunhoidossa keskeistä. Sielunhoidollista vuorovaikutussuhdetta tutkitaan tarkemmin luvussa 5.2. Nyt tarkastellaan yleisesti ja lyhyesti, missä ja miten sielunhoidollinen vuorovaikutussuhde syntyy seurakunnissa. Toisin sanoen tarkastellaan sitä, mitä sielunhoito on käytännössä. Erityistä huomiota kiinnitetään siihen, mitä sielunhoito on papin työn näkökulmasta.

Sielunhoidon jaottelu yleiseen ja erityiseen ei yksinään anna kattavaa kuvaa sielunhoidon eri muodoista. Sielunhoito voidaan jakaa neljään toteutustapaan: keskinäinen sielunhoito, paikallisseurakunnan pastoraalinen sielunhoito, terapeutisesti suuntautunut erityissielunhoito ja pastoraalipsykoterapia. Keskinäinen sielunhoito on sitä, mitä tarkoitetaan yleisellä sielunhoidolla.

²² Aika puhua – aika vaieta 2011, 57.

²³ Lukuun ottamatta tilastot.

Paikallisseurakunnan pastoraalinen sielunhoito on sielunhoitoon erikoistumattomien, seurakunnan hengellistä työtä tekevien antamaa sielunhoitoa. Terapeuttisesti suuntautuneella erityissielunhoidolla tarkoitetaan sairaalasielunhoitoa, vankiloissa tapahtuvaa sielunhoitoa ja kirkon perheneuvontaa. Näillä aloilla toimivat sielunhoitajat ovat käyneet kirkon kolmivuotisen sielunhoidon erityiskoulutuksen ja osa on hankkinut psykoterapeutin pätevyyden. Pastoraalipsykoterapia on erikoistunutta sielunhoitoa, jossa sielunhoitajan edellytetään olevan laillistettu psykoterapeutti. Toiminta on strukturoitua psykoterapiaa, jossa terapeutti on sitoutunut kirkon arvomaailmaan ja kykenee käsittelemään hengellisiä kysymyksiä.²⁴

Kirkon erityissielunhoidon vakiintuminen ja sielunhoitajien pitkä koulutustausta, jossa psykoterapiakoulutus on usein merkittävässä osassa, on ajanut kysymyksiin sielunhoidon ja psykoterapian suhteesta. Erityissielunhoidossa sielunhoitajalla on usein psykoterapeutin pätevyys ja pastoraalipsykoterapiassa sielunhoito ja psykoterapia toimivat toisiaan tukevinä osina auttamistyössä. Voidaan sanoa, että sielunhoidolla ja psykoterapialla on paljon yhteistä kosketuspintaa yksinkertaisesti sen takia, että niiden päämäärä on sama. Sekä sielunhoidossa että psykoterapiassa tavoitteena on autettavan psyykinen hyvinvointi ja todetuista vaikeuksista selviäminen tai toipuminen. Sielunhoito ei kuitenkaan ole psykoterapiaa, eikä toisinpäin. Vaikka päämäärä yhdistää sielunhoitoa ja psykoterapiaa, kummallakin on omat lähtökohtansa, menetelmänsä ja perustansa.

Vaikka sielunhoidolla ja psykoterapialla on paljon yhteistä kosketuspintaa, niiden ero on perustava. Sielunhoito perustuu kirkon uskontulkintaan ja kristilliseen oppiin kun psykoterapia perustuu psykologiaan ja kliiniseen psykiatriseen tutkimukseen. Sielunhoidon teologinen perusta ohjaa käsittelemään erilaisia kysymyksiä kuin psykoterapiassa. Elämän perustavat, eksistentiaaliset kysymykset ovat sielunhoidossa usein keskeisiä, vaikka keskustelussa keskityttäisiinkin enemmän yksittäisistä ongelmista puhumiseen.²⁵ Psykoterapeuttia sitoo kliiniseen tutkimukseen perustuva psykologinen ja psykodynaaminen tieto, mikä toisaalta tietysti mahdollistaa psykoterapeuttisen auttamisen.²⁶ Psykoterapiassa saattaa olla haastavaa keskustella hengellisistä tai oman olemassaolon merkityksellisyyttä koskevista kysymyksistä, koska kliinisellä

²⁴ Kettunen 2013, 67-69.

²⁵ Kettunen 2012, 269, 271.

²⁶ Leiman 2012, 13.

psykologisella ja psykodynaamisella tiedolla ei ole tällaisiin kysymyksiin vastausta.²⁷

Sielunhoidon teologinen perusta ei kuitenkaan merkitse, ettei sielunhoito olisi avoin psykologiselle ja psykodynaamiselle tiedolle. Päinvastoin, pastoraalipsykoterapian lähtökohta on nähdä ihminen uskonnollisena ja psyykkisenä kokonaisuutena, jota ei voi ymmärtää ilman psykologista tietoa. Psykoterapeuttisesta tiedosta on hyötyä muillekin kuin erityissielunhoitoa harjoittavalle sielunhoitajalle siksi, että sielunhoitajan on ymmärrettävä hengellisyyden ja psyykkisten toimintojen vuorovaikutus ja yhteys toisiinsa.²⁸ Toiminnan näkökulmasta sielunhoidon ja psykoterapian ero on, että sielunhoidossa keskitytään autettavan akuutisti tärkeiksi koetuista asioista keskustelemiseen. Lukuun ottamatta ratkaisukeskeistä psykoterapiaa, jossa keskitytään tiettyjen psyykkisten ongelmien tai sosiaalisten vaikeuksien selvittämiseen, psykoterapiassa työskennellään psykodynaamisten tai kognitiivisten, minuutta ja käyttäytymistä selittävien tekijöiden analysoimiseksi ja ymmärtämiseksi. Toiminnan näkökulmasta toinen keskeinen ero sielunhoidon ja psykoterapian välillä on, että psykoterapiassa toimitaan jonkin mielenterveyden häiriön diagnoosin pohjalta. Psykoterapeuttisen auttamisen lähtökohta on mielenterveyden häiriön oireiden vähentäminen tai poistaminen, vaikka terapeuttinen työskentely onkin kokonaisvaltaista, eikä rajaudu käsittelemään ainoastaan diagnoosin kliinisen kuvan sisältämien aiheita tai kriteerien mukaisia oireita.²⁹

Sielunhoidossa käsitellään asioista, joista seurakuntalainen kokee akuutisti tärkeäksi puhua. Sielunhoitajan on oltava valmis luopumaan ennakkoluuloistaan ja osattava ohjata keskustelua aiheisiin, joista on seurakuntalaisen mielestä merkittävää puhua. Toisaalta sielunhoitajan tehtävä on myös ohjata seurakuntalaista ajattelemaan asioitaan erilaisista näkökulmista³⁰, mutta se ei tarkoita, että sielunhoitajan pitäisi määritellä seurakuntalaisen puolesta, mistä aiheista ja teemoista keskustellaan. Sielunhoito rakentuu sen varaan, mistä seurakuntalainen haluaa keskustella. Sielunhoidolla tarkoitetaan keskustelua,

²⁷ Tätä voidaan havainnoida esimerkillä, jossa vakavasta ahdistuneisuushäiriöstä kärsivä kysyy, onko omalla olemallaololla mitään merkitystä. Psykoterapia ei välttämättä kohtaa tällaista kyselevän kaipausta saada kuulla, että hänellä on merkitystä, vaikka elämä saattaakin usein tuntua loputtoman vaikealta. Sielunhoitaja sen sijaan voi sanoa sen, mihin hän uskoo: jokainen ihminen on Jumalan kuva. Tähän aiheeseen palataan luvussa neljä.

²⁸ Scharfenberg 2000, 48, 49.

²⁹ Huttunen & Kalska 2012, 5.

³⁰ Kettunen 2013, 140-142.

jonka tavoitteena on auttaa seurakuntalaista. Se merkitsee käytännössä, että sielunhoidossa puhutaan autettavan huolista, murheista, vaikeuksista ja ongelmista. Usein sielunhoidolliset keskustelut koskevat elämäntilanteeseen liittyviin asioihin. Häpeä, syyllisyys ja suru ovat keskeisiä sielunhoidossa käsiteltäviä teemoja.³¹

Papin työssä sielunhoito ei rajaudu ainoastaan sielunhoitosuhteisiin seurakuntalaisten kanssa, vaan sielunhoidollisuuden tulisi leimata papin työtä kokonaisvaltaisesti. Opetustilanteet, saarnat, jumalanpalvelukset, kasuaalitoimitukset ja kohtaamiset eri tilanteissa seurakuntalaisten kanssa ovat tilanteita, joissa papilta edellytetään kykyä asennoitua seurakuntalaiseen siten, että hän pyrkii edistämään psyykkistä hyvinvointia. Papin työssä sielunhoidolliset kohtaamiset, joista saattaa myöhemmin muodostua sielunhoitosuhde, syntyvät usein ennalta suunnittelematta satunnaisessa kohtaamisessa seurakuntalaisen kanssa. Papin onkin oltava aina herkkänä kuuntelemaan, mitä hänen keskustelukumppanillaan on sanottavaa. Usein papilta myös odotetaan puhetta, painavia sanoja. Puhekin voi olla sielunhoidollista. Saarnan tai opetustilanteen sielunhoidolliseen ulottuvuuteen tulisi kiinnittää suomalaisessa sielunhoidontutkimuksessa enemmän huomiota.³²

Papin on työssään kiinnitettävä huomiota, milloin ennalta suunnittelemattomassa keskustelussa seurakuntalaisen kanssa on kyse sielunhoidollisesta kohtaamisesta. Voi olla hankalaa tunnistaa, onko keskustelussa kyse sielunhoidosta, mutta tarkan rajan vetäminen on kuitenkin tarpeellista, koska papin ei koskaan tule pettää seurakuntalaisen luottamusta. Papin on rippisalaisuuden takia tunnistettava meneillä olevan keskustelun luonne ja ymmärtää, mitkä asiat ovat sellaisia, joita seurakuntalainen ei ole tarkoittanut kerrottavaksi eteenpäin.³³ Keskustelu on rippisalaisuuden alaista, kun seurakuntalainen ei ole tarkoittanut siinä puhuttuja asioita kerrottavaksi eteenpäin. Sielunhoidollisen keskustelun yksi piirre on siis luottamuksen sävy, joka määrittää keskustelua. Voi tietysti ajatella, että papin on helpointa pitää kaikki työssään saamansa tieto itsellään, mutta se ei aina ole realistista tai kannatettavaa. Pappi on myös osa seurakuntayhteisöä, jossa jaetaan surujen lisäksi myös elämän iloja, ja papin on voitava osallistua sellaiseen keskusteluun. Kuitenkin, mikäli papille itselleen on epäselvää, oliko puhuttu asia kerrottu luottamuksellisesti, on siitä

³¹ Kettunen 2013, 214, 221.

³² Kettunen 2013, 154, 158-159.

³³ Kettunen 2013, 106.

parasta vaieta. Luottamus papin vaitioloon on ehdottoman tärkeää sielunhoidon ja koko papin profession kannalta.

On tarpeen tehdä ero yksittäisen sielunhoitokeskustelun ja useamman sielunhoitokerran käsittävän sielunhoitosuhteen välillä. Sielunhoidollisuuden tulisi määrittää kaikkea papin työtä. Papin on asennoiduttava sielunhoidollisesti jokaiseen kohtaamiseen ja oltava herkkänä kuuntelemaan, jos seurakuntalaisella on kerrottavanaan huolia ja murheita.³⁴ Sielunhoidollinen keskustelu voi syntyä sattumalta ennalta suunnittelematta ja jäädä yksittäiseksi keskusteluksi. Myös ennalta sovittu keskustelu saattaa jäädä yksittäiseksi. Tärkeää on huomata, että useita keskustelukertoja käsittävät ja pitkään jatkuvat sielunhoitosuhteet ovat luonteeltaan erilaisia ja asettavat sielunhoitajalle erityisiä vaatimuksia. Vaikka sielunhoitajan on toimittava sekä yksittäisissä sielunhoitokeskusteluissa että pitkään jatkuvissa sielunhoitosuhteissa samojen sielunhoidonmenetelmän periaatteiden mukaisesti, niin pitkään jatkuvat sielunhoitosuhteet edellyttävät sielunhoitajalta taitoa kykyä käsitellä laajoja seurakuntalaisen elämää koskevia kysymyksiä.

2.3 Hengellisyys sielunhoidossa

Tässä tutkielmassa sielunhoitoa tarkastellaan ennen kaikkea siitä näkökulmasta, mitä sielunhoito on toimintana. Sielunhoidon perusteita ei voi kuitenkaan ymmärtää, mikäli sivuutetaan se, että sielunhoito ei ainoastaan toteudu hengellisessä kontekstissa, vaan sen perusta ja lähtökohta on hengellinen. Tässä alaluvussa määritellään, mitä hengellisyydellä tarkoitetaan, pohditaan lyhyesti hengellisyyden tilaa kirkossa tällä hetkellä sekä esitetään, mikä on sielunhoidon suhde hengellisyyteen ja hengelliseen ohjaukseen. Luvussa 4.4 esitetään laajemmin, minkälainen on sielunhoidon teologinen perusta.

Hengellisyydellä on kolme ulottuvuutta. Ensinnä hengellisyys *on* elämystä ja tunnetta, toisaalta hengellisyyttä *harjoitetaan* ja kolmanneksi se *toteutuu käytännössä*. Arkisessa kielenkäytössä hengellisyydellä viitataan tavallisesti yhteen hengellisyyden kolmesta ulottuvuudesta, siihen, että hengellisyys on tuntemus jostain yliluonnollisesta. On kuitenkin kiinnitettävä huomiota siihen, että hengellisyyden ei tosiasiaassa voi kuvitella rajautuvan ainoastaan tuntemukseen.

³⁴ Huovinen 2001, 61-62.

Hengellisyden on välttämättä harjoitettava ja sen on toteuduttava käytännössä ollakseen olemassa ja todellista.³⁵

Kristillisen hengellisyden perusta on usko persoonalliseen Jumalaan, joka on kaikkivaltias, kaikkietävä ja rakastaa ihmistä loputtomasti. Jumala on aito ja muuttumaton perimmäinen todellisuus. Raamattu on lähtökohta Jumalan tuntemiselle, mutta ilmoitus eli transsendenttia koskeva tieto ei ole ainoastaan Raamatussa. Jumalaa ei voida kokonaan tuntea, mutta hänestä voidaan tietää jotain ilmoituksen eli Raamatun ja luomistyön kautta sekä jatkuvasta vuorovaikutuksesta maailmaan ja ihmisiin, mikä toteutuu Pyhän Hengen kautta. Todellisuuden takana on loppumaton rakkaus luotua maailmaa kohtaan. Jumalan loppumattomasta rakkaudesta Kristus uhrautui ihmisten syntien tähden ja antoi ihmisille lahjaksi pelastuksen, mikä on evankeliumin ydin.³⁶ Tähän – nyt hyvin lyhyesti selitettyn – kristilliseen oppiin uskomisen ja siihen sisäinen eläytyminen on kristillisen hengellisyden perusta.

Teologisen tutkimuksen voi jakaa kolmeen lähestymistapaan sillä perusteella, mitä uskonnon ulottuvuutta ne korostavat tai lähtökohtaisesti tutkivat. *Systemaattisen teologian* lähtökohtana ja tutkimuksen kohteena on kysymys Jumalasta. Teologia lähtee liikkeelle substanssista ja sen määrittämisestä. Luterilainen kirkko puhuu Jumalasta ja uskosta yleensä ennen kaikkea ontologisin käsittein, eli kirkko puhuu Jumalan olemuksesta eikä Jumalan toiminnasta. *Spiritualiteetin teologia* lähtee kuitenkin ajatuksesta, että on tuskin mitään teologiaa, jonka lähtökohta ei olisi rukous ja seuraaminen, koska aitoa tietoa Raamatun Jumalasta ei voida saavuttaa systemaattisen teologian menetelmin, eli opin rationaalisen muotoilun ja Raamatun älyperäisen tutkimisen avulla. Kuitenkin myös spirituaalisen teologian lähtökohtana on kristinuskon Jumalaa koskevan ydinoppi, eli rakastava kolmiyhteinen Jumala.³⁷ *Moraaliteologia* on kolmas tapa puhua Jumalasta. Moraaliteologian pyrkimyksenä on kuvata kristinuskon eettisiä seuraamuksia.³⁸

Uskon eettisiä seuraamuksia korostavassa lähestymistavassa keskeistä on henkilökohtainen pyrkimys muuttaa omaa elämäntapaa, jotta ihminen voisi toteuttaa kristillisen rakkauden vaatimuksia tässä maailmassa. Uskonnollisessa mielessä tästä puhutaan Kristuksen seuraamisena. Toisaalta Kristuksen

³⁵ McGrath 1999, 2-3.

³⁶ Gassmann & Hendrix 2005, 73, 84, 94, 105-106.

³⁷ Wikström 2002, 40-41.

³⁸ Wikström 2002, 57.

seuraaminen ei toteudu ainoastaan toimimalla, vaan sen on myös sisäistä eläytymistä ja merkitysten antamista eli uskomista.³⁹ Tällaisen sisäisen eläytymisen eli hengellisyyden harjoittamisen ulottuvuuden korostaminen vastaa spiritualiteetin teologian lähestymistapaa ja hengellisyyden eettisiä seuraamuksia korostava ulottuvuus vastaa moraaliteologian lähtökohtia.

Protestanttiset kirkkokunnat ovat keskittyneet oikean opin muotoilemiseen ja jättäneet henkilökohtaisen hengellisyyden merkityksen vähemmälle huomiolle. Se on osaltaan edistänyt uskonnon ja uskonnollisuuden psykologioitumista. Psykouskonnollisuus on sosiaalinen liike, jossa uskonnollisuuden ja uskonnon harjoittamisen perustaksi on huomaamatta otettu psykologiset lähtökohdat. Uskonnollisuus ajatellaan ilmiöksi, joka perustuu ihmisen psykologiaan ja uskonnon tarkoitus ja olemassaolo myös perustellaan sen mukaan miten se vaikuttaa psykologisella tasolla. Janne Kivivuori kutsuu psykokirkollistumiseksi kirkon pyrkimystä kuvata tarjoamiensa palveluiden tehokkuus palveluiden käyttäjien hyvinvoinnilla, jota kuvataan psykologisten termien avulla. Psykokirkollisuus institutionalisoi psykouskonnollisen käsityksen, joka pyrkii sisällyttämään psykologiset termit ja psykologisoivat toimintatavat osaksi uskontoa ja uskonnollisuutta. Kirkko on alkanut reflektoida omaa uskonnollista elämäänsä sen perusteella, miten jäsenten henkiseen terveyteen kyetään vaikuttamaan.⁴⁰ Owe Wikström puhuu samasta ilmiöstä käsitteellä sisäinen maallistuminen.

Sisäinen maallistuminen ilmenee erityisesti muuttuneessa uskonnollisessa kielenkäytössä. On lähes yleisesti hyväksytty, tosin ilmeisen tiedostamatta, että kristilliselle uskonnollisuudelle perustavanlaatuisen sielun käsite on korvattu puheella identiteetistä, tietoisuudesta ja kognitiivisista prosesseista. Tällaisen ajattelun omaksumisesta on seurannut, että teologia on muuttunut eräänlaiseksi filosofiaksi tai uskon- tai elämänkatsomukseksi. Seurakunnissa puhutaan yhä harvemmin henkilökohtaisesta uskosta elävään Jumalaan.⁴¹

Vaikuttaa siltä, että psykologisoidussa hengellisyydessä kristillisen uskon sisältö on muuttunut tai pahimmillaan unohtunut. Toki on ja aina on ollut paljon niitä, jotka ovat ottaneet hengellisyyden vakavasti, mutta he eivät ole olleet kirkon enemmistössä. Kristinuskon ydin on usko johonkin järjellä selittämättömään transsendenttiin – elävään Jumalaan. Uskonnon harjoittaminen ja uskonnollinen

³⁹ McGrath 1999, 3.

⁴⁰ Kivivuori 1999, 10-16.

⁴¹ Wikström 2002, 49-51.

kieli on perustunut tälle uskolle. Sekä uskonnon funktio että hengellisyydestä ja uskonnosta käytettävä kieli ovat muuttuneet, kun uskoa ja sen vaikutuksia on alettu selittää rationaalisin keinoin eli psykologian avulla.⁴² Tavoitteena on kuvailla hengellisyyttä, joka on riisuttu psykologisoivasta kielestä ja toiminnasta. Hengellisen kasvun teoretisointiin on tarpeen kiinnittää huomiota, koska hengellisyys ja psyykinen hyvinvointi, joka on sielunhoidon tavoite, ovat kytköksissä toisiinsa.

Kristinuskon harjoittamiseen liittyy olennaisesti ajatus Kristuksen seuraamisesta, jolla tarkoitetaan henkilökohtaisen elämäntavan muuttamista kristillisen rakkauden vaatimuksen mukaiseksi. Luterilaisen opin mukaan tämä toteutuu nimenomaan uskomisen ja eläytymisen kautta eikä toisinpäin. Tutkielmassa lähdetään spirituaalisen teologian lähtökohdasta, että uskoa ei ole ilman sen ulkoista harjoittamista. Oman elämäntavan muutos toteutuu uskonnon harjoittamisen seurauksena, mutta toisaalta elämäntavan muutos ja uskonnon harjoittaminen toteutuvat myös limittäin toisiaan vahvistaen – pyrkimys elää kristillisen rakkauden vaatimuksen mukaan vahvistaa myös uskoa ja siihen eläytymistä, vaikka elämäntapa ja -muutos kumpuaisivatkin uskosta. Tasapainoisen ja syvän kristillisen hengellisyyden seurausta on elämässä koettu luottamus, toivo, turvallisuus, solidaarisuus ja myötätunto, mutta kristitylle ne eivät ole elämän päämääriä. Kristitylle elämän päämäärä on oppia tuntemaan Jumalaa ja pyrkimys elää rakkauden vaatimuksen mukaan eli seurata Kristusta.⁴³

Pastoraalipsykologisessa tulkinnassa hengellisyys ei ole irrallaan ihmisestä ja hänen toiminnastaan. Henkilökohtaista hengellisyyttä voi kuvata jakamalla sen kolmeen eri alueeseen, joissa se toteutuu. Hengellisen elämän kolme aluetta ovat elämäntapa sekä funktionaalinen ja substantiaalinen ulottuvuus, eli toiminnallinen ja sisällöllinen ulottuvuus. Elämäntapa, johon hengellisyys vaikuttaa ja joka kumpuaa hengellisyydestä, sekä hengellisyyden toiminnallinen ja sisällöllinen ulottuvuus voidaan ajatella sektioina. Sektiot on erotettavissa toisistaan omaksi alueekseen, mutta kuitenkin ne ovat välttämättä myös limittäisiä ja päällekkäisiä, koska ne eivät ole olemassa ja toteudu ilman toinen toisiaan. Tällä tarkoitetaan, että eri osa-alueet ovat välttämättä mukana henkilökohtaisessa uskonnollisessa elämässä, mutta silti niitä voidaan kuvata erillisinä yksikköinä.⁴⁴

⁴² Wikström 2002, 51.

⁴³ Wikström 2002, 38-39, 41.

⁴⁴ Hengellisyyden kuvaaminen kolmena erilaisena ulottuvuutena on kirkon rippikoulusuunnitelman kantava ajatus. Rippikoulusuunnitelma on rakennettu elämän, uskon ja rukouksen varaan. Kyse on

Substantiaalisella ulottuvuudella tarkoitetaan uskoa transsendenttiin sekä tietoa uskon kohteen olemuksesta. Funktionaalinen ulottuvuus on uskonnon harjoittamista eli eläytymistä uskoon, mikä kristityllä toteutuu muun muassa riittien ja symbolien kautta. Liturgiset välineet eli rukous, ylistys, laulu, ehtoollinen, jumalanpalvelus, rippi ja siunaaminen ovat keskeisiä elementtejä kristinuskon harjoittamisessa. Roolin hengellisenä elementtinä voivat saada muutkin toiminnat ja symbolit kuin vakiintuneet kristinuskon harjoittamisen muodot.⁴⁵ Esimerkiksi runous, kuvataide, musiikki ja urheilu voivat saada hengellisen merkityksen. Substanssi-funktio -jaottelu vertautuu uskonnon määrittelyä koskevaan jaotteluun sisäisestä ja ulkoisesta uskonnollisuudesta, mutta yksilökohtaisessa hengellisyydessä korostuvat uskon kokeminen ja siihen eläytyminen, eikä transsendentin kuvaaminen rationaalisin ja vertailevin menetelmin.⁴⁶

Elämäntavalla tarkoitetaan omaan elämään, lähimmäisiin ja luontoon suhtautumista sekä siitä kumpuavaa toimintaa. Kristitylle Kristuksen seuraaminen ja pyrkimys elää yhteydessä Jumalaan ilmenevät elämään ja lähimmäisiin asennoitumisena, jota määrittävät usko kaikkivaltiaaseen ja rakastavaan Jumalaan, joka on antanut elämän lahjaksi ja pelastanut ihmiset antamalla oman Poikansa. Usko antaa perspektiivin tarkastella elämän merkitystä. Itse asiassa usko muotoilee elämän merkityksen, joka Owe Wikströmin mukaan on lopulta elämä itse. Jumalan rakkaus toteutuu lähimmäisissä, luonnossa – tässä hetkessä. Sen takia hetkessä eläminen ja siitä nauttiminen, eli kiireettömyys, yksinkertaisista asioista ja hetkestä iloitseminen ovat osa kristityn asennoitumista elämään. Hengellinen ohjaus käsittelee muun muassa – vaikkakaan ei yksinomaan – kysymystä, miten oppia elämään tyytyväisenä ja rauhassa juuri omaa elämää.⁴⁷

Hengellisessä ohjauksessa keskitytään uskonelämän hoitamiseen ja siitä keskustelemiseen. Edellä esitetyn jaottelun mukaan hengellinen ohjaus kohdistuu ihmisen elämäntapaan hengellisyyden näkökulmasta sekä hengellisyyden substantiaaliseseen ja funktionaaliseen ulottuvuuteen.⁴⁸ Sielunhoidossa auttaminen ei välttämättä kohdistu autettavan hengelliseen elämään, vaan keskustelussa

samoista hengellisyyden ulottuvuuksista, joista tässä puhutaan. Elämä vastaa elämäntapaa. Usko on substantiaallinen ulottuvuus ja rukous on hengellisyyden funktionaalinen ulottuvuus. Rippikoulusuunnitelma 2001.

⁴⁵ Wikström 2002, 41.

⁴⁶ Wikström 2002, 88.

⁴⁷ Wikström 2002, 136.

⁴⁸ Wikström 2002, 41; Kotila 2006, 13.

keskitytään ihmisen auttamiseen niillä osa-alueilla, joilla autettava kokee tarvitsevansa apua. Sielunhoitokeskustelussa ei siis ehkä puhuta lainkaan uskoa ja uskontoa koskevista asioista. Siitä huolimatta tällaisissakin sielunhoitosuhteissa hengellisyys on toiminnan perustana, koska kristillinen uskonkäsitys läpäisee kirkon itseymmärryksen. Vaikka seurakuntalainen ei kaipaisikaan sielunhoidolta erityistä uskonnollista keskustelua, niin jo se, että seurakuntalainen on päättänyt tulla keskustelemaan papin kanssa, kertoo ensinnä ainakin jonkinlaisesta sitoutumisesta kirkkoon ja toiseksi tarpeesta keskustella ihmisen kanssa, joka kirkon työntekijänä on sitoutunut evankeliumiin ja sen julistamiseen.⁴⁹

Se, että sielunhoidossa ei ehkä keskustella uskosta, ei myöskään tarkoita, ettei sielunhoito vaikuttaisi autettavan hengellisyteen. Hengellisen elämän jaottelun mukaan hengellisyys ei ole koskaan irrallaan ihmisen muusta elämästä, vaan se kytkeytyy vahvasti siihen, miten ihminen elää omaa elämäänsä ja miten hän siihen asennoituu. Sielunhoidolla, jossa keskitytään ihmisen auttamiseen elämän vaikeissa asioissa, voi olla hyvinkin vahva vaikutus autettavan hengelliseen elämään. Elämässään huonosti voiva voi harvoin hyvin hengellisestikään, ja joskus hengellisyydestä näennäisesti irrallaan olevien vaikeiden asioiden selvittäminen on parasta hengellistä ohjausta.⁵⁰ Psykkisen hyvinvoinnin ja hengellisyyden yhteyttä voidaan tutkia paremmin tutkimuksen edetessä, kun on analysoitu, mitä tarkoitetaan hyvinvoinnilla.

Seuraavassa pääluvussa aloitetaan sielunhoidon käsiteanalyttinen tutkimus. Analyysin lähtökohtana on sielunhoidon käsitteen määritelmä, että sielunhoidossa on kyse autettavan psyykkiseen hyvinvointiin tähtäävästä keskustelusta. Analyysin avulla esitetään, mitä tarkoitetaan sielunhoidollisella auttamisella, minkä avulla voidaan luvussa neljä alkaa muodostaa sielunhoidollisen auttamisen menetelmän teoriaa.

⁴⁹ Mannermaa 1997, 17-18; Kettunen 2013, 123.

⁵⁰ Kettunen 2013, 123.

3 Sielunhoidollisen auttamisen analyysi ja sielunhoidon tavoite

Pastori on pyytänyt sielunhoitoon tullutta miestä kertomaan lisää asioista, joista hän halusi keskustella. Mies alkaa vaivaantuneena kertoa, että hän kokee olevansa umpikujassa. Sielunhoitaja tekee tarkentavia kysymyksiä ja yrittää ymmärtää, mitä mies kaikella sanomallaan tarkoittaa. Keskustelu alkaa edetä yhä luontevammin ja mies kertoo usein kokevan itsensä täysin merkityksettömäksi ja elämänsä tarkoituksettomaksi. Hän ei enää tunne iloa asioista, jotka aiemmin tekivät hänet iloiseksi. Mies kuitenkin kiertelee syytä, joka on vaikeiden asioiden taustalla. Lopulta hän mainitsee sivulauseessa, kuin ohimennen, että hän on kuukausi sitten yhdessä vaimonsa kanssa jättänyt avioerohakemuksen käräjaoikeuteen.

Sielunhoitoon tullut seurakuntalainen kertoo kadottaneensa ilon elämästään sekä kokevan itsensä ja elämänsä merkityksettömäksi. Mitä seurakuntalainen odottaa sielunhoidolta? Mitä hän haluaisi tapahtuvan? Mies tietää, että sielunhoitajalla ei ole mahdollisuuksia korjata hänen parisuhdettaan, mutta kuitenkin hänellä on halu keskustella asiasta papin kanssa. Voidaan yleisesti sanoa, että mies toivoo tulevansa jollain tavalla autetuksi niin, että hän voisi jälleen iloita elämästään ja kokea sen tarkoitukselliseksi. Sielunhoitajan näkökulmasta tavoitteena on auttaa seurakuntalaista. Miten auttamista voisi kuvata ja käsitteellistää? Mitä tarkoitetaan sielunhoidollisella auttamisella?

3.1 Auttaminen on vaikuttamista

Auttaminen on toimintaa, jossa auttajan tavoitteena on jollain tavalla kohentaa auttamisen kohteena olevan tilannetta tai estää sitä huononemasta. Auttaminen edellyttää, että auttajalla on käsitys autettavan hyvästä eli siitä, mikä on autettavalle hyväksi.⁵¹ Sielunhoito on auttamista, jossa toiminnalla pyritään vaikuttamaan ihmisen kokemusmaailmaan ja lisätä hänen psyykkistä hyvinvointiaan. Sielunhoito on ennen kaikkea keskustelua, joten sielunhoito voidaan määritellä toiminnaksi, jossa sielunhoitajan tavoitteena on keskustelun avulla edistää seurakuntalaisen hyvinvointia. Sielunhoidossa voidaan myös

⁵¹ Hallamaa 2014d.

rukoilla, ripittäytyä, antaa ehtoollinen, laulaa virsiä ja voidella öljyllä. Kutsutaan näitä liturgisen toiminnan välineiksi. Tarkastellaan kuitenkin ensin sielunhoidollista keskustelua ja pohditaan erikseen luvussa 4.4, mikä merkitys liturgisen toiminnan välineillä on sielunhoidossa.

Sielunhoidossa on kyse vaikuttamisesta. Vaikuttaminen on toimintaa, jonka tavoitteena on saada aikaan muutos toisessa toimijassa pyrkimällä saamaan tämä toimimaan toivotulla tavalla. Tätä sielunhoidollinen auttaminen nimenomaan on. Sielunhoidollisen auttamisen tavoitteena on edistää autettavan hyvinvointia eli saamaan autettavassa aikaan positiivinen psyykinen muutos, johon pyritään keskustelun avulla. Jotta vaikuttaminen voisi onnistua, vaikuttajalla on oltava riittävät resurssit saada aikaan haluttu muutos, millä tarkoitetaan, että vaikuttajalla on oltava kyky saada aikaan muutos. Tällöin vaikuttaminen on vallan laji, koska vallan käsitteen sisältö on kyky saada aikaan toivottuja asioita.⁵² Jotta voidaan ymmärtää, mitä vaikuttamisella tarkoitetaan, täytyy ensin tarkastella, mitä tarkoitetaan sillä, että toimija pyrkii saamaan aikaan halutun muutoksen. Analysoidaan tätä kysymystä käsiteanalyysin avulla erittelemällä tekijöitä, joilla voidaan auttamisen seurauksena tapahtuvaa muutosta sekä tekijöitä, joilla voidaan kuvata muutoksen aikaansaamista.

Päämäärällä tarkoitetaan asiantilaa, joka pyritään toiminnalla saattamaan voimaan. Päämäärä on läheinen käsite tavoitteen kanssa, ja usein niitä käytetään toistensa synonyymeina. Joskus on kuitenkin tarpeen tehdä hienovaraisempi ero päämäärän ja tavoitteen välillä. Päämäärällä viitataan ainoastaan asiantilaan, kun taas tavoite sisältää myös ajatuksen toimijan pyrkimyksestä saavuttaa toiminnan päämäärä. Puhumalla agentin päämäärästä, ilmaistaan samalla, minkälaisen asiantilan agentti toivoo toteutuvan. Usein päämäärät ja teot, joilla ne pyritään saamaan aikaiseksi, ovat syy-seuraus -suhteiltaan yksinkertaisia toimintoja ja liittyvät tietyn epäsuotuisan asian – usein välittömän aistikokemuksen – korjaamiseen tai ennaltaehkäisemiseen.⁵³ Esimerkiksi kuvatun keski-ikäisen, sielunhoitoon tulleen miehen voidaan ajatella yrittäneen virkistää mieltään ja parantaa oloaan syömällä terveellisesti. Tällaisen toiminnan tarkastelu ei sinällään ole erityisen mielenkiintoista.

Syy-seuraus-suhteiltaan yksinkertaisten tekojen analysoiminen on kuitenkin tärkeää, koska ne johdattavat tarkastelemaan agentin kannalta monimutkaisempaa

⁵² Hallamaa 2014d.

⁵³ Hallamaa 2014a.

toimintaa. Keski-ikäinen mies on yrittänyt parantaa oloaan syömällä terveellisesti ja hän on luultavasti kokenut syömisen parantavan oloaan ainakin jonkin verran. Syömisen välitön päämäärä on siis tullut saavutetuksi, mutta kuitenkin mies on sielunhoitoon tullessaan edelleen voimaton ja alakuloinen. Mies on halunnut keskustella papin kanssa, koska hän toivoisi keskustelun avulla voida kokonaisvaltaisesti paremmin. On mielekästä kysyä, miten terveelliseen syömisen välitön päämäärä ja sielunhoitoon liittyvä tavoite vertautuvat toisiinsa. Syömiseen liittyy tietty päämäärä, asiantila, jota sillä yritetään saada aikaan. Sielunhoitoon liittyvä tavoite kyetä voimaan paremmin ei kuitenkaan selity tiettyä asiantilana.

Pyrkimys voida kokonaisvaltaisesti hyvin on keski-ikäisen miehen intressi. Intressillä ilmaistaan ajatus siitä, että agentti toivoo tai tarvitsee asiaa, jota hän pitää itsensä kannalta niin merkittävänä, että hän ryhtyy toimimaan edistääkseen asian toteutumista tai saavuttaakseen sen. Intressillä tarkoitetaan agentin kannalta merkityksellistä toivetta tai tarvetta. Tällöin agentin toivoma asiantila eli päämäärä kytkeytyy siihen, mikä on agentin intressi.⁵⁴ Miehen pyrkimys syödä terveellisesti kytkeytyy hänen laajaan pyrkimykseen voida kokonaisvaltaisesti hyvin. Toiminnan käsitteeseen ja agentin intentionaalisuuteen liittyy ajatus siitä, että agentin toiminta pyrkii hänen itsensä kannalta välttämättä hyvään. Agentin intressi ei sinänsä voi olla paha, koska se on nimenomaan agentin toive tai tarve, vaikka intressin edistäminen saattaisikin todellisuudessa aiheuttaa enemmän haittaa kuin hyötyä. Intressejä ei kuitenkaan voi yhdistää ajatukseen agentista välttämättä itsekkäänä oliona. Vaikka agentti pyrkii toiminnallaan tuottamaan omalta kannalta hyvää eli toteuttamaan intressejään, intressi ei kuitenkaan ole sama asia kuin toimijan itsekäs etu. Puhumalla intressistä tarkoitetaan yksinkertaisesti sitä, että agentilla on peruste toimia.⁵⁵

Valta on kykenemistä saada aikaan toimijan toivomia päämääriä. Näin määriteltyä valtaa voidaan kutsua aikaansaamisvallaksi. Vallan ajatellaan yleensä

⁵⁴ Hallamaa 2014a.

⁵⁵ Yleinen oletus siitä, että intressien toteuttaminen ja moraalinen toiminta olisi ristiriidassa, on väärä ja perustuu toiminnan käsitteellisten ehtojen väärinymmärtämiseen. Vaikka intressillä tarkoitetaan agentin toivetta tai tarvetta, joka on agentin kannalta välttämättä sinänsä hyvä, niin intressi ja sen edistäminen voi kuitenkin liittyä toisten ihmisten etujen ajamiseen ja agentin välittömien etujen vastaiseen toimintaan. Perinteinen kysymyksenasettelu ihmisen lähtökohtaisesta eettisyydestä, jossa egoismi ja altruismi asetetaan toisensa poissulkeviksi vaihtoehdoiksi välillä, ei ole mielekäs, koska usein ihmistä itseään hyödyttävä toiminta tuottaa myös yhteistä hyvää ja vastavuoroisesti yhteistä hyvää tuottava toiminta usein myös hyödyttää ihmistä itseään. Moraalisten normien noudattaminen ja pyrkimys moraalisesti hyvään toimintaan onkin agentin intressien mukaista, koska moraalit mahdollistaa luotettavien, vakaiden ja ennakoitavien sosiaalisten rakenteiden kehittymisen ja ylläpitämisen, jossa toimijat kykenevät toimimaan mielekkäällä tavalla. Hallamaa 2014a.

kohdistuvan muihin ihmisiin, mutta kyvyllä saada aikaan toimijan toivomia muutoksia tarkoitetaan myös kykyä vaikuttaa vallitseviin olosuhteisiin toimijan toivomalla tavalla. Vallankäyttö edellyttää, että toimijalla on riittävät kyvyt ja kyvykkyydet saattaa voimaan haluamansa muutos olosuhteissa tai vallankäytön kohteena olevien toimijoiden toiminnassa. Kyvyillä tarkoitetaan toimijan tietoja, taitoja ja osaamista, joita hän käyttää valitessaan keinoja tavoitteidensa toteuttamiseksi. Kyvykkyydet ovat toimijan käytössä olevia mahdollisuuksia hyödyntää käytössä olevia resursseja ja olosuhteita tiedoillaan, taidoillaan ja osaamisellaan. Kyvykkyydet edellyttävät kykyjä, mutta kyse ei ole samasta asiasta. Henkilöllä voi olla kyky kirjoittaa pätevää tieteellistä tekstiä, mutta hänellä ei ole siihen kyvykkyyttä kipeytyneiden käsien takia. Kyvyt ja kyvykkyydet muodostavan resurssien perustan, ”jonka varassa agentti voi saattaa voimaan erilaisia asioita ja asiantiloja ja vaikuttaa niihin”.⁵⁶

Kykyjen ja kyvykkyyksien lisäksi toimijalla tulee olla sopivat olosuhteet, jotta hän voisi käyttää valtaansa, mikä ilmenee kykenemisenä. Toimijan mahdollisuus käyttää valtaa ei riipu ainoastaan olosuhteista sinänsä, vaan siitä millaiseen asemaan olosuhteet asettavat toimijan suhteessa muihin toimijoihin. Olosuhteet eivät määrity ainoastaan fyysisistä ympäristön tekijöistä, vaan valtaosassa toimintaan vaikuttavista olosuhdetekijöistä on kyse sosiaalisesti konstruoituneista tekijöistä. Esimerkiksi henkilöllä voi olla tarvittavat kyky ja kyvykkyydet selvittää riita isänsä kanssa, mutta koska isä ei suostu olemaan missään tekemisissä poikansa kanssa, tällä henkilöllä ei ole mahdollisuutta selvittää riitaansa. Sosiaaliset tekijät, jotka määrittävät toimijan aseman yhteisössä, muodostavat toimijan käytössä olevat mahdollisuudet saattaa voimaan toivomiaan asioita. Laaja-alaista kykenemistä hyödyntää sosiaalisia suhteita kutsutaan sosiaaliseksi pääomaksi.⁵⁷

Aikaansaamisvalta voidaan jakaa kahteen eri vallan lajiin sen mukaan, miten valtaa käyttävä ottaa toiminnassaan huomioon vallankäytön kohteena olevien intressit ja käytetäänkö sanktioita toivotun tavoitteen aikaansaamiseksi tai tuetaan sitä sanktioiden avulla. Tämän perusteella valta on joko sanktiovaltaa tai resurssivaltaa. Sanktiovallan käyttäjä ei ota huomioon toimintansa kohteena olevien intressejä ja mahdollisesti tukee tavoitteensa voimaan saattamista sanktioilla. Resurssivalta on toimintaa, jossa vallankäyttäjällä ottaa huomioon

⁵⁶ Hallamaa 2014d.

⁵⁷ Hallamaa 2014d.

toimintansa kohteena olevien intressit ja pidättyväisyys käyttämästä keinoja, jotka ovat ristiriidassa toiminnan kohteena olevien intressien kanssa.⁵⁸ Sielunhoidossa on kyse resurssivallan käyttämisestä, koska auttaminen käsitteenä on toimintaa, jossa pyritään mahdollistamaan se, että autettava kykenisi tavoittelemaan omia intressejään. Tosin sielunhoitajalta saatetaan toisinaan edellyttää sanktioivallan mukaista toimintaa. Tähän aiheeseen palataan luvussa 3.4. Tarkastellaan nyt resurssivallan käsitteen avulla, millaista vaikuttamista sielunhoidollinen auttaminen ensisijaisesti on.

Resurssivallalla tarkoitetaan vallankäyttöä, jossa valtaa käyttävä ottaa toiminnassaan huomioon vallankäytön kohteena olevien intressit niin, että hän pyrkii edistämään hyvänä pitämiään asioita, joihin kuuluu toiminnan kohteena olevien hyvän edistäminen. Vallan avulla toisten toimijoiden hyvän edistäminen voi tapahtua joko muokkaamalla vallitsevia olosuhteita suotuisammiksi tai vaikuttamalla toimijaan suoraan. Resurssivallassa, jota käytetään suoraan toisen toimijaan pyrkimyksenä saada aikaan muutos tämän toiminnassa, on kyse vaikuttamisesta toiseen toimijaan.⁵⁹ Papin ja sielunhoitajan työssä on olennaista rakentaa seurakunnassa toimintamahdollisuuksia, joiden puitteissa seurakuntalaiset voivat toimia eli toisin sanoen papin työssä on olennaista muuttaa vallitsevia olosuhteita suotuisammiksi tavalla, joka on sielunhoidon kannalta relevantilla tavalla seurakuntalaisten kannalta edullista.⁶⁰ Tässä tutkielmassa kuitenkin keskitytään tarkastelemaan sielunhoitajan resurssivallan mukaista vaikuttamista seurakuntalaiseen eli keskitytään tutkimaan, mitä sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välisessä keskustelussa tapahtuu tai olisi tarkoitus tapahtua.

Sielunhoito on mielekästä esittää resurssivallan mukaisena vaikuttamistoimintana, jossa sielunhoitaja pyrkii edistämään seurakuntalaisen hyvinvointia. Tällä tavoin ymmärretty sielunhoito voidaan formalisoida praktisen syllogismin mukaisesti. Praktisen syllogismin avulla kuvataan sitä, millä tavalla ihminen valitsee tehdä mitä tekee. Teko voidaan kuvata Aristoteleelta peräisin olevalla muotoilulla, jolla teko kuvataan päättelyketjuna eli praktisena syllogismina. Samat käsitteelliset ehdot koskevat sekä yksittäistä tekoa että toimintaa, joka koostuu tekojen sarjoista, joten praktista syllogismia voidaan soveltaa myös toiminnan tarkastelussa. Praktinen syllogismi voidaan yksinkertaisimmillaan esittää muodossa:

⁵⁸ Hallamaa 2014d.

⁵⁹ Hallamaa 2014d.

⁶⁰ Stollberg 2009, 220.

<i>1. premissi</i>	A tahtoo/haluaa, että f
<i>2. premissi</i>	A tietää/uskoo, ettei f, ellei c
<i>Johtopäätös</i>	A alkaa tehdä c

jossa

A on toimija

f on asiointi,

jonka toteutumisen A uskoo olevan hänen intressinsä tai intressiensä mukaista ja jonka toteutumista A siksi toivoo

c on teko tai toiminta,

jonka A uskoo voivansa suorittaa

ja jonka A lisäksi uskoo saavan aikaan (sen että) f.⁶¹

Edellä kuvatun praktisen syllogismin perusmuodon avulla esitettiin, miten toimija pyrkii saamaan aikaan haluamiaan päämääriä. Sielunhoidossa ei kuitenkaan usein voida ajatella tavoiteltavan tiettyjen asiointilojen toteutumista, vaan sielunhoidossa pyritään laaja-alaisempiin tavoitteisiin. On mielekkäämpää puhua seurakuntalaisen intresseistä, kun puhutaan siitä, mitä seurakuntalainen sielunhoidon avulla toivoisi saavuttavansa. Seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvää tavoitetta on siten hedelmällistä kuvata intressinä. Samasta syystä on mielekästä sanoa, että sielunhoitajan tavoite on hänen intressinsä. Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen intressit, jotka he ovat sielunhoidolle asettaneet, eivät kuitenkaan ole toiminnasta irrallisia. Ei voida esimerkiksi puhua, että seurakuntalaisen intressillä voida psyykkisesti hyvin kuvattaisiin yksinomaan yleistä hyvinvointia, vaan se kytkeytyy toimintaan. Seurakuntalaisella voi vaikkapa olla tavoitteena saada selvitettyksi vaikeus, joka on pitkään painanut häntä. Vaikeuden selvittäminen olisi tässä tapauksessa seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvä intressi.

Vaikuttamistoiminnan kuvaamisessa praktisen syllogismin avulla on kiinnitettävä huomiota siihen, että vaikuttamisessa toimijoita on vähintään kaksi.⁶² Sielunhoidollisen vaikuttamisen kuvaamisessa on otettava huomioon paitsi se, että sielunhoitajan toiminta kohdistuu seurakuntalaiseen, myös se, että seurakuntalainen on aktiivinen toimija, koska hänellä on välttämättä olemassa sielunhoitoon liittyvä tavoite. Seurakuntalaisella on tavoite, johon hän sielunhoidon avulla pyrkii, koska sielunhoidon luonteeseen kuuluu, että

⁶¹ Hallamaa 2014a.

⁶² Hallamaa 2014d.

seurakuntalainen on aloitteellinen keskustelun syntymisessä tai ei ainakaan vastusta sitä.⁶³

Sielunhoito voidaan kuvata praktisena syllogismina seuraavasti:

A tahtoo, että f
B tahtoo, että e
A tietää, ettei f ellei c, jonka A uskoo saavan aikaan, että
B kykenisi saamaan aikaan/toteuttamaan e
A alkaa tehdä c

jossa
A = sielunhoitaja
B = seurakuntalainen
c = sielunhoitajan toiminta
e = B:n sielunhoitoon liittyvä intressi
f = A:n intressi (B:n hyvinvoinnin edistyminen)⁶⁴

Sama asia voidaan ilmaista myös kahden toimijan välisenä vaikuttamisrelaationa, jossa A käyttää aikaansaamisvaltaa mahdollistaakseen B:lle tämän intressien tavoittelun. Valta- ja vaikuttamissuhdetta kutsutaan V-relaatioksi.

(sielunhoidon) V-relaatio: V[A, c (B, e) f, g]

Relaatio voidaan sanallistaa seuraavasti: A tekee c mahdollistaakseen sen, että B saavuttaisi päämääränsä e, jotta A saavuttaisi tavoitteensa f olosuhteissa g.⁶⁵

V-relaatio tekee näkyväksi sen, että vallankäyttö ja vaikuttaminen tapahtuu kahden toimijan välisessä vuorovaikutuksessa, jossa on keskeistä se, millainen on toimijoiden välinen vuorovaikutussuhde. Toimijoiden vuorovaikutussuhdetta määrittää paitsi toimijoiden asennoituminen toisiinsa, myös toimijoiden asema, josta käsin he toimivat. Toimijoiden asema ei kuitenkaan ole ennalta määrätty, staattinen positio, joka sellaisenaan määrittelisi aseman suhteessa toiseen toimijaan, vaan suhde toiseen toimijaan muodostuu myös sen mukaan, miten toimijat toimivat vuorovaikutussuhteessa ja millaisena kuvan toimijat antavat käsityksestään toisen toimijan asemasta suhteessa itseen. V-relaatio antaa käsitteelliset välineet tarkastella toimijoiden välisen vuorovaikutussuhteen tekijöitä sekä sitä, miten vuorovaikutussuhteen luonne vaikuttaa toimintaan ja

⁶³ Clinebell 1975, 62.

⁶⁴ Tässä sielunhoito on esitetty praktisena syllogismin Hallamaan esimerkin mukaan. Hallamaa 2014a.

⁶⁵ Hallamaa 2014e.

toisinpäin.⁶⁶ Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välisen vuorovaikutuksen tarkastelu on keskeistä, jotta voidaan ymmärtää, mistä sielunhoidossa on kyse.

Praktisen syllogismin ja V-relaation mukainen määritelmä sielunhoidosta vaikuttamisena on lähtökohtana sielunhoidollisen auttamisen tarkastelulle, jonka tavoitteena on perustella menetelmä, jonka mukaan sielunhoitoa tulisi harjoittaa. On selvitettävä, minkälainen relaatio määrittää sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välistä vuorovaikutusta. Sielunhoidon menetelmän eli sielunhoitajan toiminnan määrittelemiseksi on ymmärrettävä, mitä tarkoitetaan hyvinvoinnilla ja sen edistymisellä sekä selvitettävä, mitä on seurakuntalaisen tavoite ja miten se suhteutuu sielunhoitajan päämäärään. Loppututkielma on edellä esitettyyn määritelmään sisältyvien toimijoiden ja tekijöiden sekä niiden välisten suhteiden tarkastelua. Tarkastelun edetessä voidaan myös arvioida, kyetäänkö hyvinvoinnin käsitteen avulla kuvaamaan sielunhoitajan tavoitetta.

Jatketaan sielunhoidollisen auttamisen teorian rakentamista tarkastelemalla sielunhoitajan intressiä, eli pyrkimystä edistää seurakuntalaisen hyvinvointia, ja sen käsitteellistä sisältöä.

3.2 Hyvinvointi edellyttää toimintakykyä

Sielunhoitajan intressi on edistää seurakuntalaisen hyvinvointia. Hyvinvoinnin käsitteellä viitataan objektiiviseen käsitykseen psyykkisestä hyvin voimisesta. Objektiivinen käsitys hyvinvoinnista on normatiivinen määritelmä siitä, milloin ihminen voi hyvin ja siitä, mitä tarkoitetaan sillä, että ihminen voi hyvin. Subjektiiivisella hyvinvoinnin käsityksellä tarkoitetaan henkilökohtaista kokemusta omasta psyykkisestä hyvinvoinnista. Tällaiseen kokemukseen sisältyy ainakin implisiittisesti henkilökohtainen käsitys objektiivisen hyvinvoinnin sisällöstä, josta kumpuaa intressit, joiden toteuttamiseksi ihminen toimii.⁶⁷ Kokemus omasta hyvinvoinnista syntyy käsityksestä, miten hyvin itse kykenee elämään, toimimaan ja tuntemaan oman objektiivisen hyvinvoinnin käsityksen mukaisella tavalla. Tätä tarkoitetaan subjektiiivisella hyvinvoinnin käsityksellä.⁶⁸ Esimerkiksi keski-ikäinen mies ei oman kokemuksensa mukaan kykene toimimaan sellaisella tavalla eikä koe oloaan sellaiseksi, että se vastaisi hänen käsitystään hyvin voimisesta. Sielunhoitoon tullessaan hänellä on ollut ajatus, että

⁶⁶ Hallamaa 2014e.

⁶⁷ von Wright 2001, 147, 150-151; Hallamaa 2014a.

⁶⁸ von Wright 2001, 147-148.

papin kanssa keskustelun avulla tai myötävaikutuksesta hän saattaisi voida paremmin, vaikka hän ei ehkä järjestäisikään sielunhoitoon ja sen tavoitteeseen liittyviä ajatuksiaan tietoisesti tällä tavalla.

Keskustelu normatiivisen ja subjektiivisen käsityksen objektiivisen hyvinvoinnin sisällöstä eli objektiivisen ja subjektiivisen hyvinvoinnin käsityksen suhteesta on keskeinen aihe moraalifilosofiassa. Keskusteltaessa hyvinvoinnista puhutaan siitä, mikä tuottaa ihmiselle hyvää eli käsityksessä hyvinvoinnista on lopulta kyse siitä, mikä on *hyvää*.⁶⁹ Eettistä relativismia kannattavat väittävät, että mitään yleispätevää normatiivista määrittystä hyvästä ei voida tehdä, vaan käsitys hyvästä on aina joko henkilökohtainen tai tietyn yhteisön tai kulttuurin sisäinen määritelmä. Paitsi että eettisen relativismin mukainen käsitys hyvästä on virheellinen⁷⁰, niin sielunhoidossa ei kuitenkaan, eikä missään muussakaan profession perustuvassa auttamisessa, voida tukeutua relativistiseen käsitykseen hyvästä. Relativistiseen hyväksitykseen tukeutuminen merkitsisi sielunhoidossa, että sielunhoitaja voisi luovuttaa seurakuntalaiselle täyden vapauden päättää sen, mikä hänen hyvinvointiaan rakentaa ja mikä on moraalisesti oikein ja hyvää. Sielunhoitaja on pappina sitoutunut ja sidottu kirkon uskontulkintaan perustuvaan käsitykseen eettisestä ja uskonnollisesta hyvästä⁷¹.

Seurakuntalaisen subjektiivisen hyväksityksen ja kirkon uskontulkintaan perustuvan sielunhoitajan hyväksityksen suhteutuminen on keskeinen kysymys sielunhoidossa. Seurakuntalaisen rikollisten aikeiden kohdalla on ilmeistä, että sielunhoitajan tulee pyrkiä ohjaamaan seurakuntalaista toisenlaisen eettisen ja uskonnollisen hyväksityksen pohjalta kumpuavien tekojen toteuttamiseen, mutta sielunhoitajan ja seurakuntalaisen hyvinvoinnin käsityksen suhteeseen liittyy monimutkaisia kysymyksiä. Kuitenkin, ennen kuin tarkastellaan sielunhoitajan ja seurakuntalaisen hyvinvoinnin käsityksen suhteutumista toisiinsa ja sen merkitystä sielunhoidossa, tutkitaan, mitä teon ja toiminnan teorian avulla voidaan sanoa hyvinvoinnista. Tämän avulla voidaan tarkastella seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvän intressin eli autetuksi tulemisen tarpeen sisältöä sekä määrittellä tarkemmin, mitä sielunhoidollisella auttamisella tarkoitetaan. Analysoidaan hyvinvointia teon ja toiminnan teorian avulla. Keskitytään analyysissa hyvinvoinnin käsitteen sisältöön ja jätetään sosiologiaan pohjautuvat hyvinvointia koskevat teoriat tarkastelun ulkopuolelle.

⁶⁹ von Wright 2001, 148.

⁷⁰ von Wright 2001, 312.

⁷¹ Papin ammattietiikka 2001, 3-6.

Teon ja toiminnan teoria tarkastelee ihmistä toiminnan näkökulmasta ja kuvaa, mistä inhimillisestä toiminnassa on kyse. Inhimillisen toiminnan lähtökohtana on käsitys ihmisestä vastuullisena toimijana eli niin sanottuna subjektina tai agenttina. Agentti on vastuullinen, kun tämä täyttää toimijuutta kuvaavat intentionaalisuusehdon, järkevyysehdon ja kyvykkyysehdon. Vastuullisuudella tarkoitetaan sitä, että voidaan sanoa olevan toimijan vika, mikäli hänen tekojensa seurauksena syntyi vahinkoa ja hänet voidaan edellyttää korvaamaan aiheuttamansa vahinko. Vastuullisen toimijan voi myös sanoa toimineen jonkin asian hyväksi tai tuottaneen jotain hyvää ja häntä voidaan kehua tai palkita siitä. Vastuullinen toimija on siis intentionaalinen, rationaalinen ja kyvykäs.⁷²

Intentionaalisuusehdolla kuvataan toimijan jatkuvaa tarvetta muuttaa todellisuutta itselleen mielekkäällä tavalla. Toisin sanoen toimija asettaa itselleen jatkuvasti päämääriä eli hän tavoittelee jotakin, millä ei ensisijaisesti tarkoiteta itsekkäitä pyrkimyksiä edistää omaa hyvää, vaan muun muassa perustarpeiden tyydyttämiseen tähtäävää toimintaa, mielekkään elämän turvaamiseksi välttämättömien tekojen tekemistä ja niin edelleen. Toiminta on tavoitteellista silloinkin, kun agentti toimii tiedostamatta eli erikseen perustelematta valintojaan toimia tietyllä tavalla ja myös silloin, kun toimija on passiivinen. Toimijan intentionaalisuudella ilmaistaan lisäksi se, että ihmisyyttä määrittää yksilön tarve saavuttaa elämässään jotain, mitä hän pitää merkittävänä.⁷³

Järkevyysehdon avulla ilmaistaan, miten toimija kykenee muuttamaan asiantiloja tavoitteitaan vastaavalla tavalla. Pystyäkseen toimimaan mielekkäällä, tehokkaalla ja omia tavoitteitaan vastaavalla tavalla toimijan on kyettävä arvioimaan vallitsevia asiantiloja ja omia päämääriään suhteessa vallitseviin asiantiloihin sekä omia mahdollisuuksiaan vaikuttaa asiantiloihin, jotta hän voisi saavuttaa päämääränsä. Edellytys rationaalisuusehdon täyttymisestä, jotta toimijaa voidaan sanoa moraaliagentiksi, saattaa herättää vastalauseita, koska on hyvin helppo keksiä esimerkkejä teoista, joita ei ole tehty rationaalisen harkinnan perusteella. Järkevyysehto ei kuitenkaan tarkoita sitä, että toimijan olisi kyettävä perustelemaan kaikki toimintansa rationaalisesti tai että kaikki toiminta juontuisi rationaalisesta järkeilystä, vaan järkevyysehto tarkoittaa yleistä käsitystä todellisuuden kausaalisuudesta.⁷⁴

⁷² Hallamaa 2014a.

⁷³ Hallamaa 2014a.

⁷⁴ Hallamaa 2014a.

Toiminnan tarkoituksena on jonkin rationaalisen keinon avulla saada aikaan agentin kannalta suotuisa asiantila. Päämääriensä saavuttamiseksi agentin on kyettävä tavoittelemaan asettamiaan päämääriä. Kyvykkyysehto ilmaisee sen, että toimijan on kyettävä jollain tavalla vaikuttamaan ulkomaailmaan ollakseen moraalinen agentti, koska toimijan käsitys itsestä vastuullisena agenttina kehittyy vuorovaikutuksesta ulkomaailmaan ja mahdollisuudesta vaikuttaa siihen. Käsitys itsestä vastuullisena toimijana syntyy siitä, että ihminen käsittää oman toimintansa ja ulkomaailman tapahtumien yhteyden. Käsitys kehittyy vaatimatonta kyvykkyyttä edellyttävistä akteista: lapsi itkee saadakseen ruokaa, hoivaa tai hellyyttä. Lapsen mieli eli tietoisuus itsestä subjektina syntyy vuorovaikutuksessa ja kokemuksesta, että hän kykenee teoillaan vaikuttamaan siihen, miten asiat maailmassa ovat.⁷⁵

Vastuullisen agentin käsite ei kuitenkaan vielä riitä antamaan kattavaa kuvaa siitä, miten inhimillinen toiminta ohjautuu ja miten toimija valitsee tehdä, mitä tekee. Inhimillistä toimintaa ohjaavien ehtojen avulla voidaan kuvata käsitteellisesti, mitkä tekijät saavat subjektin toimimaan tietyllä tavalla sekä kuvata, miten toimija valitsee toimia tietyllä tavalla. Toiminnan analyysi vastaa kysymyksiin, miten toimija asettaa itselleen tavoitteita ja miten sitä voitaisiin kuvata, miten toiminnan rationaalisuutta voidaan kuvata sekä miten kykenevyys määrittää ja ohjaa toimintaa.

Luvussa 3.1 esitellyn praktisen syllogismin avulla voidaan kuvata, miten toimija tavoittelee päämääriä, jotka toteuttavat hänen intressejään. Toiminnan käsitteeseen kuuluu oletus siitä, että toiminta on jotain, jonka tavoitteena on saada aikaan asiantila, jota agentti toiminnallaan pyrkii saada aikaan, koska se on jollain tavalla hänelle suotuisaa. Intressi on läheinen käsite motiivin käsitteen kanssa. Motiivilla tarkoitetaan agentin sisäistä vaikutinta eli psyykkistä syytä toiminnalle. Usein intressistä ja motiivista puhutaan erottamatta niitä toisistaan, mutta eron tekeminen on kuitenkin tarpeellista, kun toimintaa tarkastellaan analyttisesti. Yksittäinen motiivi ja sen aikaansaama ponnistus eivät kuitenkaan useinkaan riitä toteuttamaan agentin tavoittelemaa päämäärää. Paljon työtä vaativien päämäärien saavuttaminen ja merkittävien intressien edistäminen edellyttää agentilta pitkäjänteistä psyykkistä voimaa eli motivaatiota.⁷⁶ Keski-ikäinen mies on jo osoittanut olevansa motivoitunut tulemaan keskustelemaan papin kanssa.

⁷⁵ Hallamaa 2014a.

⁷⁶ Hallamaa 2014a.

Keskustelun onnistumisesta, mieheen itseensä liittyvistä sekä muista seikoista riippuu, onko miehellä kuitenkaan motivaatiota käsitellä sielunhoidossa keskusteltuja asioita riittävästi tai haluaako hän tarvittaessa tavata sielunhoitajan kanssa useamman kerran.

Kaikki toiminta ei kytkeydy agentin intresseihin. Esimerkiksi terveellisesti syöminen ei välttämättä onnistu, vaikka se olisikin agentin intressien mukaista. Agentin kannalta kyse ei ole siitä, ettei vastenmieliseltä tuntuvan tehtävän tekeminen olisi hänen intressinsä, vaan usein on päinvastoin. Tärkeän sähköpostin lähettäminen työkaverille on hyvinkin toimijan intressien mukaista, mutta siitä huolimatta sitä ei jaksa juuri sillä hetkellä tehdä, vaikka siihen olisikin hyvä tilaisuus. Tällöin agentti noudattaa mieluummin preferenssiään. Preferenssillä tarkoitetaan tavoitetta, jota agentti toiminnan hetkellä itselleen avoimista vaihtoehdoista mieluisimpana. Toisin sanoen preferenssi on asia, jonka voimaan saattamisen agentti uskoo tyydyttävän hänen mielihalunsa. Agentin kannalta ristiriitaiset ja ahdistusta aiheuttavat valintatilanteet liittyvät usein intressin ja preferenssin ristiriitaan. Preferenssin noudattaminen estää agenttia toimimasta intressinsä mukaisesti ja siten toimimaan tavalla, joka edistäisi hänelle merkittävän asian toteutumista.⁷⁷ Keski-ikäinen mies on kertonut kärsivänsä voimattomuudesta. Hän on luultavasti ollut usein kykenemätön tekemään asioita, joita todella haluaisi ja joutunut toimimaan senhetkisen mielihalunsa perusteella. Preferenssin käsitteestä on hyötyä tällaisen voimattomuudesta aiheutuneen ristiriidan ja ahdistuksen ymmärtämiseksi.

Toimijan preferenssi ei kuitenkaan välttämättä ole ristiriidassa hänen intressinsä kanssa. Mielihalun tyydyttäminen saattaa samalla toteuttaa agentin intressiä. Toimijan kannalta mielekkäintä olisi kyetä ottamaan huomioon preferenssit, jotka vaikeuttavat intressien edistämistä ja rakentamaan intressit ja niiden toteuttaminen siten, että jo niiden edistäminen mahdollistaisi myös mielihalujen tyydyttämisen ja preferenssien noudattamisen. Intressien ja preferenssien sovittaminen yhteen on monimutkainen prosessi.⁷⁸ Sen tarkasteleminen johdattaa kysymään, miten agentin valintoja toimia tietyllä tavalla voitaisiin kuvata eli miten agentti valitsee tehdä mitä tekee. Toimintaa rationaalisena päättelynä voidaan kuvata praktisen syllogismin avulla, joka on

⁷⁷ Hallamaa 2014a.

⁷⁸ Hallamaa 2014a.

esitelty jo aiemmin luvussa 3.1. Praktinen syllogismi selittää toiminnan ohjaamista eli se vastaa kysymykseen, miten ihminen valitsee tehdä mitä tekee.

Toimintaa ohjaavien ehtojen ja praktisen syllogismin avulla voidaan kuvata, mistä subjektiivisessa hyvinvoinnissa on kyse. Lyhyesti ilmaistuna hyvin voiva ihminen kykenee edistämään ja toteuttamaan sellaisia intressejään, jotka rakentavat hänen hyvinvointiaan⁷⁹, mitä voidaan kuvata niin, että hän toimii tarkoituksenmukaisesti praktisen syllogismin kuvaamalla sekä toimintaa ohjaavien tekijöiden mukaisella tavalla⁸⁰. Intressejään tehokkaasti toteuttavan toimijan on otettava huomioon vallitsevat olosuhteet, jotka luovat toiminnalle mahdollisuuksia ja rajoituksia. Olosuhteiden tarkasteleminen syventäisi ja laajentaisi ymmärrystä hyvinvoinnin rakentumisesta, mutta olosuhteiden lähempi tutkiminen ei ole tämän tutkimuksen tehtävän kannalta keskeistä.

Jatkossa puhutaan toimintaa ohjaavista ehdoista, kun viitataan käsitteeseen, jolla inhimillistä toimintaa selitetään. Puhuttaessa toimintaa ohjaavista *tekijöistä*, viitataan agentin toimintaa ohjaavan ehdon sisältöön eli ehdon käsitteen sisältämiin asioihin, jotka ohjaavat agentin toimintaa.

Intressien toteuttaminen edellyttää olosuhteiden ottamista huomioon ja niiden käyttämistä hyväksi, mutta mitä muuta intressien edistäminen ja toteuttaminen toimijalta edellyttää? Tarkastellaan tätä kysymystä niin sanotun kompetentin toimijan käsitteen avulla. Toimintaa ohjaavien ehtojen avulla voidaan rakentaa hypoteettinen kuva toimijasta, joka kykenee mahdollisimman tehokkaasti toteuttamaan intressejään. Kutsutaan tätä hypoteettista rakennelmaa kompetentiksi toimijaksi, ja kuvataan sen avulla, mitä hyvinvointi edellyttää ja mistä hyvinvointi rakentuu.

Kompetentti toimija on vastuullinen toimija, joka kykenee tehokkaasti ja mielekkäästi toteuttamaan ja edistämään intressejensä, mikä edellyttää sitä, että toimijan toiminnalleen valitsevat päämäärät vastaavat mielekkäällä tavalla hänen intressejään sekä sitä, että agentti kykenee ottamaan huomioon myös preferenssinsä ja edistämään myös niiden toteutumista. Tämä edellyttää tietoisuutta omien intressien ja preferenssien sisällöstä sekä kykyä arvioida intressien ja preferenssien realistisuutta ja objektiivisuutta sinänsä sekä suhteessa toisiinsa ja vallitseviin olosuhteisiin sekä omiin tietoihin ja kykyihin. Toimijan tulee olla tietoinen ja rehellinen omista kyvyistään sekä vallitsevista olosuhteista,

⁷⁹ Sen 1993, 30.

⁸⁰ Hallamaa 2014a.

jotka mahdollistavat agentin toiminnan ja asettavat sille rajoituksia. Intressien edistäminen edellyttää toimijalta riittäviä kykyjä ja kyvykkyyksiä, mutta yhtä merkittävää on, että toimija kykenee arvioimaan omia intressejään ja suhteuttamaan ne vastaamaan omia kykyjään.

Kyky toteuttaa intressejä toimimalla kompetentin toimijan kuvaamalla tavalla voidaan tiivistää sanomalla, että toimijalta edellytetään resursseja toteuttaa intressejään. Toimijalla tulee olla paitsi riittävästi kykyjä⁸¹ toteuttaa intressejään myös kyky arvioida käytössä olevien kykyjen ja mahdollisuuksien vastaavuutta senhetkisiin intresseihin edellyttää resursseja. Kompetentin toimijan käsitteen kuvaamia taitoja ja kykyjä tavoitella intressejä kutsutaan toimijuuden resursseiksi⁸².

Vaikka kompetentin toimijan määritelmässä ei mainita praktista syllogismia, siihen kuitenkin sisältyy keskeisesti ajatus, että kompetentti toimija toimii mielekkäästi praktisen syllogismin kuvaamalla tavalla, koska toimintaa ohjaavien ehtojen järjestymisessä toimijan kannalta mielekkäällä tavalla on kyse nimenomaan praktisen syllogismin kuvaamasta mielekkästä toiminnasta. Kompetentin toimijan käsite hyvinvoinnin kuvaajana osoittaa, että hyvinvoinnissa on kyse toimijan kyvystä tavoitella ja saavuttaa asioita, jotka tämä kokee merkittäviksi. Hyvinvointi edellyttää siis toimintakykyä.⁸³ Tällä määritelmällä ei haluta sanoa ainoastaan, että kyky toimia mielekkäällä ja tehokkaalla tavalla olisi jotain, joka kumpuaisi hyvinvoinnista. Määritelmä kiinnittää huomiota siihen, että yksilön subjektiivinen hyvinvoinnin kokemus ei voi syntyä erillään kyvystä toimia tavalla, joka on toimijan itsensä kannalta mielekäs. Hyvinvoinnissa ja toimintakyvyssä on kyse saman asian eri puolista siten, että ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

Kompetentin toimijan käsite on hypoteettinen, koska se on ihanne, joka ei ole saavutettavissa, eikä kuulukaan olla. Sillä kuvataan epärealistista ja mahdotonta ideaa täydellisesti toimivasta ihmisestä. Kuitenkin käsitteestä on hyötyä hyvinvoinnin käsitteen ymmärtämiseksi. Subjektiivisessa hyvinvoinnissa on kyse siitä, kuinka lähelle yksilö pääsee kompetentin toimijuuden mukaisia toimintamalleja. Kompetentin toimijuuden käsite johtaa vääränlaiseen käsitykseen ihmisestä, mikäli käsitteen luonnetta ei ymmärretä oikein. Se saattaa antaa

⁸¹ Kyvyillä viitataan toimijan tietoihin, taitoihin ja osaamiseen. Ks. s. 21.

⁸² Hallamaa 2014d.

⁸³ Toimintakyvyn merkitystä ihmisen hyvinvoinnin rakentumisessa keskeisenä pitävä käsitys on läheinen niin sanotun capability approachin kanssa, joka on alunperin Amartya Senin muotoilema ja myöhemmin erityisesti Martha Nussbaumin kehittämä käsite. Robeyns 2011.

käsityksen, että ihmistä voisi kuvata suoraviivaisena suorittajana, jonka sisäinen ajatusmaailma on tilanteesta riippumatta täydellisen organisoitu ja järjestelmällinen. Todellisuudessa ihmisen ajatusmaailma ei koskaan voi olla täysin koherentti. Ihmisen minäkuvaan ja maailmankuvaan sekä ymmärrykseen vallitsevista olosuhteista, omista kyvyistä ja luonteesta liittyy aina sekä tiedostettuja että tiedostamattomia ristiriitaisuuksia ja epäloogisuuksia.⁸⁴

Onkin huomattava, että toimintaa ohjaavilla ehdoilla ja toimijan intentionaalisuudella, rationaalisuudella ja kyvykkyydellä ei kuvata ainoastaan toimijuutta ohjaavia tiedostettuja tekijöitä. Sen sijaan ihmisen toiminta perustuu välttämättä myös tiedostamattomille tekijöille ja siten rationaalinen päättely ei aina perustu tiedostettuihin sisäisiin psyykkisiin tekijöihin. Tehokas toiminta ei siis edellytä tietoa ainoastaan subjektin ulkoisista tekijöistä eli olosuhteista, vaan myös käsitystä omista toimintaa ohjaavista ehdoista. Myös subjektin käsitykset vallitsevista olosuhteista ovat usein tiedostamattomia. Tehokas ja subjektin kannalta mielekäs toiminta edellyttää tietoa vallitsevista olosuhteista ja siitä, miten vallitsevat olosuhteet vaikuttavat toimintamahdollisuuksien valitsemiseen.⁸⁵

Kompetentilla toimijalla kuvataan agenttia, joka on tietoinen omista toimintaa ohjaavista tekijöistään. Hyvinvoinnissa keskeistä onkin se, että agentti tulee tietoiseksi aiemmin tiedostamattomista tekijöistä, joilla kuvataan hänen toimintansa ohjautumista.⁸⁶ Toisin sanoen autetuksi tulemisessa on keskeistä se, että ihminen oppii ymmärtämään itseään ja tekijöitä, jotka vaikuttavat ja ovat vaikuttaneet siihen, millainen ihminen hän on. Kasvamisessa kohti kompetenttia toimijuutta eli toimijuuden resurssien enentymisessä on oleellista myös se, että agentti kykenee rationaalisesti ja objektiivisesti pohtimaan ja ohjaamaan omaa toimintaansa. Kompetentti toimija kykenee myös ottamaan huomioon sekä ulkoiset olosuhteet että sisäiset tekijät, jotka vaikuttavat hänen toimintaansa. Sisäisistä toimintaa ohjaavista tekijöistä keskeisiä ehtoja ovat subjektin kyvyt ja emootiot.⁸⁷

Kyvyillä viitataan agentin tietoihin, taitoihin ja osaamiseen. Kompetentin toimijuuden edellytys siitä, että toimija tulee tietoiseksi sekä ulkoisista olosuhteista että sisäisistä tekijöistä, jotka ohjaavat ja vaikuttavat hänen toimintaansa, voidaan tiivistää sanomalla, että toimijalla on oltava riittävästi tietoa

⁸⁴ Tähkä 1993, 207.

⁸⁵ Brunstein 2010, 366.

⁸⁶ Brunstein 2010, 350.

⁸⁷ Hallamaa 2014a.

toimiakseen tällä tavalla. Tehokas ja toimijan itsensä kannalta mielekäs toiminta edellyttää, että toimijalla on riittävästi maailmaa koskevaa tietoa. On kuitenkin virhe ajatella, että toiminta perustuisi aina tiedolle, vaan toimijan uskomukset ohjaavat keskeisesti hänen toimintaansa. Tiedon ja uskomuksen merkityksen erottaminen toiminnan ohjautumisessa on haastavaa, koska on hankalaa sanoa, minkälainen ero toimijan itsensä ja hänen toimintansa kannalta on sillä, että hän tietää asioiden olevan jollain tavalla tai hän uskoo niin. Sielunhoidossa saattaa olla tarpeellista ohjata autettavaa huomaamaan ero omien uskomustensa ja tiedon välillä.⁸⁸

Ainakin jossain määrin voidaan sanoa, että mitä enemmän subjektilla on tietoa omaan toimintaan vaikuttavista olosuhteista ja tekijöistä, sitä tehokkaammin hän kykenee toimimaan. Tosin, tehokkaan toiminnan kannalta on ratkaisevaa myös se, onko toimijalla taitoa ja osaamista sekä toisaalta mahdollisuuksia käyttää tietoa hyödykseen. Toimijalla on toisin sanoen oltava riittävästi kykenemistä⁸⁹ tavoitella ja saavuttaa asioita, joita hän pitää merkittävänä, jotta hänestä voidaan puhua kompetenttina toimijana. Siihen, miten yksilö toimii, vaikuttaa tiedon ja uskomusten lisäksi toimijan emootiot.⁹⁰ Arkikokemuksen perusteella tunteet ohjaavat toimintaa usein jopa vahvemmin kuin validi tieto. Samoin kuin tieto ja uskomukset, tunteet voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia.⁹¹ Usein tunteita pidetään tekijöinä, joita ei voi hallita, vaan vastuullisen toiminnan kannalta on tärkeää ainoastaan se, miten yksilö toimii. Tällainen kuvaus emootioiden luonteesta ei kuitenkaan anna oikeanlaista käsitystä tunteiden merkityksestä hyvinvoinnin rakentumisessa. Ennemmin tunteet tulisi nähdä toiminnan ohjautuvuuden kannalta keskeisinä tekijöinä niin, että niihin vaikuttaminen, niiden hallitseminen ja kyky toimia niiden mukaisesti on subjektiivisen hyvinvoinnin kannalta olennaista.⁹²

Intressien tehokas tavoittelemisen edellyttää, että ne ovat agentin saavutettavissa agentin kykyjen ja kyvykkyyksien muodostamilla resursseilla. Kykyjen ja kyvykkyyksien resurssien ei tarvitse olla agentin käytössä toiminnan alkaessa, mikäli intressin toteuttaminen tarkoittaa pitkäaikaista ponnistusta ja työtä, mutta voidaan sanoa, että agentilla on jo pitkäaikaisen toiminnan

⁸⁸ Hallamaa 2014d.

⁸⁹ Kykenemisellä tarkoitetaan sitä, että toimijalla on olosuhteiden luomat mahdollisuudet käyttää kyvykkyyksiään (s. 28).

⁹⁰ Hallamaa 2014a.

⁹¹ Brunstein 2010, 366.

⁹² Hallamaa 2014a.

alkaessakin oltava resurssit toiminnan jatkuessa omaksua riittävät kyvyt ja kyvykkyydet intressin toteuttamiseksi.⁹³ Jotta toimijan intressit vastaavat tämän resursseja tavoitella intressien toteutumista, toimijan on oltava realistinen omista kyvyistään, mikä edellyttää toimijalta kykyä olla rehellinen itsestään ja itselleen. Kyky olla rehellinen itselleen omista kyvyistä voi kummuta ainoastaan siitä, että toimija kokee itsensä riittäväksi ja hyväksi siitä huolimatta, että hän ei onnistu kaikessa, mihin ryhtyy ja jota hän tavoittelee. Kokemukseen itsestä riittävänä ja hyvänä viitataan itsetunnon käsitteellä. Isetunnolla tarkoitetaan yksinkertaisesti sitä, miten ihminen tuntee itsestään eli minkälaisia tuntemuksia hänellä on itsestä ja omista ominaisuuksistaan.⁹⁴

Kompetenttiin toimijuuteen liittyy ajatus, että ihanteellisesti toimiva agentti kykenee arvioimaan intressejään ja päämääriään objektiivisesti ja realistisesti. Tällainen kyky voi kummuta ainoastaan siitä, että ihminen kokee olevansa sovussa sekä itsensä että muiden ihmisten ja vallitsevien olosuhteiden kanssa. Kompetentti toimijuus ei siis määrittele hyvinvoivan yksilön toiminnan sisältöä, vaan päinvastoin kompetenttiin toimijuuteen sisältyy ajatus, että toimijan tulisi toimia mielekkäästi nimenomaan omia sisäisiä tekijöitä kuvaavien ehtojen mukaisesti eli sen mukaisesti, millainen ihminen on ja mitä pitää elämässä merkittävänä. Sen kuvaaminen, millainen ihminen on, edellyttää intressien rakentumisen tarkastelua.

Kysymystä siitä, miten intressit rakentuvat subjektiivisesti, on mielekästä pohtia subjektin maailmakuvan ja minäkuvan käsitteiden avulla. Maailmankuva ja minäkuva ohjaavat subjektin toimintaa ja vaikuttavat keskeisesti siihen, mitä subjekti pitää elämässään tärkeänä ja tavoittelemisen arvoisena. Yleisesti maailmankuvasta puhutaan siinä merkityksessä, että sillä tarkoitetaan tapaa, jolla ihminen asennoituu vallitseviin olosuhteisiin. Yksinkertaisimmillaan voi sanoa, että maailmankuvalla tarkoitetaan käsitystä, joka agentilla on maailmasta. Minäkuvalla tarkoitetaan ihmisen asennoitumista omaan itseensä, omiin intresseihin ja päämääriin sekä omaan luonteeseen ja kykyihin. Toisin sanoen minäkuvalla tarkoitetaan käsitystä, joka agentilla on itsestään.⁹⁵

Ihmisen maailmankuva ja minäkuva eivät ole staattisia, mutta eivät myöskään muokattavissa mielivaltaisesti eli millä tahansa tavalla. Maailmankuva ja minäkuva ovat kehittyneet lapsuuden kokemuksista lähtien. Ne kehittyvät ja

⁹³ Hallamaa 2014d.

⁹⁴ Schaffer 2006, 78.

⁹⁵ Schaffer 2006, 77.

muuttuvat jatkuvasti, mutta aikaisempien kokemusten merkitys on kuitenkin niin suuri, että maailmankatsomuksen ja minäkuvan perustavien psykologisten tekijöiden muokkaaminen vaatii hyvin paljon vaivaa. Erityisesti minäkuvan kehittymiseen vaikuttavat varhaiset kokemukset huolenpidosta, läheisyydestä, välittämisestä ja arvostuksesta niin vahvasti, että identiteettiä määrittävien tekijöiden, joiden varaan minäkuva rakentuu, muuttaminen on vaativaa ja edellyttää usein terapeutista hoitoa. Toisaalta maailmankuvan ei voi ajatella olevan minäkuvasta irrallinen osa, sillä se, miten ihminen suhtautuu itseensä, vaikuttaa keskeisesti siihen, miten hän suhtautuu muihin ihmisiin ja maailmaan ylipäätään.⁹⁶

Hyvinvoinnin ja toimintakyvyn edellytys on, että ihminen toimii itsensä kannalta mielekkäällä tavalla, mutta kompetenttiin toimijuuteen ja hyvinvointiin liittyy olennaisesti myös käsitys, että agentin toiminta on mielekästä paitsi agentin itsensä kannalta, myös ympäristön kannalta. Ympäristön ja agentin itsensä kannalta mielekäs toiminta edellyttää ihmiselämää määrittävien eettisten periaatteiden pohdintaa ja soveltamista. Yleinen näkemys, jonka mukaan agentin eettisesti valveutunut ja ympäristön kannalta mielekäs toiminta olisi lähtökohtaisesti ristiriidassa agentin oman edun kanssa, on väärä. Sen sijaan toiminta, joka edistää agentin omaa tavoitetta voi edistää myös muiden toimijoiden etua tai yleistä hyvää. Kompetenttiin toimijuuteen ja hyvinvointiin sekä sen myötä ihmisyyteen sen sijaan sisältyy ajatus, että tulisi olla agentin omien intressien mukaista toimia oikeudenmukaisesti muita ihmisiä kohtaan, kohdella muita ihmisiä hyvin ja pyrkiä ylipäätään toiminnallaan myös muiden ihmisten hyvään eikä ainoastaan omaan.

Toimijan käsitys itsestä eli toimijan minäkuva rakentuu siitä, miten toimija ymmärtää omia sisäisiä toimintaa ohjaavia tekijöitä ja miten hän suhtautuu niihin.⁹⁷ Maailmankuva rakentuu ulkoisten olosuhteiden ymmärtämisestä ja niiden käsittämisestä. Kompetentti toimija tiedostaa toimintaansa ohjaavien ja siihen vaikuttavien tekijöiden sisällön, minkä ansiosta hänen minä- ja maailmankuvansa ovat koherentteja. Kompetentti toimija myös asennoituu ympäröivään maailmaan niin, että hän kykenee tuottamaan toiminnallaan eettisesti hyvä ja rakentamaan tulevan toiminnan edellytyksiä sekä itselle että muille ihmisille. Toisin sanoen

⁹⁶ Tähkä1993, 95-96.

⁹⁷ Tähkä 1993, 140.

kompetentti toimija on toimintakykyinen, mikä rakentaa hänen hyvinvointiaan, joka taas tuottaa kykyä toimia.

Todellisuudessa, kuten edellä on todettu, kompetentti toimija on hypoteesi moitteettomasti toimivasta ihmisestä. Inhimillinen hyvinvointi ja toimintakyky ovat aina jatkuvassa muutosprosessissa, jossa toimija kuluttaa, kerryttää ja ammentaa omaa hyvinvointiaan ja kykyään toimia. Kompetentin toimijan käsite havainnollistaa, millä tavalla subjektiivinen kokemus hyvästä voinnista rakentuu, mutta se ei anna eikä pyri antamaan vastausta, milloin yksittäinen ihminen voi hyvin ja on toimintakykyinen. Voidaan sanoa, että yksittäinen ihminen on hyvinvoiva, kun hän kykenee sekä rakentamaan minä- ja maailmankuvansa että toimimaan riittävän mielekkäästi kompetentin toimijan käsitteen kuvaamalla tavalla. Kuitenkin se, mikä on riittävän mielekkäästi, jotta ihminen kokee voivansa hyvin, on yksilöllistä ja tilannekohtaista.

On myös huomattava, että ulkoiset olosuhteet saattavat muodostua yksilölle sietämättömiksi tai erittäin hankaliksi käsitellä. Näin on erityisesti äärimmäisestä köyhyydestä kärsivissä maissa, mutta myös Suomessa on köyhyyttä, joka lähes romahduttaa toimijuuden edellytykset. Myös esimerkiksi elämäntilanne, jonka täyttää suru läheisen kuolemasta tai sairastumisesta, ei voi olla yksilön kannalta hyvinvoinnin aikaa. Toisaalta kompetentin toimijan käsitteen avulla voidaan kuvata, mitä yksilöltä edellytetään, jotta hän kykenee käsittelemään surunsa, selviämään raskaan elämänvaiheen yli ja jopa kääntävänsä kokemuksen itselleen voimavaraksi. Suru, kärsimys ja murheet ovat osa elämää ilon, onnen ja hyvinvoinnin lisäksi. Kompetentin toimijan käsitteen avulla ei kuvatakaan ihmistä, joka kykenisi jatkuvasti olemaan onnellinen riippumatta ulkoisista olosuhteista. Sen sijaan sillä kuvataan ihmistä, jolla on edellytykset ja kykeneminen voida mahdollisimman hyvin ja olla onnellinen kussakin elämäntilanteessa, jota myös ulkoiset olosuhteet määrittävät. Toiminta ei suuntaudukaan aina tavoitteena olevan päämäärän aikaansaamiseen tai intressin toteuttamiseen, vaan myös tulevaan toimintaan⁹⁸. Kompetentti toimija rakentaa toiminnallaan myös tulevan toimintansa edellytyksiä.

Kompetentin toimijan käsitteen avulla voidaan kuvata, miten toimijan on rakennettava toimintansa, jotta hän kykenee toteuttamaan intressejään, mikä on hyvinvoinnin rakentumisen edellytys. Hyvinvoinnin rakentumiseen ei kuitenkaan riitä kyky edistää ja toteuttaa mitä tahansa intressejä. Intressien on paitsi

⁹⁸ Hallamaa 2014d.

vastattava toimijan omaa hyväksytystä, toimijan hyväksytyksen on myös oltava sellainen, että sen varaan rakennettujen intressien toteuttaminen todella rakentaa hyvinvointia. Kompetentin toimijan käsitteeseen sisältyy oletus, että toimijan omaa hyvinvointia rakentavien intressien toteuttaminen todella tuottaa hyvää itselle ja myös muille ihmisille. Hyvinvointi rakentuu kykenemällä edistämään ja toteuttamaan intressejä, jotka ovat sisällöltään *hyviä*.⁹⁹ Se edellyttää, että toimijalla on kyky arvioida intressiensä eettistä sisältöä.

Tarkastellaan seuraavassa alaluvussa seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvää intressiä. Käytetään apuna määriteltyä kompetentin toimijan käsitettä.

Alla olevaan taulukkoon on järjestetty kompetentin toimijan käsitteeseen sisältyvät tekijät ja selitetty, miten hyvinvointi rakentuu niiden kautta.

⁹⁹ von Wright 2001, 148.

	ehto	määritelmä	Kompetentti toimija...	...mikä merkitsee, että...	, minkä seurauksena kompetentilla toimijalla on...
toimintaa ohjaavat (sisäiset) tekijät	innostus	toimijan itselleen merkittävänä etuna pitämä asia, jota tavoitteellakseen toimija ryhtyy toimintaan	on tietoinen toimintansa ohjaavien tekijöiden sisällöstä, kykenee harkitsemaan niiden sisältöä ja sovitamaan ne yhteen niin, ettei niiden mukaan toiminnin aiheuta toimijalle ristiriitoja sekä kykenee arvioimaan intressiensä eettistä sisältöä sekä on tietoinen toimintansa määrittävistä ulkoisista olosuhteista, jotka hän kykenee ottamaan huomioon ja käyttämään niiden suomia mahdollisuuksia hyväkseen ja joita hän kykenee kehittämään ja muokkaamaan itselleen edullisemmiksi	toimija kykenee olemaan itselleen rehellinen tekijöistä, jotka määrittävät häntä itseään ja kokemaan itsensä merkitykselliseksi ja tärkeäksi huolimatta omista puutteistaan eli toisin sanoen toimijan <u>minäkuva</u> on koherentti, mikä edellyttää toimijalta vahvaa itsetuntoa ja, että toimija kykenee asennoitumaan rakentavalla tavalla vallitseviin olosuhteisiin, ympäröivään maailmaan ja muihin ihmisiin eli toisin sanoen toimijan <u>maailmankuva</u> on inkohherentti	on riittävät <u>toimijuuden</u> resurssit kyetäkseen tavoitteelmaan todellisia intressejään ja toimimaan itsensä kannalta mielekkäällä tavalla, joka rakentaa hänen hyvinvointiaan ja tulevan toimintansa edellytyksiä sekä tuottaa eettisesti yhteistä hyvää.
	preferenssit	asia, jota toimija pitää toiminnan hetkellä itselleen mieluisimpana			
	motiivi	vaikuin eli toiminnan liikkeelle paneva psyykkinen syy			
	tieto/uskomukset	käsitetykset, jotka toimijalla on maailmasta ja siitä, miten hänen toimintansa vaikuttaa maailmaan			
	emootiot	toimijan tunteet			
	kyvyt ja kyvykkyydet	toimijan resurssit, joiden varassa hän voi pyrkiä muuttamaan vallitsevia asiantiloja (taito, osaaminen, aktiiviset tiedot, sosiaalinen pääoma)			
	päämäärät	asiantila, jonka toimija pyrkii toiminnallaan saamaan aikaan			

3.3 Seurakuntalaisen tarve tulla autetuksi

Tarkkakaan hyvinvoinnin käsitteen määritelmä ei sinällään tyhjentävästi selitä, millainen on sielunhoitoon tulevan seurakuntalaisen tarve saada keskustella papin kanssa eli millainen on seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvä intressi. Tässä vaiheessa sielunhoidollisen auttamisen analyysia voidaan sanoa, että seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvä intressi eli autetuksi tulemisen tarpeen sisältö kytkeytyy hyvinvoinnin käsitteeseen. Kuitenkin, esimerkiksi kuvaamassani sielunhoitokeskustelussa keski-ikäisen miehen elämään liittyvät vaikeudet eivät selity siten, että niiden yksinkertaisesti sanotaan olevan hyvinvoinnin puutetta ja siksi hänen tavoitteensa olisi hyvinvoinnin edistyminen. On tarkasteltava lähemmin tarvetta, joka sielunhoitoa toivovalla on keskustella papin kanssa. Samalla tulee analysoiduksi seurakuntalaisen tavoite, mikä antaa käsitteelliset välineet tutkia, miten sielunhoitajan ja seurakuntalaisen tavoite suhteutuvat toisiinsa.

Sielunhoitajan tavoite on edistää seurakuntalaisen hyvinvointia ja toiseksi sielunhoitajan tehtävä on palvella seurakuntalaista, mikä edellyttää pyrkimystä edistää seurakuntalaisen intressejä, joten tästä voidaan loogisesti sanoa, että hyvinvoinnin käsite ja seurakuntalaisen tarve tulla autetuksi kytkeytyvät tiiviisti toisiinsa. Seurakuntalaisen intressi kytkeytyy hyvinvoinnin käsitteeseen ainakin siten, että seurakuntalaisen vaikeudet elämässä ovat jollain tavalla hyvinvoinnin puutetta, koska vaikeuksista aiheutuu seurakuntalaiselle psyykkistä pahoinvointia. Toisin sanoen seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvän intressin analyysi voidaan aloittaa niin, että se käsitetään hyvinvoinnin puutteena. Ja koska hyvinvointi tulee ymmärrettäväksi kompetentin toimijan käsitteen avulla, niin seurakuntalaisen intressi voidaan määritellä kykenemättömyytenä järjestää toimintansa kompetentin toimijan käsitteen esittämällä tavalla. Kutsutaan tällaista kykenemättömyyttä toimijuuden dysfunktioiksi ja analysoidaan sen sisältö.

Koska kompetenttia toimijaa voidaan kuvata toimijuutta ohjaavien ehtojen ja praktisen syllogismin avulla, niin käytetään toimijuuden dysfunktion analyysissa samoja välineitä. Hyvinvoinnissa on keskeistä, että ihminen kykenee edistämään ja toteuttamaan intressejään. Siksi voidaan sanoa, että psyykinen pahoinvointi liittyy siihen, että ihminen ei syystä tai toisesta kykene toteuttamaan asioita, joita hän todella haluaisi, mikä voidaan selittää niin, että ihminen ei pysty toimimaan praktisen syllogismin mukaisesti mielekkäällä tavalla. Psyykinen pahoinvointi voi liittyä myös kykenemättömyyteen hahmottaa, rakentavatko toiminnalla

tavoiteltavat intressit todella toimijan hyvinvointia. Ihmisen toiminta ei selity ainoastaan praktisen syllogismin avulla, vaan tarvitaan toimintaa ohjaavia ehtoja selventämään, mikä inhimillistä toimintaa ohjaa.¹⁰⁰ Toimijuuden dysfunktiossa on kyse siitä, että toimija ei kykene toimimaan mielekkäästi toimintaa ohjaavien ehtojen kuvaamalla, eikä siksi kykene toimimaan tavalla praktisen syllogismin mukaisella tavalla järkevästi.

Toimijan kykenemättömyys toimia mielekkäästi praktisen syllogismin mukaisella tavalla voidaan jaotella kolmeen luokkaan. Dysfunktio voi liittyä toimijan tietoon, asennoitumiseen tai pystymiseen. Puutteellisesta tiedosta johtuva dysfunktio voi liittyä joko siihen, että toimija ei kykene riittävään eettiseen pohdintaan rakentaakseen intressit sellaisiksi, että niiden toteuttaminen tuottaisi hyvinvointia tai siihen, että toimija ei tiedä toimintaansa ohjaavien ehtojen sisältöä itsessään tai niiden sisältöä suhteessa toisiinsa. Asennoitumiseen liittyvä dysfunktio voi johtua joko siitä, että toimija ei hyväksy omaa toimintaansa tai toimintaansa ohjaavien ehtojen sisältöä tai siitä, että hän pitää itseään tai toimintaansa ohjaavien ehtojen sisältöä arvottomana. Häpeä on itseään arvottomana pitämisen kanssa läheinen dysfunktio. Toimija voi myös olla pystymätön saavuttamaan tai tavoittelemaan merkittävänä ja tärkeinä pitämiään asioita. Pystymättömyyteen liittyvä dysfunktio voi myös ilmetä toimijan kykenemättömyytenä käsitellä toimintaansa ohjaavia tekijöiden sisältöä. Lisäksi toimintaa ohjaavat ehdot voivat olla ristiriidassa, mikä voi johtua toimijan tietämättömyydestä tai vääränlaisesta asennoitumisesta joko itseään määrittäviin sisäisiin tekijöihin tai ulkoisiin, olosuhteita määrittäviin tekijöihin.

On normaalia, että vallitsevat olosuhteet voivat muodostaa esteitä, vaikeuksia tai murheita, jotka hankaloittavat tai tekevät mahdottomaksi toimia itselleen ja ympäristölleen mielekkäällä tavalla. Sen lisäksi, että dysfunktioiden avulla kuvataan toimijaa, joka ei suotuisistakaan olosuhteista huolimatta kykene toimimaan mielekkäällä tavalla ja toteuttamaan intressejään, dysfunktioiden avulla voidaan kuvata toimijaa, joka ei kykene selviytymään haastavista olosuhteista ja rakentamaan hyvinvointiaan. Dysfunktioilla kuvataankin nimenomaan agentin kykenemättömyyttä. Kompetentti toimija on toimija, jolla ei ole lainkaan dysfunktioita. On muistettava, että tällainen toimija on hypoteesi, koska ihmisyyteen kuuluu olennaisesti kykenemättömyys toimia aina mahdollisimman mielekkäällä ja maksimaalisesti hyvinvointia rakentavalla

¹⁰⁰ Hallamaa 2014a.

tavalla. Siten on välttämätöntä, että jokaisella toimijalla on dysfunktioita, jotka estävät tätä toimimasta mahdollisimman mielekkäästi.

Hyvinvoinnin kannalta on ratkaisevaa, milloin toimija on niin kykenemätön toteuttamaan intressejään, että hän ei pysty rakentamaan hyvinvointiaan ja voimaan hyvin. Kutsutaan tällaista kompetentin toimijan vastakohtaista toimijaa ei-kykeneväksi toimijaksi. Ei voida määrittellä tarkkaa rajaa sille, milloin agentin toimintaa ohjaa niin monta dysfunktioita, että hän ei kykene toimimaan mielekkäästi ja voimaan hyvin. Samoin kuin hyvinvointia kuvaavan kompetentin toimijan kohdalla, on toimijan kannalta yksilöllistä, milloin hän toimii niin paljon ei-kykenevän toimijan kuvaamalla tavalla, että hän ei voi hyvin. Järjestetään ei-kykenevää toimijaa kuvaavat tekijät taulukkoon ja tarkastellaan sen jälkeen, miten ei-kykenevän toimijan käsitteellä voidaan kuvata yksittäisen seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvää tarvetta sekä tarkemmin sitä, miten tämä tarve suhteutuu sielunhoitajan intressiin edistää seurakuntalaisen hyvinvointia.

Ei-kykenevä toimija	<u>asennoituu</u> vahingollisella tavalla itseensä, toimintaansa ohjaaviin tekijöihin, olosuhteisiin tai muihin ihmisiin	<u>on tietämätön</u> toimintaansa ohjaavista tekijöistä tai toimintaansa määrittävistä olosuhteista tai siitä, minkä tavoittelemisen todella rakentaisi hänen hyvinvointiaan	<u>ei pysty</u> toimimaan tai käsittelemään asioita haluamallaan tavalla
, minkä takia... (dysfunktiot)	toimija ei hyväksy omaa toimintaansa tai toimintaansa ohjaavia tekijöitä; toimija pitää itseään tai toimintaansa ohjaavia tekijöitä arvottomina; toimija häpeää itseään; toimijan toimintaa ohjaavat tekijät ovat ristiriitaisia	toimija ei tiedä toimintaansa ohjaavia tekijöitä itsessään tai niiden sisältöä suhteessa toisiinsa; toimijan toimintaa ohjaavat ehdot ovat ristiriitaisia keskenään; toimijan intressit ovat sisällöltään sellaisia, että niiden edistäminen ja toteuttaminen ei rakenna hyvinvointia	toimija on pystymätön tavoittelemaan tai saavuttamaan merkittävänä pitämiään asioita; toimija ei pysty ottamaan selvää toimintaansa ohjaavista tekijöiden sisällöstä
, mistä seuraa, että...	toimijan <u>minäkuva</u> on inkoherentti ¹⁰¹ , toimija ei koe itseään merkittäväksi ja kokee turvattomuutta, minkä takia hän ei kykene olemaan itselleen rehellinen		
	toimijan <u>maailmankuva</u> on inkoherentti, toimija ei kykene asennoitumaan rakentavalla tavalla ympäröivään maailmaan ja muihin ihmisiin		
, ja että...	toimijalla ei ole <u>resursseja</u> toimia mielekkäällä tavalla ja rakentaa hyvinvointiaan. eikä kehittyä toimijana, agentti ei siis kykene edistämään tai toteuttamaan intressejään ja hän toimii muita ihmisiä vahingoittavalla tavalla (, mistä seuraa, että agentti asennoituu vahingollisesti, on tietämätön ja pystymätön)		

¹⁰¹ Ks. taulukko kompetentista toimijasta s. 45.

Analyysi osoittaa, että kykenemättömyys toimia mielekkäällä tavalla ja psyykinen pahoinvointi liittyvät toimijan riittämättömiin sisäisiin resursseihin eli niin sanottuihin toimijuuden resursseihin. Riittämättömät toimijuuden resurssit tekevät toimijalle mahdottomaksi käyttää hyödyksi vallitsevia olosuhteita ja niihin liittyviä mahdollisuuksia tai selviytyä elämään liittyvistä vaikeuksista ja haasteista.¹⁰² Riittämättömät toimijuuden resurssit johtuvat toimijan vahingollisesta asennoitumisesta, tietämättömyydestä ja pystymättömyydestä, mistä johtuvat dysfunktiot ilmenevät toimijan inkoherentteina minä- ja maailmankuvana sekä maailmankatsomuksena. Edellä oleva taulukko on ajateltava kehänä. Toimijuuden resurssien riittämättömyys johtuu edellä kuvatulla tavalla vahingollisesta asennoitumisesta, tietämättömyydestä ja pystymättömyydestä, ja ne taas johtuvat riittämättömistä toimijuuden resursseista. Samoin kuin hyvinvointi ja toimintakyky, myös psyykinen pahoinvointi ja kykenemättömyys ovat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa niin, että ne vahvistavat toinen toisiaan.

Tällainen psyykkisen pahoinvoinnin määritelmä saa kysymään, mistä psyykkisen pahoinvoinnin syy eli riittämättömät toimijuuden resurssit johtuvat. Voidaan kysyä, miksi toimija ei pysty keräämään ja vahvistamaan resursseja toimia toivomallaan tavalla, jotta tämä kykenisi tavoittelemaan haluamiaan asioita. Keskeinen tekijä, miksi toimija ei pysty vahvistamaan resurssejaan on, että hän kokee turvattomuutta sekä itseensä liittyvää merkityksettömyyttä ja riittämättömyyttä, koska kyvyn toimia kompetentin toimijan kuvaamalla tavalla perustana on koherentti minäkuva, joka rakentuu kokemukselle itsestä merkittävänä ja sellaisenaan riittävänä¹⁰³. Hyvinvoinnissa on keskeistä, että ihminen osaa olla tyytyväinen siihen, mitä itse on.

Ei-kykenevälle toimijalle ei ole kehittynyt kokemusta, tai hänen kokemuksensa on järkkynyt, itsestä sellaisenaan merkittävänä ja riittävänä ihmisenä ja siksi hänellä ei ole perustavaa turvallisuuden tunnetta, mikä edellyttäisi, että ihminen on kasvaessaan saanut osakseen hoivaa, huolenpitoa ja rakkautta eli kokemuksia siitä, että hän on sellaisenaan merkittävä¹⁰⁴. Toimijuuden resurssien kehittyminen ja kehittäminen siis edellyttää, että toimijalla on perustavat psyykkiset resurssit, jotka kehittyvät sen myötä, miten toimija on saanut osakseen turvallista huolenpitoa. Tämän tutkielman kannalta ei

¹⁰² Hallamaa 2014d.

¹⁰³ Clinebell 1975, 18.

¹⁰⁴ Tähkä 1993, 56-59.

ole tarpeen enempää syventyä kehityspsykologisiin kysymyksiin, mutta sielunhoidon metodin kannalta on hyvin tärkeää painottaa, että ihmisen kykenemättömyyden ja dysfunktioiden ei voi mutkattomasti sanoa olevan ihmisen itsensä vika, vaan niiden taustalla on tekijöitä, joihin ihminen itse ei ole voinut vaikuttaa.

Vaikka sielunhoidossa keskitytään akuutisti tärkeisiin asioihin¹⁰⁵, niin ihmiselämään liittyvät vaikeudet tosin harvoin ovat yksiselitteisiä, vaan ne kytkeytyvät laajoihin kokonaisuuksiin ihmisen toiminta-, ajattelu- ja tunteisiin perustuviin reagointimalleista sekä minäkuvaan, maailmankuvaan ja maailmakatsomukseen. Sielunhoitajan ei tulekaan pitää seurakuntalaisen ongelmia yksinkertaisina ja helposti ratkaistavina. Ongelmien, joista seurakuntalainen puhuu, taakse kätkeytyy loputtomasti tekijöitä, jotka vaikuttavat ja selittävät seurakuntalaisen toimintaa.¹⁰⁶ Sielunhoidossa ei ole kuitenkaan tarkoitus syventyä seurakuntalaisen minuutta määrittäviin syvyys- ja kehityspsykologisiin teemoihin, vaan sielunhoidossa keskitytään asioihin ja teemoihin, joista seurakuntalainen pitää akuutisti tärkeänä puhua.

Käytetään kuvattua sielunhoitoon tullutta keski-ikäistä miestä esimerkkinä ja tarkastellaan, miten ei-kykenevän toimijan käsitteen avulla voidaan kuvata seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvää intressiä. Keski-ikäinen mies on kertonut, että hän ollut vaimonsa kanssa asumuserossa viimeiset kaksi kuukautta, minkä aikana hän alkanut tuntea itsensä jatkuvasti voimattommaksi, väsyneemmäksi ja ilottomammaksi. Hänellä on siis elämässään vaihe, jota on hankala käsitellä ja joka aiheuttaa hänelle surua. Asumuseroon johtaneisiin tapahtumiin kytkeytyy monia syitä, joista keskustelemisen mies kokee tärkeäksi. Keski-ikäinen mies on tehnyt selväksi, että parisuhteen korjaaminen vaimon kanssa ei ole mahdollista, vaan avioero pannaan täytäntöön harkinta-ajan jälkeen.

Ei-kykenevän toimijan käsite antaisi välineet tarkastella syitä, jotka johtivat avioeroon, mutta mies pitää olennaisempana puhua senhetkisestä tilanteestaan. Sielunhoidossa onkin tarpeen keskittyä siihen, miten mies voisi löytää elämästään mielekkyyttä ja merkityksellisyyttä, että hän toivoisi pystyvänsä toimimaan ja tekemään asioita, jotka ovat hyödyksi hänelle itselleen ja muille ja että hän voisi saada tyydytystä siitä, mitä hän tekee. Sielunhoitotilanteessa tuskin on tarpeen eritellä syitä, jotka estävät miestä olemasta onnellinen tässä uudessa tilanteessa,

¹⁰⁵ Kilpeläinen 1973, 29-30.

¹⁰⁶ Kettunen 2013, 208-209, 214.

mutta ei-kykenevän toimijan käsitteen havainnollistamiseksi ja seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvän tarpeen tarkastelemiseksi on mielekästä kuvata seikkoja, jotka johtivat siihen, että keski-ikäinen mies halusi keskustella papin kanssa. Voidaan esimerkiksi sanoa, että mies on yllättävässä elämäntilanteessa tietämätön intresseistään, koska ne täytyy rakentaa uusien toimintaa määrittävien olosuhteiden varaan. Voidaan myös sanoa, että mies kokee hylätyksi tullessaan turvattomuutta sekä itsensä merkityksettömäksi, mistä johtuen miehen minäkuva ei enää rakennu terveelle itsetunnolle. Muun muassa näiden syiden takia miehellä ei ole sillä hetkellä riittäviä toimijuuden resursseja selvittää vaikeuksistaan ja kyetä toimimaan haluamallaan tavalla ja voida hyvin.

Ei-kykenevän toimijan käsitteen mukaisia syitä sille, miksi mies haluaa keskustella papin kanssa, voisi löytää useita. Edellä mainitut syyt kuitenkin ovat riittäviä, jotta voidaan todeta, että ei-kykenevän toimijan käsitteen avulla voidaan kuvata seurakuntalaisen tarvetta tulla autetuksi. Hyvinvoinnin analyysin avulla on hedelmällistä kuvata seurakuntalaisen tarvetta tulla autetuksi, joka voidaan käsitteellistää hyvinvoinnin puutteeksi ei-kykenevän toimijan käsitteen avulla. Hyvinvoinnin puutetta on toistaiseksi tarkasteltu ainoastaan toimijan itsensä näkökulmasta. Elämän haasteissa ja vaikeuksissa on kuitenkin harvoin kyse ainoastaan toimijasta itsestään, vaan murheet liittyvät myös toisiin ihmisiin. Ihminen ei olekaan koskaan erossa muista ihmisistä, vaan on aina jonkin yhteisön jäsen. Silloinkin, kun ihminen on yksin, hänen yksinäisyytensä on erillään oloa muista yhteisön jäsenistä.¹⁰⁷ On kysyttävä, voidaanko ei-kykenevän toimijan avulla kuvata psyykkistä pahoinvointia, joka johtuu muista ihmisistä tai liittyy muihin ihmisiin.

Toiminnan, joka jollain tavalla koskettaa tai vaikuttaa muihin toimijoihin tai johon muiden toimijoiden toiminta vaikuttaa, ei voi ajatella ohjautuvan ilman agentin pyrkimystä ottaa huomioon muita toimijoita. Toiminnan teoria selittää toiminnan ohjautumista paitsi niin, että agentti toimii tarkastelemalla toimintaansa omasta näkökulmastaan, myös niin, että toimija välttämättä tarkastelee muita toimijoita ennakoimalla ja selittämällä heidän toimintaansa.¹⁰⁸ Ei-kykenevä toimija ei pysty ottamaan huomioon muita toimijoita, mikä osaltaan johtaa siihen, että hän ei kykene rakentamaan hyvinvointiaan ja voi psyykkisesti pahoin. Kuitenkin, siitä huolimatta, että toiminnassa on välttämättä otettava huomioon

¹⁰⁷ Hallamaa 2014b.

¹⁰⁸ Hallamaa 2014a.

myös muut toimijat, hyvinvoinnissa ja psyykkiseen pahoinvointiin liittyvässä seurakuntalaisen tarpeessa tulla autetuksi on kyse nimenomaan toimijasta itsestä. Ei-kykenevän toimijan käsite ottaa lähtökohtaisesti huomioon sen, että toimijaan ja hänen toimintaansa vaikuttavat ja sitä määrittävät myös muiden toimijoiden toiminnallaan luomat olosuhteet¹⁰⁹.

Käsitys hyvinvoinnin relationaalisesta rakentumisesta auttaa selvittämään, miten läheisen ihmisen sairaudesta tai menetyksestä johtuvaa psyykkistä pahoinvointia voidaan kuvata ei-kykenevän toimijan dysfunktioiden avulla. Syvällä surulla tarkoitetaan lähtökohtaisesti tilaa, jossa ihminen ei tunne oloaan psyykkisesti hyväksi, joten voisi ajatella, että surua voisi kuvata ei-kykenevän toimijan käsitteen avulla. Suru ja sureminen eivät kuitenkaan ole toimijuuden dysfunktioita, vaan sureva ihminen toimii psyykkisesti terveellä ja normaalilla tavalla. Vahva toimija kykenee toipumaan vakavastakin menetyksestä ja jopa kääntämään raskaan menetyksen toimijuuttaan vahvistavaksi kokemukseksi, mikä ei onnistu ilman aktiivista surutyötä¹¹⁰. Sielunhoidossa ja papin työssä on olennaista kyetä kohtaamaan sureva ihminen, mikä edellyttää käsitystä surun luonteesta terveenä psyykkisenä toimintona. Tarkastellaan surua ja surutyötä sekä häpeää ja syyllisyydentuntoa lähemmin luvussa 4.3. Häpeän, syyllisyydentunnon ja surun analyysi laajentavat ei-kykenevän toimijan käsitettä ja antaa välineitä ymmärtää, miten seurakuntalaisen kykenemättömyyteen tulee suhtautua.

Sielunhoitajan intressi on edistää seurakuntalaisen hyvinvointia, mutta tämän tavoitteen päämäärä määrittyy tarkemmin seurakuntalaisen autetuksi tulemisen tarpeen mukaan. Seurakuntalaisen todellinen autetuksi tulemisen tarve ei kuitenkaan välttämättä ole sama kuin se, mitä seurakuntalainen juuri sillä hetkellä haluaa, koska seurakuntalainen saattaa olla kykenemätön rakentamaan intressejään niin, että niiden toteuttaminen todella olisi hänelle hyväksi¹¹¹. Seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvä intressin sisältö ei siis ole (välttämättä) sama kuin niiden intressien, joita hän pyrkii elämässään edistämään. Sielunhoitajan käsitys siitä, mikä on ihmiselle hyväksi eli mikä rakentaa ihmisen hyvinvointia, perustuu kirkon uskontulkinnan mukaiseen objektiiviseen

¹⁰⁹ Näin voidaan sanoa, koska toimintaa ohjaavilla ehdoilla kuvataan tuntemuksia, käsityksiä ja tietoa paitsi toimijasta itsestään, niin ennen kaikkea toimijasta ulkopuolisista tekijöistä. Samoin puhumalla kyvyistä ei viitata ainoastaan toimijan omaan pystyvyyteen, vaan kykenevyyteen saada aikaan tietty asiantila tai toteuttaa jokin intressi. Hallamaa 2014a, 2014d.

¹¹⁰ Poijula 2002, 22.

¹¹¹ Kristillisen etiikan mukaan on mahdotonta rakentaa intressejä niin, että niiden toteuttaminen tuottaisi ainoastaan hyvää toimijalle itselleen ja/tai muille toimijoille. Tästä aiheesta puhutaan luvussa 4.4.

hyväksytykseen, koska sielunhoitaja on pappina sitoutunut kirkon uskontulkintaan¹¹².

Hyvinvoinnin edistyminen edellyttää paitsi kykyä tavoitella paremmin intressejään myös sitä, että intressien toteuttaminen on ihmiselle hyväksi. Hyvinvoinnin käsitteen analyysin avulla voidaan tarkastella, miten hyvinvoinnin edistymistä, johon sielunhoitaja seurakuntalaisen kohdalla pyrkii, voidaan kuvata. Määritellään seuraavassa alaluvussa, mitä tarkoitetaan sielunhoidollisella auttamisella ja mikä on sielunhoidon tavoite.

3.4 Hyvinvoinnin edistyminen sielunhoidossa

Edetään keski-ikäisestä ja tämän sielunhoidosta kertovan kuvauksen loppuun. Mies on keskustellut papin kanssa kolme kertaa parin kuukauden aikana ja näiden keskustelujen myötävaikutuksesta kyennyt asennoitumaan toiveikkaammalla tavalla uuteen elämäntilanteeseensa ja alkanut suunnitella elämäänsä paremmalla mielellä. Mies on jälleen pystynyt nauttimaan asioista, jotka aiemmin tekivät hänet onnelliseksi. Edelleen on hetkiä, jolloin hän tuntee olonsa masentuneeksi, mutta voidaan sanoa, että sielunhoidollisilla keskusteluilla on ollut häneen positiivinen vaikutus. Analysoidaan, mitä tämäntyyppisessä onnistuneessa sielunhoidossa tapahtuu seurakuntalaisen näkökulmasta käsitteellistämällä hyvinvoinnin edistyminen, johon sielunhoidossa pyritään. Tämän avulla voidaan sanoa, mitä sielunhoidon onnistuminen edellyttää.

Hyvinvoinnin edistymisessä on lähtökohtana, että toimijalla on joitain ei-kykenevän toimijan käsitteen kuvaamia toimijuuden dysfunktioita, joiden takia hän ei kykene toteuttamaan intressejään ja siksi rakentamaan hyvinvointiaan. Toinen lähtökohta, joka voidaan muodostaa kompetentin toimijan käsitteiden avulla, on, että hyvinvoinnin edistyminen on kykenemistä toimia paremmin kompetentin toimijan käsitteen kuvaamalla tavalla. Seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvä intressi eli autetuksi tulemisen tarve selittyy kompetentin ja ei-kykenevän toimijan käsitteiden avulla heikentyneeksi kyvyksi tavoitella omia todellisia intressejä, ja siten seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvänä intressinä on voimaantuminen eli toimijuuden resurssien enentyminen. Voimaantuminen on kompetentin toimijan mukaisesti resurssien enentymistä, joka mahdollistaa

¹¹² Papin ammattietiikka 2001, 3-4.

henkilökohtaisen psyykkisen hyvinvoinnin, koska hyvinvointi edellyttää kykyä tavoitella intressejään.¹¹³

Voimaantumisella eli toimijuuden resurssien enentymisellä tarkoitetaan sitä, että toimijan kyky edistää ja toteuttaa intressejään kohenee, mikä edellyttää toimijan minäkuva vahvistumista.¹¹⁴ Minäkuvan vahvistuminen taas edellyttää, että toimija tulee tietoiseksi omaa toimintaa ohjaavista ja määrittävistä tekijöistä sekä osaa paremmin arvioida toimintaansa ohjaavia tekijöitä ja siten kykenee toimimaan mielekkäämmin toimintaansa ohjaavien tekijöiden mukaisesti hyödyntämällä toimintaansa määrittävien tekijöiden suomia mahdollisuuksia. Toisin sanoen toimijuuden resurssien enentyminen edellyttää, että toimija tuntee paremmin itsensä, on tyytyväisempi itseensä sekä on levollisemmin sovussa vallitsevien olosuhteiden kanssa ja osaa paremmin käyttää hyväkseen niiden suomia mahdollisuuksia.¹¹⁵

Kompetentin toimijan käsitteen avulla määriteltyä voimaantumista voidaan tarkastella myös luvussa 3.1 esitellyn resurssivallan käsitteen avulla. Resurssivallalla tarkoitetaan toimintaa, jossa agentti saa aikaan toimintaa vaikuttamalla toisiin toimijoihin ottamalla huomioon toiminnan kohteena olevien toimijoiden intressit sekä toimintaa, jossa agentti saa aikaan haluamiaan asiantiloja vaikuttamalla vallitseviin olosuhteisiin. Vallankäyttäjältä edellytetään kykyä, kyvykkyyksiä ja olosuhteiden suomia mahdollisuuksia, jotta hän voi onnistua pyrkimyksissään.¹¹⁶ Resurssivallan käsitteen avulla voimaantuminen voidaan ymmärtää toimijan valtaistumiseksi, jolla tarkoitetaan sitä, että toimijan kyvyt ja kyvykkyydet saattaa voimaan haluamiaan asiantiloja enenevät ja kehittyvät. Sielunhoitoa toivova seurakuntalainen ei kykene itse voimaantumaan ja valtaistumaan, vaan tarvitsee siihen sielunhoitajan apua. Voidaan sanoa, että sielunhoidon tavoitteena on, että B eli seurakuntalainen tulee itsensä A:ksi eli sielunhoitajaksi. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta, että hyvinvoiva toimija olisi itseriittoinen ja kaikkivoipa, vaan sitä, että hän kykenee terveellä ja mielekkäällä tavalla toteuttamaan intressejään ja rakentamaan hyvinvointiaan.

Vaikka sielunhoitaja kykenee auttamalla myötävaikuttamaan seurakuntalaisen toimijuuden resurssien enenemiseen, lopulta toimijuuden resurssien on löydyttävä ihmisestä itsestään. Kykyä toteuttaa intressejään ja sitä edellyttäviä kompetentin

¹¹³ Hallamaa 2014f.

¹¹⁴ Tähkä1993, 213.

¹¹⁵ Clinebell 1975, 19.

¹¹⁶ Hallamaa 2014d.

toimijan käsitteen mukaisia toimintamalleja ei voi antaa ihmiselle ulkopuolelta. Tähän viitataan sanonnalla, että kannettu vesi ei pysy kaivossa. Sielunhoidossa voimaantuminen edellyttää, että seurakuntalainen on motivoitunut kehittämään itseään toimijana ja siten edistämään hyvinvointiaan.¹¹⁷ On kysyttävä, mitä merkitsee sielunhoidon kannalta se, että seurakuntalainen ei ole motivoitunut toimimaan tavalla, joka enentäisi hänen toimijuuden resurssejaan.

On mahdollista, että seurakuntalainen ei ole motivoitunut toimimaan tavalla, joka lisäisi toimijuuden resursseja. Itse asiassa äärimmäisessä tapauksessa seurakuntalainen voi haluta toimia tavalla, joka vaarantaa hänen henkensä. Tilanteessa, jossa seurakuntalainen on itsemurhariskin tai jonkin muun asian takia hengenvaarassa, sielunhoitaja ei voi toimia sellaisen auttamisen käsityksen mukaan, jossa tavoitteena on voimaannuttaa kohteena olevaa. Seurakuntalaisen motivaatio toimia hyvinvointia rakentavalla tavalla voi lievemmissäkin tapauksissa olla niin heikko, että sielunhoidon ensisijainen tavoite ei voi olla seurakuntalaisen voimaannuttaminen. Sielunhoidollisen vaikuttamisen voi jakaa neljään auttamisen kategoriaan, joista voimaannuttaminen ja voimaantuminen on ylin porras.¹¹⁸

Kolmesta auttamisen portaasta ensimmäinen voidaan kuvata niin, että tilanteessa, jossa seurakuntalainen kertoo harkitsevansa itsemurhaa, sielunhoitajan on estettävä seurakuntalaista sitä tekemästä. Kyse ei ole tällöin toimijuuden lisäämisestä eli voimaannuttamisesta, vaan estämisestä tekemään sellaista, joka asettaa seurakuntalaisen hengenvaaraan. Teon teorian käsittein voidaan sanoa, että koska B:n toimijuus on vaarassa vähetä, niin A estää uhan, joka asettaa B:n toimijuuden vaaraan.¹¹⁹

Seurakuntalainen voi myös olla täysin haluton toimimaan hyvinvointia rakentavalla tavalla, jolloin sielunhoitajan tulee pyrkiä ylläpitämään toimintaa, johon seurakuntalainen kykenee. Seurakuntalainen voi esimerkiksi kokea itsensä niin väsyneeksi, että hän on haluton nousemaan sängystä ylös. Sielunhoitaja voi tällöin lempeästi patistaa seurakuntalaista nousemaan sängystä ja aloittamaan arjen askareet. Teon teorian käsittein A pyrkii ylläpitämään B:n toimijuuden ehtoja, koska muuten B:n toimijuus ei ehkä pysy samana.¹²⁰

¹¹⁷ Hallamaa 2014e, g.

¹¹⁸ Hallamaa 2014e, g.

¹¹⁹ Hallamaa 2014e, g.

¹²⁰ Hallamaa 2014e, g.

Auttamisen kolmas porras on autettavan toimijuuden edistäminen kohentamalla ulkoisia olosuhteita tai toimintaedellytyksiä. Papin ja sielunhoitajan olennainen tehtävä on luoda seurakuntaan toimintaympäristöjä, joissa seurakuntalaiset voivat rakentaa toimijuuttaan. Esimerkiksi eronneiden työpajan järjestäminen on toimintaa, joka on sielunhoidollista. Teon teorian avulla voidaan määritellä, että A edistää B:n toimijuutta kohentamalla ulkoisia olosuhteita, koska A haluaa kohentaa B:n toimijuuden ehtoja.¹²¹

Auttamisen neljä porrasta etenevät niin, että alimman portaan mukainen auttaminen, eli seurakuntalaisen estäminen tekemästä jotain itselleen vaarallista, edellyttää seurakuntalaiselta kaikkein vähiten osallistumista toimintaan ja ylin porras eli voimaannuttaminen vaatii eniten osallistumista toimintaan. Kolmas auttamisen porras, eli toimijuuden edistäminen olosuhteita kohentamalla, on samankaltainen neljännen portaan auttamistyyppin eli voimaannuttamisen kanssa, koska autettavan näkökulmasta toiminnan vaikutus on samanlainen. Voimaannuttamisen onnistuminen edellyttää, että B osallistuu omalla panoksellaan A:n mahdolliseksi tekemään toimintaan. Voimaannuttamisen ja B:n toimijuuden edistäminen olosuhteita kohentamalla onnistuminen edellyttää myös, että A:n on tunnistettava B:n intressit ja toimittava edistääkseen niiden toteutumista.¹²²

Toimijuuden edistäminen olosuhteita kohentamalla on toiminnan kohteen kannalta samankaltaista kuin voimaannuttamistyyppinen auttaminen, koska onnistuneen toimijuuden edistämisen seurauksena B käyttää olosuhteita hyväkseen, minkä ansiosta hän enentää toimijuuden resurssejaan eli voimaantuu. Alemmilla auttamisen portaiden tasoilla, estämisessä ja ylläpitämisessä, A voi toimia sen käsityksen mukaan, mikä hänellä on B:n intresseistä.¹²³ Onkin kysyttävä, voidaanko estämis- ja ylläpitämisportaiden mukainen auttaminen käsittää sielunhoidollisena auttamisena.

Sielunhoidollisena auttamisen lähtökohdaksi otettiin, että sen tavoitteena on edistää seurakuntalaisen hyvinvointia. Hyvinvoinnin analyysin avulla on päädytty esittämään sielunhoidossa tavoiteltava edistyminen seurakuntalaisen toimijuuden resurssien enentymisenä eli voimaantumisenä. Voimaantuminen kuitenkin edellyttää niin vahvaa toimijuutta ja osallistumista toimintaan, ettei kaikilla sielunhoidollista keskustelua kaipaavilla välttämättä ole motivaatiota tai kykyä

¹²¹ Hallamaa 2014e, g.

¹²² Hallamaa 2014e, g.

¹²³ Hallamaa 2014e, g.

toimia tällaisella hyvinvointia rakentavalla tavalla. Silti voidaan sanoa, että itsemurhaa hautovan estäminen toteuttamasta suunnitelmaansa on sielunhoidossa poikkeustapaus, jota ei voi pitää varsinaisena sielunhoidollisena auttamisena. Sielunhoidossa ei myöskään juuri koskaan ole hyvä patistaa seurakuntalaista toimintaan, jonka sielunhoitaja uskoo olevan seurakuntalaisen intressien mukaista, mikä voisi olla esimerkiksi patistamista nousta aamuisin sängystä. Sen sijaan sielunhoidossa keskityttäisiin keskustelemaan syistä, jotka estävät seurakuntalaista toimimaan haluamallaan tavalla, mikä mahdollistaisi sen, että seurakuntalainen itse voisi voimaantua niin, että kykenisi nousemaan ylös ja alkaa tehdä arjen askareitaan.

Kahden ensimmäisen portaan mukainen auttaminen eli estäminen ja ylläpitäminen eivät ole varsinaista sielunhoidollista auttamista, koska niissä ei ole kyse autettavan voimaannuttamisesta. Estämis- ja ylläpitämistyyppien mukainen auttaminen kuitenkin ohjaavat huomaamaan, että sielunhoitajan tehtävä ei rajaudu ainoastaan voimaannuttamistyyppiseen auttamiseen. Sielunhoitajan on kohdattava seurakuntalainen kokonaisuena ihmisenä niin, että sielunhoitajan tehtävä on auttaa myös resursseiltaan sielunhoidolliseen voimaantumiseen kykenemättömiä. Esimerkiksi sielunhoitajan velvollisuus on kyetessään pyrkiä estämään mahdollisen itsemurhan tapahtuminen. Sielunhoitaja ei voi myöskään ohjata huonosti kuulevaa luotaan sanomalla, ettei sielunhoito voi onnistua ilman, että seurakuntalainen kuulee, vaan hänen on autettava huonosti kuulevaa hankkimaan kuulolaite. Eikä sielunhoitaja keskity nälkää näkevän psyykkisistä ongelmista keskustelemiseen, vaan vie hänet syömään tai ohjaa diakonisen avun piiriin. Tällainenkin apu voi olla sielunhoidollista, mutta sitä ei kuitenkaan voi sanoa sielunhoidolliseksi auttamiseksi. Onkin tärkeää painottaa, että sielunhoidollisella auttamisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa auttamista, jonka tavoitteena on seurakuntalaisen voimaantuminen.¹²⁴

Sielunhoitajan tehtävä kuitenkin suuntautuu erityisesti seurakuntalaisen voimaannuttamiseen. Sielunhoitaja ei keskity autettavan taloudellisen tilanteen kohentamiseen ja raha-asioiden hoitamiseen, vaan hänen tehtävänsä on toimia

¹²⁴ Sielunhoitaja on pappina velvoitettu kohtaamaan ihminen kokonaisuena sellaisena kuin ihminen on. On kuitenkin tarpeen tehdä rajaus, mitä tarkoitetaan varsinaisella sielunhoidollisella auttamisella, koska kaikessa auttamisessa ei ole varsinaisesti kyse sielunhoidosta. Tällainen määrittely noudattaa, ja laajentaa, Kettusen esittämää käsitystä siitä, että sielunhoito on autettavan psyykkisen hyvinvoinnin edistämiseen tähtäävää toimintaa. Tästä on erotettava sielunhoidollisuus, jolla viitataan toimintaan, joka edistää hyvinvointia, mutta jonka ensisijainen tehtävä tai pyrkimys ei ole toisen hyvinvoinnin edistäminen. Kettunen 2013, 16.

autettavan psyykkisten resurssien enentämiseksi, mikä näliissään olevan kohdalla voi toteutua sitten, kun hän on saanut syödäkseen ja hän voi suunnata psyykkisiä voimavarojaan muuhunkin kuin syömisestä huolehtimiseen. Samoin itsemurhaa suunnittelevan auttaminen on sielunhoitajan tehtävä ainoastaan akuutisti. Sielunhoitajan on osattava ohjata itsemurhaa suunnitteleva hoitoon, mistä ei tosin tarvitse seurata sielunhoitosuhteen katkeamista.¹²⁵

Itsemurhan estäminen on äärimmäinen esimerkki, mutta jo se osoittaa, että sielunhoitaja ei aina voi toimia seurakuntalaisen senhetkisen intressin edistämiseksi. Sielunhoitajan sitoutuminen pappeuteen merkitsee, että sielunhoitaja saattaa joutua ottamaan paternalistisen toimijaposition, koska vaan sielunhoitajaa sitoo ja hänen toimintaansa ohjaa kirkon uskontulkinnan mukainen käsitys siitä, mikä rakentaa hyvinvointia. Paternalismilla tarkoitetaan vallankäyttöä, jossa vallankäyttäjä määrittää toiminnalla tavoiteltavan intressin ottamatta huomioon vallankäytön kohteena olevan intressit¹²⁶. Sielunhoitajan velvollisuus toimia paternalistisesti tulee selkeimmin ilmi äärimmäisten esimerkkien kautta: sielunhoitajan on pyrittävä estämään itsemurhan tekeminen ja rikollisten suunnitelmien toteuttaminen. Hyvinvoinnin käsitteen kannalta tämä merkitsee, että toimijan kyky toteuttaa mitä tahansa omia intressejään ei rakenna hänen hyvinvointiaan. Sielunhoitajan hyväksitys eli käsitys siitä, mikä tuottaa hyvinvointia, rakentuu kirkon uskontulkinnan mukaiselle etiikalle, koska sielunhoitaja on sitoutunut papin profession.

Professiolla tarkoitetaan yhteiskunnallisesta merkittävää ja arvostettua ammattia, jonka edustajalta edellytetään erikoisosaamista. Muita profession tunnusmerkkejä ovat työn itsenäisyys, ammattikunnan kollegiaalisuus sekä työhön liittyvä sisäinen valvonta ja profession korkea eettinen koodi.¹²⁷ Se, että sielunhoitaja on papin profession jäsen, tarkoittaa, että sielunhoitaja on sitoutunut kirkon uskontulkintaan ja kirkkolain mukaiseen määrittelyyn papin roolista hengellisen työn tekijänä sekä kirkkojärjestyksen mukaiseen määrittelyyn seurakunnan ydintehtävistä. Pappi on seurakunnan työntekijänä ja viranhaltijana velvoitettu toimimaan myös seurakuntansa työtapojen ja -menetelmien mukaisesti sekä noudattamaan hänelle kirkkolain ja -järjestyksen mukaisesti määrättyjä työtehtäviä.¹²⁸

¹²⁵ Clinebell 1975, 202-203, 211-212.

¹²⁶ Hallamaa 2014e.

¹²⁷ Pälve 2013, 12.

¹²⁸ Papin ammattietiikka 2001.

Sielunhoitaja on pappina sitoutunut auttamaan seurakuntalaista, mutta pappi on myös sitoutunut kirkon käsitykseen hyvästä, mikä ei merkitse ainoastaan pyrkimystä estää seurakuntalaista tuottamasta pahaa joko itselleen tai muille ihmisille. Sielunhoitajan sitoutuminen papin profession merkitsee myös, että sielunhoitaja pyrkii ohjaamaan seurakuntalaista tekemään hyvää, joka määrittyy kirkon uskontulkinnan kautta. Siksi papin toiminta eli auttamisen päämäärä ei rakennu ainoastaan sillä perusteella, mikä on seurakuntalaisen käsitys hyvinvoinnista, vaan pappi ohjaa seurakuntalaista toimimaan kirkon eettisen käsityksen mukaisella tavalla.¹²⁹ Tämä ei kuitenkaan aiheuta käsitteellistä ristiriitaa seurakuntalaisen auttamisen ja kirkon hyväksytykseen sitoutumisen välille, koska sielunhoitajan sitoutuminen kirkon käsitykseen eettisesti hyvästä merkitsee sitä, että sielunhoitajan käsityksen mukaan hyvinvointi voi rakentua ainoastaan pyrkimällä toimimaan sellaisella tavalla, joka ei ole ainakaan ristiriidassa kirkon etiikan mukaisen hyvän käsityksen kanssa. Muita ihmisiä kohtaan moraalisesti vastuullinen toiminta on siksi yhteydessä henkilökohtaisen hyvinvoinnin rakentumisen kanssa.

Eettisesti kestävä toiminnan ja hyvinvoinnin rakentumisen yhteyttä sekä sitä, miten tämä yhteys ohjaa sielunhoitajaa, voidaan kuvata käyttämämme esimerkin avulla. Keski-ikäinen mies on kertonut asumuserostaan vaimonsa kanssa. Naispastorin toimintaa ohjaa pyrkimys auttaa miestä, mikä ei merkitse ainoastaan miehen välitöntä lohduttamista ja rohkaisua, vaan myös sitä, että mies kykenisi toimimaan uudessa elämäntilanteessa rakentavalla ja myös hänen läheisiään kohtaan eettisesti kestäväällä tavalla. Tämä edellyttää, että sielunhoitaja ei ainoastaan pyri edistämään miehen senhetkisten intressien toteutumista, koska uudessa elämäntilanteessa ja hankalissa minuutta koskevien ongelmien keskellä miehen on hankalaa tavoittaa intressejään, jotka paitsi rakentavat hänen hyvinvointiaan, vaan joiden toteuttaminen myös tuottaa muille hyvää. Kenties mies ei vielä sielunhoitoon tullessaan osannut syvemmin tiedostaa tekemiänsä virheitä ja pyytää vaimoltaan anteeksi kaikkea, mitä vuosien varrella on tehnyt

¹²⁹ Tähän näkökulmaan on viimeaikaisessa sielunhoitotutkimuksessa kiinnitetty vähän huomiota. Kettunen viittaa sielunhoitajan tehtävään ohjata autettavaa tarkastelemaan asioita erilaisista näkökulmista ja asennoitumaan asioihin erilaisella tavalla puhumalla konfrontaatiosta. Kettunen ei kuitenkaan viittaa siihen, että sielunhoitaja on sitoutunut kirkon edustamaan kristilliseen hyväksytykseen. Tämän paljastaa sekin, että vaikka Kettunen pitää konfrontaatiota usein välttämättömänä auttamisen onnistumisen kannalta, niin sen käsittely on jätetty vähälle huomiolle ja se esitetään ikään kuin yhtenä välineenä sielunhoidossa (Kettunen 2013, 140-142). Sen sijaan on ajateltava, että seurakuntalaisen ohjaaminen tunnistamaan hyvää tuottavat intressit on sielunhoidossa keskeistä, kuten Clinebell esittää (Clinebell 1975, 28-29).

väärin tai pystynyt myöskään antamaan vaimolleen anteeksi. Tällaiseen kykenemistä sielunhoitajan saattaa kuitenkin olla hyvä ohjata miestä.¹³⁰

Tarkastellaan, mitä tarkoitetaan *hyvällä*, jonka saavuttaminen rakentaa ihmisen hyvinvointia ja jonka sisällöstä sielunhoitaja on seurakuntalaisen intressien kohdalla kiinnostunut. Seurakuntalaisen hyvällä eli hyvinvointia rakentavalla hyvällä viitataan siihen, miten käsitetään hyvä elämä. Hyvinvointia rakentava hyvä voitaisiin analysoida jakamalla se kategorioihin, mutta tämän tutkielman kannalta ei ole tarpeellista syventyä hyvän muunnelmien tarkastelemiseen. Riittää, että paikannetaan, mitä hyvinvointia rakentavan hyvän käsitteen avulla pyritään sanomaan. Tässä voidaan käyttää apuna kompetentin toimijan käsitettä, joka on jo itse asiassa sanoittanut paljon siitä, mitä tarkoitetaan sillä, että ihminen kykenee elämään hyvää elämää. Kykeneminen toimia hyvinvointia rakentavalla tavalla kumpuaa levollisuudesta siitä, että on tyytyväinen itseensä sellaisena kuin on sekä siitä, että on kokee olevansa sovussa myös ympäristönsä ja ihmisten kanssa.¹³¹

Tällainen levollisuus mahdollistaa sen, että ihminen tunnistaa ja ymmärtää omia toimintaa ohjaavia tekijöitä ja kykenee toimimaan mielekkäästi ja tehokkaasti niiden mukaisesti. Levollisuus on perusta paitsi toimijuuden resursseille, joiden varassa ihminen toimii, se on myös perusta sille, että ihminen kykenee rakentamaan intressit sellaisiksi, että niiden toteuttaminen rakentaa hyvinvointia. Kateuden, ylpeyden, vihan tai mustasukkaisuuden varaan ei voi rakentaa hyvän elämän kannalta kestäviä intressejä ja päämääriä. Näin ymmärrettynä kykeneminen toimia eettisesti kannatettavalla tavalla on yhteydessä henkilökohtaisen hyvinvoinnin rakentumisen kanssa.¹³² Eettistä hyvää on kuitenkin tarkasteltava lähemmin, koska se ei selity ainoastaan sanomalla, että kykeneminen eettisesti hyvään toimintaan on yhteydessä psyykkisen hyvinvoinnin kanssa. Sielunhoidon kannalta on myös merkittävää, että ihmisen velvollisuutena on pyrkiä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla, vaikka hän ei niin haluaisikaan eli vaikka hänellä ei olisikaan resursseja kyetä rakentamaan intressejään hyvän elämän kannalta kestäväälle perustalle.

Papin profession edustama hyväksitys, johon sielunhoitaja on sitoutunut, ei rakennu ainoastaan eettisen hyväksityksen varaan. Sielunhoitajaa ohjaa luterilainen etiikka, joka määrittelee moraaliset peruseriaatteet oikeasta ja

¹³⁰ Schimmel 2002, 43.

¹³¹ Clinebell 1975, 19-20.

¹³² Griffin 1986, 161-162.

vääränlaisesta toiminnasta. Sen lisäksi sielunhoitajaa ohjaa kirkon uskontulkinnan mukainen käsitys hengellisyydestä. Hengellisyyden ei voi ajatella olevan ainoastaan oma alue, joka koskettaisi ihmisen käsitystä transsendentista. Sen sijaan hengellisyys rakentuu elämän perustavien kysymysten ja niihin annettujen vastausten varaan. Ei voida ajatella, että näin ymmärretty hengellisyys voisi olla vaikuttamatta siihen, millaisten käsitysten varaan ihminen perustaa toimintansa ja miten ihminen toimii. Päinvastoin hengellisyyden on välttämättä toteuduttava käytännössä ollakseen todellista.¹³³ Hengelliselle ihmiselle usko on pohja sille, millaisten käsitysten varaan ihminen perustaa elämänsä. Siksi hengellisyydellä on vahva kytkös henkilökohtaiseen hyvinvointiin.¹³⁴ Papin profession edustamaa, kirkon uskontulkinnan mukaista käsitystä uskonnollisista hyvistä on tarkasteltava lähemmin, jotta voidaan ymmärtää, mille kirkon uskontulkinnan mukainen käsitys hyvästä elämästä rakentuu. Voidaan kuitenkin jo todeta, että papin tehtävä on edistää sitä, että seurakuntalainen voisi tulla osalliseksi uskonnollisista hyvistä.¹³⁵

Tarkastellaan lähemmin luvussa 4.4 papin profession edustamaa käsityksiä eettisestä ja uskonnollisesta hyvistä. Toistaiseksi, hyvinvoinnin edistymisen määrittämiseksi, riittää, että hyvinvoinnin todetaan edistyvän silloin, kun toimijalla on riittävästi toimijuuden resursseja tunnistaa omaa hyvinvointia rakentavat intressit sekä edistää ja toteuttaa kyseisiä intressejä. Tällainen käsitys hyvinvoinnin rakentumisesta tuo esille jännitteen, joka määrittää sielunhoidollista auttamista ja joka itse asiassa tuli esille jo auttamisen käsitteen esittelyn yhteydessä. Sielunhoitajan tehtävä on ensinnä mahdollistaa seurakuntalaiselle tämän intressien tavoittelemisen, mutta toisaalta sielunhoitajalla tulee olla käsitys, mikä on seurakuntalaiselle hyväksi. Sielunhoitaja ei siis voi pyrkiä edistämään seurakuntalaisen minkä tahansa intressien toteutumista, vaan ainoastaan sellaisten, joiden sielunhoitaja ei ajattele olevan ainakaan ristiriidassa luterilaisen etiikan mukaisen käsityksen kanssa siitä, mikä tuottaa hyvää ihmiselle itselleen ja muille ihmisille. Toiseksi sielunhoitaja työtä selittää sielunhoitajan sitoutuminen kirkon uskontulkinnan mukainen käsitys uskonnollisista hyvistä.

¹³³ Ks. luku 2.3.

¹³⁴ Räsänen puhuu uskonnon vaikutuksesta ennen kaikkea mielenterveyden häiriöiden osalta, mutta näyttää siltä, että tutkimustulokset uskonnon positiivisesta vaikutuksesta mielenterveydellisten vaikeuksien kohdalla painivien kanssa ovat sovellettavissa myös hyvinvoinnin kehittymiseen, jossa ei ole kyse mielenterveyden häiriöistä toipumisesta. Räsänen 2010.

¹³⁵ Papin ammattietiikka 2001.

Sielunhoidon tavoite on seurakuntalaisen voimaantuminen. Voimaantumisen avulla voidaan kuvata sitä, että toimija kykenee paremmin ja tehokkaammin tavoittelemaan asetettuja intressejä. Toiseksi voimaantumisen avulla voidaan kuvata sitä, että toimija kykenee aiempaa paremmin arvioimaan intressejään ja rakentamaan ne sellaisiksi, että niiden toteuttaminen tuottaa sellaista hyvää, joka rakentaa hyvinvointia. Hyvinvoinnissa onkin kyse ensinnä kykenemisestä rakentaa sellaisia intressejä, joiden tavoittelemisen tuottaa hyvää, ja toiseksi kykenemisestä edistää ja toteuttaa asetettuja intressejä.

Määritellään seuraavassa pääluvussa, minkälaisen sielunhoitomenetelmän mukaan toimimalla sielunhoitaja voi auttaa seurakuntalaista voimaantumaan sekä minkälaiselle teologialle sielunhoito ja sielunhoidon menetelmä perustuu.

4 Sielunhoidon menetelmä ja teologia

Keski-ikäinen mies on käynyt keskustelemassa naispastorin kanssa kolme kertaa kuluneen kuukauden aikana. Mies on edelleen murheissaan tilanteestaan vaimonsa kanssa, mutta pystyy kuitenkin näkemään elämässään paljon hyvää ja kykenee asennoitumaan uuteen elämäntilanteeseen toiveikkaammalla tavalla. Hän on kyennyt näkemään tilannetta paremmin myös vaimonsa näkökulmasta siitä huolimatta, että miehellä ei olekaan välineitä ymmärtää kaikkea, mikä on ajanut heidän suhteensa eroon. Sielunhoitoon tullessaan mies tunsi olevansa täysin umpikujassa. Keskustelut naispastorin kanssa ovat auttaneet miestä. Mies on kokenut vapauttavaksi puhua hankalista ja herkistä asioista. He sopivat viimeisellä keskustelukerralla, että mies ottaa jatkossa yhteyttä, jos kokee sen tarpeelliseksi. Naispastori toivotti miehelle kaikkea hyvää sekä tervetulleeksi muutenkin seurakunnan toimintaan.

Miten naispastori on toiminut, että keski-ikäinen mies on kyennyt voimaantumaan? Mitkä periaatteet ohjaavat sielunhoitajan työtä ja mihin periaatteet perustuvat? Mies koki voivansa puhua hankalista ja aroista asioista. miten sielunhoitaja voi saada aikaan sellaista luottamusta, että seurakuntalainen kokee turvalliseksi puhua avoimesti? Mies kykenee pohtimaan tilannettaan myös

vaimonsa näkökulmasta, mihin sielunhoitaja on häntä ohjannut. Mikä määrittelee sitä, minkälaiseen toimintaan sielunhoitaja ohjaa seurakuntalaista? Näihin kysymyksiin vastaaminen edellyttää, että tarkastellaan sielunhoidon menetelmää sekä sitä, mihin sielunhoidon menetelmä perustuu. Määritellään tässä pääluvussa, minkälaisen sielunhoidon menetelmän eli minkälaisen periaatteiden mukaan sielunhoitajan on toimittava, jotta seurakuntalainen voisi voimaantua. Sielunhoidon perusteiden tarkasteleminen johdattaa tutkimaan sielunhoidon teologiaa.

4.1 Sielunhoito perustuu kunnioittamiseen

Sielunhoito on ennen kaikkea keskustelua, jossa sielunhoitaja pyrkii vaikuttamaan seurakuntalaiseen niin, että seurakuntalainen voisi voimaantua ja hän kykenisi selviytymään vaikeuksista, joiden takia hän on kokenut tarvitsevansa sielunhoidollista apua. Toisin sanoen sielunhoidossa pyritään vahvistamaan seurakuntalaisen toimijuutta eli toimintakykyä ja siten tämän hyvinvointia. Seurakuntalaisen tarvetta tulla autetuksi voidaan kuvata ei-kykenevän toimijan käsitteen avulla ja voimaantumista eli toimijuuden resurssien enenemistä kompetentin käsitteen avulla. Voimaantumisen avulla voidaan kuvata myös toimijan kykyä paremmin tunnista sellaiset intressit, joiden toteuttaminen on hänelle hyväksi, mikä on hyvinvoinnin rakentumisessa keskeistä. Keskustelu on yhteistoimintaa, joten sielunhoidossa on kyse yhteistoiminnasta. Tarkastellaan tässä alaluvussa ensin yleisesti, mitä yhteistoiminnan syntyminen ja ylläpysyminen edellyttää ja tutkitaan sen jälkeen lähemmin, mitä sielunhoitajalta edellytetään, jotta hän kykenee synnyttämään sielunhoidon tavoitteen kannalta kannattavaa yhteistoimintaa.

Toiminnalla tarkoitetaan sarjoja tekoja, joilla toimija pyrkii muuttamaan vallitsevia asiantiloja itselleen suotuisammiksi. Praktisen syllogismin mukaan toimija ryhtyy toimintaan sen perusteella, miten hän uskoo voivansa tehokkaimmin muuttaa asiantiloja haluamallaan tavalla. Toimija kuitenkin harvoin pystyy tavoittelemaan itselleen merkittävien asioiden toteutumista ilman, että toimintaan osallistuvat ja siihen vaikuttavat myös muut toimijat. Tehokas toiminta, jolla tavoitellaan pitkäjänteistä työtä vaativien asiantilojen toteutumista, edellyttää toimijalta kykyä toimia yhteistyössä toisten toimijoiden kanssa. Sielunhoidollisen yhteistyön tarkastelussa on jo päästy alkuun, sillä V-relaatiolla

kuvataan paitsi sitä, miten toimija voi saada aikaan toimintaa myös sitä, miten toimija voi synnyttää yhteistoimintaa.¹³⁶

Yhteistoiminnan syntyminen ja ylläpysyminen edellyttää, että toimijoilla on ainakin heikolla tavalla yhtenevät päämäärät. Minä-tilaisessa yhteistoiminnassa, jossa toimijat toteuttavat omia intressejään välittämättä muiden intresseistä, mutta heillä on kuitenkin satunnaisesti muodostunut yhteinen päämäärä, joka saa heidät heikossa mielessä toimimaan yhdessä. Tällaista yhteistoimintaa on esimerkiksi kirjastossa toimivien kesken. Kukin kirjastossa työskentelevä tai oleileva saa keskittyä omiin asioihinsa. Moni keskittyy lukemaan kirjaa tai lehteä, mutta kirjastossa voi myös pelata tietokoneella, lähettää viestejä rakkaalleen, kirjoittaa runoja ja niin edelleen. Kirjastossa toimimisen ehtona on kuitenkin, että omaksuu kirjaston yleisiä käyttäytymissäännöt ja toimii niiden mukaisesti. Sääntöjä noudattavat toimivat toistensa kanssa heikossa mielessä yhteistoiminnassa.¹³⁷

Ryhmäsuuntautuneessa minä-tilaisessa toiminnassa toimijat toteuttavat omia päämääriään, mutta jakavat yhteistoiminnassa mukana olevien kanssa päämäärän, joka ei ole muodostunut satunnaisesti, vaan voidaan puhua jaetusta päämäärästä tai päämääristä. Yhteistoiminta on toimijan kannalta tehokkain tapa tavoitella omien tavoitteiden toteutumista, ja ylläpitääkseen itselleen edullista yhteistoimintaa, toimijan on otettava huomioon muiden toiminnassa mukana olevien toimijoiden intressit ja edistettävä niiden toteutumista siinä määrin kuin on yhteistoiminnan ylläpysymisen ja hänen omien etujensa toteutumisen kannalta tarpeellista. Tällaista toimintaa voidaan havainnoida kirjastoon sijoittuvalla esimerkillä. Kirjastossa lukevat koulukaverit saattavat sopia opiskelevansa yhdessä tenttiin, johon he kaikki valmistautuvat. Yhdessä lukeminen tuottaa heille etua, mutta toisaalta myös kustannuksia. Yhdessä opiskeleminen on mielekästä ja usein hyödyllistä, mutta tehokas yhdessä oppiminen edellyttää, että kaikki sitoutuvat opiskelemaan samassa tahdissa. Vaatimus saattaa osoittautua joillekin liian haastavaksi, jolloin muut joutuvat hidastamaan etenemistään.¹³⁸

Yhteistoiminnan syntymisen ja ylläpysymisen tarkastelu on keskeistä, jotta voidaan ymmärtää, mistä yhteistoiminnasta ja siten myös sielunhoidollisesta keskustelusta on kyse. Käytetään esimerkkinä kirjastossa lukevia opiskelijoita. Kirjastossa lukevat opiskelijat ryhtyvät yhteistoimintaan, koska he uskovat, että kukin heistä on motivoitunut menestymään tentissä lukemalla siihen hyvin ja että

¹³⁶ Hallamaa 2014d.

¹³⁷ Hallamaa 2014b.

¹³⁸ Hallamaa 2014b.

toimimalla yhdessä he voisivat saavuttaa päämääränsä tehokkaammin kuin yksin. Opiskelijoiden halu toimia yhdessä syntyy siis käsityksestä, että heillä on yhtenevät intressit ja siten yhtenevät päämäärät. He myös uskovat, että kukin haluaa toimia yhdessä niin, että jokainen hyötyy yhteisestä toiminnasta. Toisin sanoen he luottavat toinen toisiinsa. Luottamus on edellytys yhteistoiminnan syntymiselle ja ylläpysymiselle. Tutkitaan, mitä luottamuksella tarkoitetaan.

Luottamus on toimijan episteeminen asenne, että asiassa, jonka suhteen hän luottaa toiseen toimijaan, toisen toimijan intressinä on ottaa hänen intressinsä huomioon siltä osin kuin niillä on yhteistoiminnan ja sen jatkumisen kannalta merkitystä. Vastavuoroinen luottamussuhde on yhteistoiminnan syntymisen ja jatkumisen edellytys. Luottamus on siis toimijoiden välinen relaatio, jossa toimijoiden intressit nivoutuvat relevantein osin yhteen sen takia, että toimijat uskovat olevan kummankin toimijan intressien mukaista ottaa toisen intressit omassa toiminnassa huomioon. Sillä, että luottamus on nimenomaan episteeminen asenne, ilmaistaan, että luottajalla on jonkinlainen tiedollinen peruste luottaa toiseen toimijaan tietyn asian suhteen.¹³⁹

Sielunhoito perustuu seurakuntalaisen luottamukselle sielunhoitajaa kohtaan, koska sielunhoitosuhde ei ala ilman, että seurakuntalainen uskoo sielunhoitajan pyrkivän auttamaan häntä. Seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvä intressi on tarve tulla autetuksi, jolla tarkoitetaan paitsi asiaa, jonka suhteen seurakuntalaisella on tarve sielunhoidolle, myös sitä, että seurakuntalaisella on *halu* tulla autetuksi. Halu merkitsee, että sielunhoitoa toivova seurakuntalainen uskoo, että on sielunhoitajan intressinä ottaa hänen intressinsä huomioon eli hän luottaa sielunhoitajaan.¹⁴⁰

Sielunhoidollisen yhteistyön syntymisessä ja sen jatkumisessa on olennaista, että seurakuntalainen luottaa sielunhoitajaan papin profession edustajana, mikä edellyttää luottamusta sekä kirkkoa kohtaan profession edustamana instituutiona että pappia itseään kohtaan. Sielunhoitoa toivova seurakuntalainen uskoo kirkon uskontulkinnan ja arvomaailman olevan sellainen, että niihin perustuvassa sielunhoidossa toimitaan tavalla, jonka avulla hän voi kokea tulevansa autetuksi. Seurakuntalainen uskoo, että pappi, jonka kanssa hän toivoo sielunhoidollista keskustelua, toimii profession tunnustaman uskontulkinnan ja etiikan mukaisesti. Papin näkökulmasta tämä tarkoittaa, että hänen on toimittava profession kanssa

¹³⁹ Hallamaa 2014c.

¹⁴⁰ Kettunen 2013, 111-113.

sopuinnussa olevan sielunhoitomenetelmän periaatteiden mukaisella tavalla.¹⁴¹ Seurakuntalaisen arvio papin soveltuvuudesta hänen sielunhoitajakseen perustuu myös siihen, onko pappi henkilönä sellainen, että hänen intressinä olisi ottaa seurakuntalaisen intressit huomioon. Seurakuntalaisella on myös usein mahdollisuus valita useamman papin väliltä, kenen kanssa hän haluaa keskustella. Tällöin seurakuntalaisen arvio sielunhoitajan luotettavuudesta kohdistuu korostetusti pappiin henkilöön.¹⁴²

Seurakuntalaisen luottamuksen papin professiota kohtaan ei kuitenkaan tarvitse olla vankkumaton, jotta hän toivoisi sielunhoitosuhteen aloittamista. Seurakuntalainen voi esimerkiksi olla avun tarpeessaan epätoivoinen ja yrittänyt jo saada apua kunnallisen terveydenhoidon kautta siinä kuitenkaan onnistumatta tai hän voi pitää pappia parempana vaihtoehtona keskustelukumppaniksi ja auttajaksi kuin terapeuttia, jonka luokse hänet ohjattaisiin terveydenhuollon kautta. Seurakuntalaisen luottamuksen papin professiota kohtaan tulee olla *riittävä*, jotta sielunhoitosuhde voi syntyä. Sielunhoitosuhteen syntymisen kannalta riittävä luottamus ei kuitenkaan ole riittävä sielunhoitosuhteen ylläpysymisen tai onnistumisen kannalta. Syntyvään sielunhoitosuhteeseen liittyy usein myös seurakuntalaisen epäluuloa ja epävarmuutta siitä, onnistuuko ja kykeneekö sielunhoitaja ottamaan hänen intressinsä huomioon ja siten toimimaan hänen kannaltaan mielekkäällä tavalla. Seurakuntalaisen luottamus sielunhoitajaa kohtaan kehittyy ja muuttuu sielunhoidon edetessä.¹⁴³

Sielunhoidon onnistumisen kannalta on välttämätöntä, että seurakuntalainen uskaltautuu puhumaan kipeistä, aroista ja herkistä asioista. Luottamuksen vahvistuminen mahdollistaa sen, että seurakuntalaisen motivaatio toimia sielunhoidon kannalta mielekkäällä tavalla vahvistuu. Seurakuntalaisen on voitava keskittyä omien intressiensä edistämiseen, mutta toisaalta häneltä edellytetään halua toimia sielunhoitajan kanssa yhteistoiminnassa. Tätä voidaan kuvata sanomalla, että seurakuntalaisen tulee toimia ryhmäsuuntautuneessa minätilaisessa yhteistoiminnassa sielunhoitajan kanssa. Seurakuntalaisen luottamus

¹⁴¹ Sielunhoitoa ei ole aiemmin tutkittu papin profession näkökulmasta ja tällaista tulkintaa ei suoranaisesti ole tehty. Tulkintaa voidaan perustella sillä, että kirkon uskontulkinnan mukaan sielunhoito on papin keskeinen tehtävä (kirkkolaki luku 4 § 1), mikä edellyttää, että pappi pyrkii toimimaan sielunhoidollisesti (Kettunen 2013, 168-169; Huovinen 2001, 61-63; Papin ammattietiikka 2001, 4). Se mahdollistaa, että seurakuntalainen voi kokea turvalliseksi puhua papille herkistä ja vaikeista asioista (Kettunen 2013, 111).

¹⁴² Kettunen 2013, 111.

¹⁴³ Kettunen 2013, 111.

mahdollistaa tällaisen toiminnan.¹⁴⁴ Toisaalta sielunhoitajan on tiedostettava, että seurakuntalaisen luottamus ei välttämättä koskaan kehity sellaiseksi, että hän haluaisi tai pystyisi kertomaan kaikkein kipeimmistä asioista eli juuri niistä, jotka ovat voimaantumisen kannalta kaikkein keskeisimpiä.

Seurakuntalaisen luottamuksella sielunhoitajaa kohtaan tarkoitetaan seurakuntalaisen episteemistä asennetta, että sielunhoitajan intressinä on ottaa hänen sielunhoitoon liittyvät intressinsä huomioon. On sama asia sanoa, että seurakuntalainen luottaa sielunhoitajaan sielunhoitoon liittyvässä asiassa kuin sanoa, että seurakuntalainen luottaa samaansa sielunhoitoon. Sielunhoitoonsa luottava seurakuntalainen siis uskoo, että sielunhoitaja pyrkii vilpittömästi auttamaan häntä. Siten sielunhoitaja vahvistaa seurakuntalaisen luottamusta sielunhoitoa kohtaan toimimalla sellaisella tavalla, että hän osoittaa seurakuntalaiselle pyrkivänsä auttamaan tätä. Jotta sielunhoitaja kykenee osoittamaan seurakuntalaiselle, että hän pyrkii auttamaan, sielunhoitajan on otettava seurakuntalainen ja tämän autetuksi tulemisen tarve vakavasti. Seurakuntalaiselle ei voi syntyä kokemusta autetuksi tulemisesta, mikäli sielunhoitaja suhtautuu häneen tai hänen puheisiinsa välinpitämättömästi tai väheksyvästi.¹⁴⁵

Seurakuntalaisen luottamus sielunhoitoa kohtaan kehittyy kokemuksesta autetuksi tulemisesta ja sielunhoitajan pyrkimyksestä auttaa, jossa on keskeistä se, että sielunhoitaja suhtautuu seurakuntalaiseen ja tämän puheisiin vakavasti. Sielunhoitajan on siis otettava todesta ja pidettävä merkittävänä seurakuntalaisen hänelle kertomia asioita sekä suhtauduttava seurakuntalaiseen arvostavasti ja myötätuntoisesti, jotta seurakuntalainen voi kokea, että sielunhoitaja todella pyrkii auttamaan häntä eli ottamaan toiminnassa huomioon hänen intressinsä.¹⁴⁶ Sielunhoitajan asennoitumista, jota edellytetään seurakuntalaisen luottamuksen kehittymisessä, voidaan kuvata sanomalla, että sielunhoitajan on kunnioitettava seurakuntalaista. Kunnioittamisella tarkoitetaan sellaista toiseen toimijaan asennoitumista, jossa toimija pidättäytyy loukkaamasta kunnioittamansa henkilön oikeuksia sekä asettamasta itseään toimijana tämän yläpuolelle. Toiseen toimijaan kunnioittaen asennoituvaa viestii pitävänsä tätä itsensä veroisena vastuullisena subjektina, jolle hän antaa tilaa asettaa omia päämääriä luottamalla tämän autonomiaan ja kykyyn toimia vastuullisena toimijana. Toiseen kunnioittaen

¹⁴⁴ Hallamaa 2014c.

¹⁴⁵ Kilpeläinen 1973, 39-40; Kettunen 2013, 106.

¹⁴⁶ Kettunen 2013, 106.

asenoituu uskoo, että toisella toimijalla on hänelle jotain annettavaa, josta hän voisi oppia jotain.¹⁴⁷

Edellytys, että sielunhoitaja asenoituu seurakuntalaiseen kunnioittaen, perustuu ensinnä siihen, että se on välttämätön seurakuntalaisen, sielunhoitosuhteen kannalta oikeanlaisen luottamuksen¹⁴⁸ kehittymisen ja siten sielunhoidon onnistumisen kannalta. Toiseksi vaatimus, että sielunhoitaja asenoituu seurakuntalaiseen kunnioittaen, perustuu kristilliseen ihmiskäsitykseen. Kirkon uskontulkinnan mukaan ihmiskäsityksen lähtökohta on, että jokainen ihminen on luotu kaikkivaltiaan, hyvän ja rakastavan Jumalan kuvaksi, mikä merkitsee sitä, että jokainen ihminen on tarkoituksella sellainen kuin on.¹⁴⁹ Ihmisen arvokkuus on itseisarvo eli ihminen on sellaisenaan loputtoman tärkeä, eikä ihmisen arvokkuus määrity sen perusteella, miten ihminen suoriutuu tai mitä hyötyä hänestä. Ihmistä ei voida pitää välinearvona, mutta tietysti voidaan myös arvioida hyvää, jota ihminen on tuottanut.

Kristillisen etiikan mukainen käsitys, että jokaisen ihmisen arvo on mittaamaton, velvoittaa jokaista kristittyä ja erityisesti pappia edustamansa profession eettisen vaatimuksen takia asenoitumaan jokaiseen ihmiseen kunnioittaen niin, että pitää häntä hyvänä ja itsensä kanssa tasa-arvoisena toimijana sellaisena kuin toinen ihminen on. Kunnioittamisesta kumpuavan toiminnan eli moraalisen tilan antamisen toteuttaminen edellyttää, että kunnioittamisen kohteena oleva toimija vastaan kunnioitukseen olemalla käyttämättä väärin hänelle suotua moraalitilaa. Vuorovaikutussuhde ei voi perustua kunnioittamiseen, jos suhteen toinen osapuoli pettää luottamuksen toimimalla epämoraalisesti.¹⁵⁰

Vaatimus kunnioittaa jokaista ihmistä merkitsee, että sielunhoitajan on asenoiduttava myötätuntoisesti seurakuntalaiseen ja tämän puheisiin. Sielunhoitajan on myös oltava kiinnostunut asioista, joita seurakuntalainen kertoo. Välinpitämätön asenoituminen osoittavat seurakuntalaiselle, ettei sielunhoitaja pidä häntä kovinkaan merkittävänä. Kunnioittavalla tavalla suhtautuminen toisen puheisiin voi olla haastavaa sielunhoitajan oman väsymyksen takia, mikä voi olla

¹⁴⁷ Hallamaa 2012.

¹⁴⁸ Sielunhoitosuhteen kannalta oikeanlaisella luottamuksella tarkoitetaan tässä sellaista luottamusta, jonka sisältönä on uskomus, että sielunhoitaja pyrkii todella auttamaan seurakuntalaista. Seurakuntalaisen luottamus voisi kohdistua papissa muuhunkin, sielunhoitosuhteen kannalta epäolennaisiin seikkoihin

¹⁴⁹ Lindqvist 1997, 33-35.

¹⁵⁰ Hallamaa 2012.

ymmärrettävää. Vahvasti läsnä oleminen ja aktiivinen kuunteleminen on psyykkisesti raskasta työtä¹⁵¹, ja väsymyksen takia sielunhoitaja saattaa kuin vahingossa pitää seurakuntalaisen puheita typerinä tai naurettavina, vaikka sielunhoitaja ei niin haluaisikaan ajatella. Myötätunnolla suhtautuminen seurakuntalaisen puheisiin saattaa olla haastavaa myös sen takia, että seurakuntalaisen maailmankuva ja -katsomus voivat olla jyrkässäkin ristiriidassa sielunhoitajan maailmankuvan ja -katsomuksen kanssa, minkä takia heidän eettinen ja toiminnallinen asennoituminen maailmaan on erilainen.¹⁵²

Sielunhoitajalle on haaste kyetä suhtautumaan kunnioittavasti seurakuntalaiseen, jonka eettisiä näkemyksiä hän ei voi hyväksyä. Pappi saattaakin kohdata tilanteita, joissa hän ei voi eikä hänen pidä hyväksyä seurakuntalaisen käsityksiä tai tekoja. Sielunhoitaja kohtaa eettisesti haastavia tilanteita etenkin vankilasielunhoidossa, mutta muutenkin pappi kohtaa työssään tekoja, toimintaa ja asennoitumista, mitä hänen ei pidä hyväksyä. Vaatimus suhtautua kunnioittavasti seurakuntalaiseen ei tarkoita, ettei sielunhoitaja voisi tai ettei hänen pitäisi tuomita tekoja, joita yleisen eettisen käsityksen mukaan ei voi hyväksyä. Sen sijaan vaatimus suhtautua seurakuntalaiseen kunnioittavasti merkitsee, että sielunhoitaja ei voi tuomita ihmistä itseään ja sitä mitä hän on. Papin tehtävä ei olekaan tuomita ihmistä, vaan suhtautua häneen kunnioituksella ja myötätuntoisesti, ja siksi pyrkiä ymmärtämään syitä, jotka ovat seurakuntalaisen ajattelun ja toiminnan taustalla.¹⁵³

Seurakuntalaisen paheksuminen ei ylipäätään ole sielunhoitajalle hyväksyttävä tapa toimia. Paheksuva lähestyminen ei ole sielunhoidon tavoitteen kannalta rakentava silloinkaan, kun seurakuntalainen ei ymmärrä omien, toisia ihmisiä vahingoittavien ajatustensa ja toimiensa olevan eettisesti vääriä.¹⁵⁴ Sielunhoitaja saattaa kohdata tilanteita, jossa seurakuntalainen käyttäytyy sielunhoitajaa kohtaan halveksuen tai muuten epämoraalisesti. Tällöin on mahdotonta, että sielunhoitajan ja seurakuntalaisen sielunhoitosuhde perustuisi sielunhoitajan osoittamalle kunnioitukselle, vaan se edellyttää, että seurakuntalainen asennoituu sielunhoitajaan vähintään hyväksyvästi. Silti voidaan sanoa, että sielunhoitajan on

¹⁵¹ Kilpeläinen 1973, 64; Viika 1997, 366-367. Nissinen puhuu laajasti auttamisammattiin liittyvästä myötätuntouupumisesta, joka liittyy erityisesti psyykkisesti raskaiden asioiden kohtaamiseen. Myötätuntouupumisen käsitettä voidaan kuitenkin soveltaa myös auttamiseen, jossa uupumisen ei voi sanoa johtuvan psyykkisesti erityisen kuormittavista asioista. (Nissinen 2008, 50-56).

¹⁵² Kettunen 2013, 143-144.

¹⁵³ Kettunen 2013, 95-97.

¹⁵⁴ Mönkkönen 2007, 110-111.

edelleen kunnioitettava tällaisellakin tavalla käyttäytyvää seurakuntalaista. Onkin tarpeen tunnistaa, että vuorovaikutussuhde ja siinä toimivien osapuolten toiminta ei välttämättä perustu kunnioittamisella, vaikka toinen osapuoli kunnioittaisikin toista.¹⁵⁵ On siis eri asia kunnioittaa toista ihmistä kuin kyetä toimimaan tällaisen asennoitumisen perustalta.

Sielunhoitajan asennoituminen kunnioittavasti seurakuntalaiseen on siis sielunhoitosuhteen ja koko sielunhoidon perusta. Se, että sielunhoitaja osoittaa kunnioittavansa seurakuntalaista, mahdollistaa seurakuntalaiselle minä-tilaisen toiminnan, jolla tarkoitetaan sitä, että toimija keskittyy omien intressiensä edistämiseen välittämättä muiden intresseistä. Seurakuntalaisen minä-tilainen toiminta on edellytys sielunhoidossa voimaantumiselle. Jotta seurakuntalainen voisi voimaantua sielunhoidossa, hänen on saatava kertoa ajatuksistaan ja tuntemuksistaan avoimesti niin, että hän voi luottaa sielunhoitajan pyrkivän auttamaan häntä ilman, että hänen täytyy kantaa huolta sielunhoitajan jaksamisesta tai murheista. Se tarkoittaa myös sitä, että sielunhoitajan kanssa keskustelevalle tulisi saada tuntee olonsa turvalliseksi ilman pelkoa paheksunnasta tai tuomitsemisesta. Se voi rakentua ainoastaan niin, että sielunhoitaja osoittaa seurakuntalaiselle, että hän on merkittävä ja riittävä sellaisena kuin on, huolimatta siitä, että hän ei aina kykene toimimaan oikein tai haluamallaan tavalla.

Tarkastellaan seuraavaksi, miten sielunhoitajan kunnioittavaan asennoitumiseen perustuva toiminta vaikuttaa seurakuntalaiseen ja minkälaista yhteistoimintaa kunnioitukseen perustuva sielunhoidon menetelmä tuottaa. Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen yhteistoiminnan analyysin avulla voidaan vastata kysymykseen, miten seurakuntalaisen voimaantuminen sielunhoidossa tapahtuu.

4.2 Dialogisuus mahdollistaa voimaantumisen sielunhoidossa

Sielunhoitoa ei voi tarkastella sielunhoitajan yksipuolisena toimintana niin, että sielunhoitaja voisi yksinkertaisesti tehdä jotain, mikä edistäisi seurakuntalaisen voimaantumista. Sielunhoito on sielunhoitajan ja seurakuntalaisen yhteistoimintaa, jossa ei ole olennaista ainoastaan se, että sielunhoitaja toimii joidenkin periaatteiden mukaisesti. Tärkeää on myös se, miten seurakuntalainen toimii sekä ennen kaikkea se, millaista yhteistoimintaa sielunhoitajan ja

¹⁵⁵ Hallamaa 2012.

seurakuntalaisen keskinäisestä toiminnasta syntyy.¹⁵⁶ Toistaiseksi on selvitetty, että sielunhoitajan toiminnan tulee perustua kunnioitukselle seurakuntalaista kohtaan, mikä rakentaa seurakuntalaisen luottamusta ja mahdollistaa seurakuntalaisen minä-tilaisen toiminnan. Vielä ei kuitenkaan ole lähemmin tarkasteltu, millaista on sielunhoitajan ja seurakuntalaisen keskinäinen yhteistoiminta.

Käytetään sielunhoitajan ja seurakuntalaisen yhteistoiminnan tarkastelussa hyödyksi praktisen syllogismin mukaista vaikuttamisen analyysia sekä V-relaatiota. Luvussa 3.1 sielunhoito esitettiin vaikuttamisena, jossa sielunhoitaja mahdollistaa toiminnallaan sen, että seurakuntalainen voisi saamaan aikaan sielunhoitoon liittyvän intressinsä. Analyysi on osoittautunut hedelmälliseksi, koska sen avulla on voitu esittää, että seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvän intressin sisältönä on voimaantuminen eli kykeneminen tavoitella ja edistää omia elämään liittyviä intressejään, mikä on yhteneväinen sielunhoitajan intressin kanssa. Sielunhoitajan pyrkimyksenä on edistää seurakuntalaisen hyvinvointia eli voimaannuttaa seurakuntalaista. Analyysi ei kuitenkaan ole ottanut huomioon, että seurakuntalaisen voimaantuminen ei tapahdu yksinomaan sen vaikutuksesta, mitä sielunhoitaja tekee, vaan se voi toteutua ainoastaan seurakuntalaisen ja sielunhoitajan yhteistoiminnan myötä. Sielunhoitajan vaikuttamista onkin tarkasteltava niin, että sielunhoitaja ei saa aikaan seurakuntalaisen voimaantumista, vaan sielunhoitaja saa seurakuntalaisen toimimaan tavalla, josta syntyy sellaista yhteistoimintaa, että seurakuntalainen voisi voimaantua. Sielunhoitoa on siis syytä tarkastella aikaansaatusyhteistoimintana.¹⁵⁷

Vaikuttaminen eli resurssivallan käyttäminen ei kohdistu sielunhoidossa seurakuntalaisen voimaannuttamiseen, vaan seurakuntalaiseen niin, että seurakuntalainen alkaa toimia sielunhoidon kannalta mielekkäällä tavalla.¹⁵⁸ Seurakuntalainen alkaa toimia sielunhoidon kannalta mielekkäällä tavalla, koska hän tunnistaa toimintansa toteuttavan sielunhoitoon liittyvää intressiään eli autetuksi tulemisen tarvettaan, mitä voidaan kuvata luottamuksen käsitteen avulla.

¹⁵⁶ Kettunen 2013, 85-90.

¹⁵⁷ Hallamaa 2014d.

¹⁵⁸ Tällaista näkökulmaa ei sielunhoitoa koskevassa tutkimuksessa ole aiemmin suoraan esitetty. Toki on tiedostettu, että sielunhoitaja voi ohjata seurakuntalaista asennoitumaan tai tarkastelemaan asioita erilaisella tavalla. On painotettu, että sielunhoitajan toiminnalla on keskeinen merkitys auttamiseen pyrkivän sielunhoidollisen vuorovaikutuksen onnistumisessa, mutta seurakuntalaisen osuutta ei ole ainakaan laajasti tarkasteltu. Tässäkin tutkimuksessa tarkastellaan ennen kaikkea sielunhoitajan toimintaa ja sitä ohjaavia periaatteita, mutta on tärkeää huomata, että sielunhoitajan toiminnan onnistuminen perustuu sille, että se saa seurakuntalaisessa aikaan toivottua toimintaa.

Toisin sanoen sielunhoitajan toiminnan seurauksena syntyvä seurakuntalaisen intressi, joka saa seurakuntalaisen sitoutumaan tarkoituksenmukaiseen toimintaan, liittyy siihen, että seurakuntalainen alkaa sielunhoitajan toiminnan seurauksena toimia tavalla, jonka hän uskoo toteuttavan omia intressejään. Sielunhoito on siis resurssivallan avulla aikaansaattua yhteistoimintaa, jossa sielunhoitaja toimii tietyn toimintaperiaatteen mukaisesti, jotta sen vaikutuksesta seurakuntalainen alkaisi toimia sellaisella tavalla, että se toteuttaisi sielunhoitajan päämäärän seurakuntalaisen hyvinvoinnin edistymisestä, joka on yhteneväinen seurakuntalaisen sielunhoitoon liittyvän tavoitteen kanssa.¹⁵⁹

Kun otetaan huomioon seurakuntalaisen toiminta, sielunhoito voidaan esittää aikaansaadun toiminnan mukaisena vaikuttamisena praktisen syllogismin avulla:

A tahtoo, että f
B tahtoo, että e
A tietää, ettei f ellei c, jonka A uskoo saavan aikaan, että
B tahtoo, että d, jonka B uskoo mahdollistavan e
A alkaa tehdä c
B alkaa tehdä d

, jossa
A = sielunhoitaja
B = seurakuntalainen
c = sielunhoitajan toiminta
d = seurakuntalaisen toiminta
e = B:n sielunhoitoon intressi
f = A:n intressi (B:n hyvinvoinnin edistyminen)¹⁶⁰

ja sama V-relaationa:

V-relaatio: V[A, c (B, d, e) f, g]

Relaatio voidaan sanallistaa seuraavasti: A tekee c voidakseen saada aikaan sen, että B tekee d, jotta B saavuttaisi päämääränsä e, jotta A saavuttaisi tavoitteensa f olosuhteissa g.¹⁶¹

Tähän mennessä on tarkasteltu A:n ja B:n vuorovaikutussuhteen luonnetta, e:n ja f:n sisältöä sekä edellisessä alaluvussa c:tä eli sielunhoitajan toimintaa, jossa on

¹⁵⁹ Hallamaa 2014d.

¹⁶⁰ Praktinen syllogismi sellaisena kuin Hallamaa sen esittää. Hallamaa 2014a.

¹⁶¹ Hallamaa 2014d.

keskeistä A:n B:lle osoittama kunnioitus, joka saa aikaan sen, että toimijoiden intressit kietoutuvat yhteen, mitä voidaan kuvata luottamuksen käsitteen avulla. Toistaiseksi ei ole tutkittu d:n sisältöä eli seurakuntalaisen toimintaa sekä minkälaista on sielunhoitajan ja seurakuntalaisen keskinäinen yhteistoiminta. Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen keskinäisen yhteistoiminnan tarkastelu voidaan aloittaa kysymällä, minkälaista seurakuntalaisen toimintaa sielunhoitajan kunnioittava asennoituminen seurakuntalaista kohtaan tuottaa.

Sielunhoitajan kunnioittava asennoituminen seurakuntalaiseen saa aikaan sen, että seurakuntalaisen luottamus sielunhoitajaa ja sielunhoitoa kohtaan kehittyy. Seurakuntalaisen toiminnan tarkastelussa on keskeistä se, että onnistunut sielunhoito voi rakentua ainoastaan vahvan luottamuksen varaan.¹⁶² Seurakuntalaisen luottamus perustuu sille, että hän kokee sielunhoidossa olevansa turvassa ja levollinen niin, ettei hänen tarvitse pelätä tulevansa paheksutuksi ja ettei häntä vastaan hyökätä. Sielunhoidossa seurakuntalaisen tulee saada tulla kohdatuksi eli tulla nähdyksi ja kuulluksi sellaisena kuin hän on, mikä toteutuu sielunhoitajan seurakuntalaiselle osoittaman kunnioituksen seurauksena. Tällaisen luottamuksen varaan rakentuvassa sielunhoidossa seurakuntalainen kokee voivansa puhua avoimesti itsestään sekä omasta elämästään ja siihen liittyvistä vaikeuksista.¹⁶³

Seurakuntalaisen avoimella puheella tarkoitetaan sitä, että seurakuntalainen kykenee puhumaan itsestään ja elämästään rehellisesti niin, että hän voi kokea olevansa turvassa. Avoimessa puheessa toteutuu, samalla kun sen mahdollistaa, toimijan turvallisuudentunto ja rehellisyys. Turvallisuudentunto ja kyky olla rehellinen ovat kompetentin agentin mukaisen koherentin minä- ja maailmankuvan kulmakiviä, jotka mahdollistavat toimijan mielekkään, hänen omia intressejään tavoittelevan toiminnan.¹⁶⁴

Sielunhoito enentää toimijuuden resursseja eli voimaannuttaa seurakuntalaista ensinnä niin, että seurakuntalaisen kokemus kohdatuksi eli nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta rakentaa toimijuuden kannalta välttämättömiä tekijöitä eli

¹⁶² Kettunen 2013, 111-113.

¹⁶³ Seikkula & Arnkil 2005, 96.

¹⁶⁴ Edbom 2009, 4-5.

turvallisuudentunnetta ja kykyä olla rehellinen. Toiseksi seurakuntalaista voimaannuttaa näistä tekijöistä kumpuava seurakuntalaisen avoin puhe, joka enentää seurakuntalaisen toimijuuden resursseja, koska pystyessään puhumaan ja keskustelemaan avoimesti itsestä ja omasta elämästä ihmisen kyky toimia paremmin kompetentin toimijan mukaisella tavalla kasvaa.¹⁶⁵

Sielunhoidollinen avoin puhe enentää toimijuuden resursseja, koska turvallisuudentunnon mahdollistava kyky puhua rehellisesti itsestä ja omasta elämästä vahvistaa ihmisen kykenemistä toimia paremmin kompetentin toimijan kuvaamalla tavalla niin sisäisten toimintaa ohjaavien kuin ulkoisten toimintaa määrittävien tekijöiden suhteen. Sielunhoidollinen avoin puhe mahdollistaa sen, että seurakuntalainen tulee tietoiseksi toimintaansa ohjaavista tekijöistä ja sen, että hän kykenee toimimaan paremmin omien toimintaansa ohjaavien ehtojen mukaisesti, jolloin hän kykenee tehokkaammin edistämään ja toteuttamaan intressejään. Avoin puhe mahdollistaa myös, että seurakuntalainen tulee tietoiseksi toimintaansa vaikuttavista olosuhteista ja kykenee käyttämään niitä tehokkaammin hyödykseen. Toisin sanoen avoimesti puhuminen vahvistaa seurakuntalaisen koherentin, tiedostettuihin toimijuutta ohjaavien minä- ja maailmankuvan rakentumista.¹⁶⁶

Aktiivinen kuuntelu on sielunhoitajan tärkein taito. Sielunhoitajan on tärkeää luottaa aktiivisen kuuntelun voimaannuttavaan vaikutukseen. Kuuntelemalla sielunhoitaja paitsi osoittaa seurakuntalaiselle, että seurakuntalainen ja hänen asiansa ovat merkittäviä, koska niistä ollaan kiinnostuneita, minkä ansiosta seurakuntalainen voi kokea tulevansa kohdatuksi. Kuuntelemalla sielunhoitaja

¹⁶⁵ Sielunhoidon vaikuttavuutta ei ole sielunhoitoa koskevassa tutkimuksessa juurikaan teoretisoitu. On tyydytty toteamaan, että sielunhoitajan aktiivinen kuunteleminen ja sen mahdollistava dialogisuus ovat keskeisiä sielunhoidon onnistumisessa, mutta ei ole tutkittu, mikä aktiivisessa kuuntelemisessa ja dialogisuudessa mahdollistaa sielunhoidon onnistumisen. Itse asiassa sielunhoitotutkimuksessa ei ole aiemmin juuri pyritty määrittämään, mitä onnistuneella sielunhoidolla tarkoitetaan (Pruuki 2009, 5; Kettunen 2013, 95). Benjamin ja Virginia Sadock ovat kuvanneet erilaisia psykiatrisessa potilashaastattelussa käytettäviä keskustelumenetelmiä (mm. asian selvittäminen, kannustaminen, neuvominen jne.), joilla lääkäri saa sujuvasti vietyä keskustelua eteenpäin ja joilla on potilassuhteen ja potilaan toipumisen kannalta positiivinen vaikutus. Ne eivät kaikki sovellu sielunhoitokeskusteluun, mutta niissä vaikuttaa olevan yhteistä, että potilas kokee mahdolliseksi puhua vapaasti itsestään, elämästään ja kokemistaan vaikeuksista niin, että lääkäri ottaa hänet vakavasti (Sadock & Sadock 2007, 14-18).

¹⁶⁶ Näin voidaan sanoa Yhteistoiminnan etiikan käsitteiden avulla, mutta myös psykologiaan voisi nojautua. Schaffer pitää kehityspsykologisista teorioista merkittävimpänä teoriaa, jossa keskeistä on, että ihmisellä on turvallisia sosiaalisia suhteita eli ”turvapaikkoja”. Sielunhoitosuhde on mielekäs ajatella tällaiseksi sosiaalisiksi suhteeksi. Kokemus turvallisista sosiaalisista suhteista rakentaa ihmisen sisäistä ”työskentelymalleja”. Ne on hedelmällistä käsittää sellaisina minä- ja maailmankuvina kuin ne tässä tutkimuksessa on määritelty (Schaffer 2006, 3, 160-164). Näin ymmärrettynä Schafferin käsitys psykisestä kehittämisestä on läheinen Seikkulan ja Arnkilin käsitykselle, jonka mukaan turvallisuudentunnosta kumpuava voimavarojen enentyminen on olennaista kriisitilanteessa selviytymisessä (Seikkula & Arnkil 2007, 1009).

myös mahdollistaa seurakuntalaisen avoimen puheen, joka rakentaa toimijuuden resursseja. Sielunhoito rakentuu seurakuntalaisen oman puheen varaan niin, että sielunhoitajan merkittävin tehtävä on kuunnella tarkasti ja reagoida seurakuntalaisen puheeseen.¹⁶⁷ Sielunhoitajan reagointi ei kuitenkaan ole ainoastaan myötätuntoista eläytymistä niin, että sielunhoitaja vain kuuntelisi nyökytellen. Sielunhoitajan tehtävä on paitsi kuunnella ja pyrkiä ymmärtämään seurakuntalaista, myös reagoida seurakuntalaisen puheisiin niin, että sielunhoitaja tarpeen mukaan ohjaa keskustelua oikeaan suuntaan, kannustaa ja haastaa seurakuntalaista sekä ohjaa kysymyksillään tarkastelemaan asioita eri näkökulmista. Sielunhoitajan on myös osattava aloittaa ja oikealla tavalla lopettaa keskustelu.¹⁶⁸ Keskeisenä kysymyksenä on, miten sielunhoitaja reagoinnillaan osoittaa kunnioittavansa seurakuntalaista. Tarkastellaan lähemmin, mitä kunnioittaminen ja sen osoittaminen tarkoittaa käytännössä sielunhoitajan toiminnassa.

Sielunhoitajan toiminnassa on keskeistä, että hän on myötätuntoisesti kiinnostunut seurakuntalaisesta ja tämän puheista. Sielunhoitajan seurakuntalaista kohtaan osoittama kunnioitus perustuu nimenomaan sille, että sielunhoitaja on kiinnostunut seurakuntalaisen puheista ja suhtautuu niihin myötätuntoisesti. Seurakuntalainen ei voi kokea tulevansa kohdatuksi, jos sielunhoitaja tutkii haukotellen huoneen sisustusta ja tuhahtelee silloin tällöin paheksuvasti. Sielunhoitaja osoittaa olevansa kiinnostunut ja haluavansa tietää lisää kysymällä tarkentavia kysymyksiä. Tarkentavien kysymysten kysyminen on paitsi yksinkertaisten kysymysten esittämistä, esimerkiksi: ”mitä tarkoitat, kun sanoit että...” tai ”mitä sitten tapahtui?”. Usein on kuitenkin helpompaa ja mielekkäämpää yksinkertaisesti toistaa seurakuntalaisen sanoma asia, josta sielunhoitaja ajattelee olevan hyvä puhua enemmän. Esimerkiksi, jos seurakuntalainen kertoo, että on ollut ongelmia vaimon kanssa, niin sielunhoitaja voi sanoa kysyvästi: ”on ollut ongelmia...” Tämän jälkeen seurakuntalainen jatkaa tästä aiheesta, ja sielunhoitaja voi edelleen kysyä seurakuntalaisen ja tämän vaimon ongelmista sekä ohjata pohtimaan asiaa uudestaan ja ehkä eri näkökulmista.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Pruuki 2009, 5.

¹⁶⁸ Clinebell korostaa tätä (Clinebell 1975, 67), mutta Kettunenkin huomauttaa autettavan ohjaamisen merkityksestä (Kettunen 2013, 140-144).

¹⁶⁹ Pruuki 2009, 5,7; Kilpeläinen 1973, 60, 91-92.

Seurakuntalaisen puheiden toistaminen on sielunhoidossa keskeinen tapa toimia, jolla sielunhoitaja voi osoittaa kunnioittavansa seurakuntalaista. Toistamalla kysyvästi keskeisiä sanoja tai asioita sielunhoitaja osoittaa, että hän on kiinnostunut, ja sen lisäksi toistaminen rakentaa keskustelua, koska se helpottaa seurakuntalaisen puhetta. Puhuminen niin, että tunnistaisi itse merkittävät seikat, joihin olisi hyvä keskittyä, ei ole helppoa varsinkaan silloin, kun puhuu itsestä ja omista asioista, koska niille tulee helposti sokeasti. Toistamalla kysyminen ohjaa seurakuntalaista kiinnittämään huomiota merkittäviin asioihin, ja lisäksi seurakuntalaisen puheiden toistaminen jättää kysymyksen avoimeksi, mikä antaa seurakuntalaiselle tilaa rakentaa itse puhettaan omien käsitystensä varaan niin kuin hän itse asioiden ajattelee olevan.¹⁷⁰

Avointen kysymysten esittäminen on sielunhoidossa tärkeää, koska sielunhoitajan on vältettävä ohjaamasta seurakuntalaista ajattelemaan liian vahvasti sielunhoitajan omien käsitysten mukaisesti. On keskeisen merkittävää, että sielunhoitaja pyrkii ymmärtämään seurakuntalaista sellaisena kuin tämä on ja hänen puheitaan siten kuin hän niillä tarkoittaa sanaa. Se edellyttää, että seurakuntalainen saa puhua vapaasti ilman, että sielunhoitajan käsitykset ohjaavat keskustelua niin paljon, että seurakuntalaisen puhe ja sen sisältö alkaa määrittyä sielunhoitajan käsitysten mukaan. Seurakuntalaisen puheen ja sanojen toistaminen on helppo tapa varmistaa, että sielunhoitajan ennakkokäsityksen ja -luulot eivät ala ohjata keskustelua.¹⁷¹

Suljetulla kysymyksellä tarkoitetaan kysymystä, johon on vastauksena joko kyllä tai ei. Sielunhoitajan on vältettävä sekä suljettuja kysymyksiä että sellaisia, joihin sisältyy oletus niin, että niiden avulla sielunhoitaja pyrkii määrittelemään seurakuntalaisen puheen sisältöä.¹⁷² Toisaalta sielunhoitaja voi sanoittaa omia ajatuksiaan ja tuoda omat oletuksensa keskusteluun. Tällöin sielunhoitajan on kuitenkin jätettävä seurakuntalaiselle mahdollisuus olla eri mieltä ilman, että seurakuntalainen kokisi tulevansa hyökätyksi tai joutuvansa väittämään vastaan. Sielunhoitaja jättää seurakuntalaiselle mahdollisuuden olla vapaasti eri mieltä kysymällä esittämänsä oletuksensa tai ajatuksen jälkeen esimerkiksi näin: ”tai kertoisitko, onnistuinko kuvaamaan asiaa nyt oikein?” Esittämällä ajatuksensa lopulta kysymyksen muodossa sielunhoitaja asettaa seurakuntalaisen itsensä kanssa tasaveroiseksi keskustelukumppaniksi, eikä seurakuntalaiselle tule

¹⁷⁰ Kilpeläinen 1973, 41-43.

¹⁷¹ Kilpeläinen 1973, 92.

¹⁷² Sadock & Sadock 2007, 14.

kokemusta, että sielunhoitaja asettuisi hänen yläpuolelleen määrittämällä, miten asiat hänen elämässään ovat.

Sielunhoitajan toimintaa tulee ohjata nöyryys siitä, että hän ei voi koskaan täysin ymmärtää seurakuntalaisen ajatuksia ja tuntemuksia ja siten syitä hänen toiminnalleen. Pappi ei voi kuvitella voivansa asettua seurakuntansa yläpuolelle niin, että voisi määrittellä ihmisten tuntemuksia, käsityksiä ja sitä, mitä he ovat. Sielunhoitajan tulee tunnustaa keskustelukumppaninsa ”toiseus” niin, että seurakuntalainen on hänen kanssaan tasaveroinen toimija, jota ei voi kohdata objektina.¹⁷³ Sielunhoitajan on asetuttava seurakuntalaisen kanssa dialogiseen keskusteluun, jossa hän kohtaa seurakuntalaisen ja pyrkii ymmärtämään häntä sellaisena kuin hän on. Dialogisuus perustuu käsitykselle, että todellisuus ei rakennu yhden ihmisen ajattelussa, vaan toimijoiden välisessä kanssakäymisessä. Hedelmällisessä, uutta luovassa vuorovaikutuksessa toimijat tunnustavat toisensa itsensä kanssa tasaveroisiksi toimijoiksi, joilla on annettavaa paitsi itselle, myös yhteiselle toiminnalle.¹⁷⁴ Dialogisuus perustuu siten sielunhoitajan seurakuntalaista kohtaan osoittamalle kunnioitukselle, ja dialogisuus itse asiassa on tiivistä kytköksissä kunnioituksen käsitteen kanssa niin, että dialogisuus seuraa toimijoiden toisilleen osoittamasta kunnioituksesta. Sielunhoidossa dialogisuus rakentuu tietyllä tavalla toispuoliseksi, koska on tarkoitus, että sielunhoidossa keskitytään seurakuntalaiseen.

Jotta seurakuntalainen voisi toimia yhteistyössä sielunhoitajan kanssa, hänen on vähintään suhtauduttava hyväksyvästi sielunhoitajaan ja yhteiseen sielunhoidolliseen toimintaan. Hyväksyvällä asennoitumisella tarkoitetaan sitä, että seurakuntalainen sitoutuu yhteistoimintaan, johon hän on valmis toiminnallaan osallistumaan, koska hän katsoo sen toteuttavan omia intressejään. Toisin sanoen seurakuntalaisen on tunnistettava sielunhoidon olevan hyödyllistä hänelle itselleen, jotta hän voisi sitoutua siihen. Tätä voidaan kuvata sanomalla, että seurakuntalaisen on minä-tilaisuuden lisäksi toimittava ryhmäsuuntautuneesti.¹⁷⁵

Seurakuntalaisen voimaantuminen tapahtuu sielunhoitajan osoittamalle kunnioitukselle perustuvan dialogisen keskustelun ansiosta. Seurakuntalainen jää onnistuneen sielunhoitokeskustelun jälkeen pohtimaan sielunhoidossa keskusteltuja asioita mielekkäällä tavalla niin, että se enentää hänen toimijuuden

¹⁷³ Buber puhuu toiseudesta Minä-Sinä ja Minä-Se -suhdetyyppien avulla. Buber 1993, 23, 25, 33.

¹⁷⁴ Kettunen 2013, 115-116.

¹⁷⁵ Hallamaa 2014b.

resurssiaan. Sielunhoidon päämäärää tavoitellaan paitsi sielunhoitokeskustelussa, myös sen jälkeen keskustelun myötävaikutuksesta. Sielunhoidon lopullinen päämäärä on, että seurakuntalainen kykenisi toteuttamaan todellisia intressejään, mutta tämän päämäärän toteutuminen tapahtuu sellaisella tavalla, että sielunhoidon päämäärän ei voi ajatella olevan erillinen sielunhoidollisesta toiminnasta. Toisin sanoen sielunhoitoa ei voi ajatella valmistamisena, jossa tavoitteena on yksinkertaisesti saada tietty asia aikaiseksi. Sen sijaan sielunhoidon tavoite toteutuu sielunhoidossa itsessään. Sielunhoito on siten toimintana *praxis* eli toimintaa, jossa päämäärä sisältyy osittain itse tekemiseen.¹⁷⁶

Sielunhoitajan on pidettävä mielessä, että sielunhoidossa tavoitteena on auttaa seurakuntalaista, millä tarkoitetaan voimaantumista eli kykenemistä paremmin toteuttamaan todellisia intressejään. Sielunhoidossa ei ole hyvä tarpeettomasti syventyä psykodynaamisten kysymysten syvälliseen pohdiskeluun, koska sielunhoidossa ei ole tarkoitus työskennellä terapeuttisesti. Psykoterapian ja sielunhoidon päämäärät ovat yhteneväiset, mutta keinot erilaiset. Kummassakin pyritään siihen, että asiakas voisi psyykkisesti paremmin. Psykoterapioita on monenlaisia, mutta yhteistä niille on jonkinlaisen psykologisen, psyykkisten toimintojen teorian varaan perustuva terapeuttinen työskentelymenetelmä. Sielunhoito poikkeaa psykoterapiasta myös siinä, että psykoterapiassa toimitaan jonkin diagnosoidun häiriön poistamiseksi tai oireiden vähentämiseksi.¹⁷⁷

Sielunhoidossa päinvastoin on edellytyksenä, että seurakuntalaista ei diagnosoida, vaan hänet otetaan vastaan sellaisena kuin hän on. Se, että sielunhoitajan tehtävä ei ole diagnosoida seurakuntalaista, perustuu myös tietoon siitä, että diagnooseilla voidaan kuvata oikeita olemassa olevia mielenterveyden ongelmia, joiden hoitamiseen sielunhoitajalla ei ole pätevyyttä. Sielunhoitajan ammattitaitoon kuuluukin hoitoa tarvitsevien tunnistaminen sekä taito kunnioittavasti ehdottaa hoitoon hakeutumista.¹⁷⁸ Sielunhoidon ja psykoterapian eron voisi sanoittaa niin, että sielunhoidossa asiakasta autetaan ja psykoterapiassa asiakasta hoidetaan.

Voimaannuttamiseen keskittyminen merkitsee myös sitä, että sielunhoidossa ei ole hyvä keskittyä negatiivisissa tunteissa vellomiseen, vaan suunnattava ajatuksia eteenpäin. Tämä ei tietenkään tarkoita, ettei ongelmien syistä pitäisi puhua, vaan sitä, että syihin ja niistä puhumiseen ei pidä takertua.

¹⁷⁶ Hallamaa 2014a.

¹⁷⁷ Huttunen & Kalska 2012, 5-6.

¹⁷⁸ Clinebell 1975, 200.

Voimaantumiseen keskittymistä voi havainnollistaa kielenkäytön analyysin avulla. Eteenpäin suuntaavassa sielunhoidossa ei vältetä puhumasta menneistä asioista ja ongelmien taustoista, vaan pyritään voimavarojen enentämiseen keskittymällä seurakuntalaisen edellytyksiin selviytyä ongelmistaan ja tavoitella intressejään. Kielenkäyttöä, jota ohjaa tällainen perusajatus, voidaan kutsua kompetenssikieleksi.¹⁷⁹ Dialogisessa sielunhoitokeskustelussa käytettävä kieli on kompetenssikieltä, koska kunnioitukseen perustuvassa dialogisessa kohtaamisessa seurakuntalaiselle avautuu uudenlaisia näkökulmia sekä itsen ja omiin voimavaroihin ja kykyihin että omaan elämään ja elämässä oleviin vaikeuksiin.¹⁸⁰

Sielunhoidon menetelmä perustuu sielunhoitajan seurakuntalaista kohtaan osoittamalle kunnioitukselle, joka mahdollistaa dialogisen kohtaamisen seurakuntalaisen kanssa. Tarkastellaan seuraavassa alaluvussa, miten sielunhoitajan tulee kohdata häpeää, syyllisyyttä tai surua kantava seurakuntalainen ja miten näistä taakoista voimaantuminen voi tapahtua sielunhoidon myötävaikutuksesta. Häpeä, syyllisyys ja suru eivät ole toistensa kanssa samanlaisia psyykkisiä ilmiöitä, vaan ne on valittu tarkastelun kohteeksi, koska ne ovat sielunhoidossa keskeisiä teemoja. Lisäksi tarkastellaan lyhyesti masennuksesta ja ahdistuksesta kärsivien kohtaamista.

4.3 Psyykkistä taakkaa kantavan kohtaaminen

Luvussa 3.3 on käsitteellisesti analysoitu tekijöitä, jotka selittävät, minkä takia ihminen voi psyykkisesti pahoin. Analyysin avulla on voitu kertoa, miten sielunhoitajan ja seurakuntalaisen intressit kytkeytyvät toisiinsa. Ei-kykenevän toimijan käsitettä, jolla kuvataan psyykkistä pahoinvointia aiheuttavia toimijan sisäisiä tekijöitä, käytettiin esimerkkinä havainnollistamaan kuvatun keski-ikäisen tilannetta. Ei-kykenevän toimijan käsite ja kompetentin toimijan käsite, jolla kuvataan hyvinvointiaan tehokkaasti rakentavaa toimijaa, ovat hyödyllisiä pyrkiessä ymmärtämään, mistä inhimillisessä toiminnassa on kyse. Inhimillisessä toiminnassa on kyse intressien toteuttamisen tavoittelusta, jossa on keskeistä toimijuuden resurssit, joiden varassa toimijat toimivat ja toteuttavat intressejään. Toimijuuden resurssit eivät ole stabiili voimavara, vaan niitä kerätään ja

¹⁷⁹ Riikonen 1992, 110-111.

¹⁸⁰ Pruuki 2009, 4.

kulutetaan jatkuvasti. Ihmiselämää määrittääkin kykenevyyden ja kykenemättömyyden vuorottelu ja tasapainoilu.¹⁸¹

Sielunhoitajan tehtävä ei ole diagnosoida seurakuntalaista, mutta sielunhoitajan on tarpeen pyrkiä tunnistamaan tekijöitä, jotka estävät seurakuntalaista tavoittelemaan omia intressejään. Sielunhoitajan ei tarvitse tehdä analyyttistä tulkintaa seurakuntalaisen ei-kykenevän toimijan mukaisista toimijuuden dysfunktioista tai inkoherentista minä- ja maailmankuvasta, mutta sielunhoitajan tulee ymmärtää seurakuntalaista, mikä edellyttää peruskäsitystä siitä, miten ihminen kykenee tavoittelemaan itselleen merkittäviä asioita tai mitkä seikat estävät ihmistä tavoittelemasta niitä.¹⁸² Pappi kohtaa työssään seurakuntalaisia, jotka kantavat raskaita psyykkisiä taakkoja kuten häpeää, syyllisyydentuntoa, surua, masennusta ja ahdistusta.¹⁸³

Papin on sielunhoitajana osattava kohdata tällaisista taakoista kärsiviä ihmisiä, mikä edellyttää ymmärrystä siitä, mistä näissä taakoissa on kyse. Käytetään häpeän, syyllisyydentunnon, surun, masennuksen ja ahdistuksen analyysissa apuna ei-kykenevän toimijan käsitettä ja tarkastellaan, miten sielunhoitajan on kohdattava tällaisia taakkoja kantavia ihmisiä ja miten kunnioitukseen perustuva sielunhoito auttaa häpeästä, syyllisyydentunnosta, surusta, masennuksesta tai ahdistuksesta kärsivää seurakuntalaista. Tähän analyysiin olisi voitu sisällyttää myös muita pahoinvointia aiheuttavia psyykkisiä tekijöitä ja ilmiöitä, kuten riippuvuuden, mutta analyysin rajaaminen näihin viiteen antaa riittävän käsityksen siitä, miten kunnioitukseen perustuva sielunhoidon menetelmä toimii seurakuntalaisen voimaannuttamisessa. Tarkastellaan seuraavassa alaluvussa häpeää ja syyllisyydentuntoa laajemmin teologian ja ripin valossa, mutta tukeudutaan jo nyt kristilliseen ihmiskäsitykseen.

Häpeän kokemukseen on alettu kiinnittää suomalaisessa kirkollisessa keskustelussa huomiota vasta viime vuosina. Perinteisesti kirkon uskontulkinnan mukainen tapa puhua armosta ja anteeksiannosta on liitetty syyllisyydentuntoon eli tiedostettuun käsitykseen tehdyistä virheistä ja laiminlyönneistä.¹⁸⁴ Puhe syyllisyydentunnosta ja armosta perustaa kristilliseen käsitykseen ihmisestä paitsi Jumalan luomana, myös syntiin langenneena, jonka yhteys Jumalaan on katkennut ja joka ei siksi pysty rakastamaan ja toimimaan Jumalan tahdon mukaan. Kirkon

¹⁸¹ Samaa tarkoitetaan mielen terveyden voimavarojen jatkuvalla keräämisellä ja kuluttamisella. Mielen hyvinvointi http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/aiheet/tietopaketti/amis/mielen_hyvinvointi.

¹⁸² Kettunen 2013, 63.

¹⁸³ Kettunen 2013, 59, 214, 221.

¹⁸⁴ Kettunen 2011, 20.

uskontulkinnan mukaisen ihmiskäsityksen keskeinen elementti on käsitys ihmisestä syntisenä, mihin sisältyy myös ei-uskonnollinen käsitys, että ihminen tekee pahoja tekoja. Syntisyys on kuitenkin laajempi ja syvempi ilmiö kuin ainoastaan sitä, että ihminen tekee toisinaan väärin. Ihmisen syntisyydellä tarkoitetaan perustavaa laatua olevaa kyvyttömyyttä toimia itselle, toisille ja ympäristölle suotuisalla tavalla ja sitä, että ihminen tekee myös tietoisesti väärin ja toimii pahoin.¹⁸⁵ Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on luotu Jumalan kuvaksi eli pohjimmiltaan hyväksi, joten jokaisella ihmisellä nähdään olevan perustava tarve ja halu tavoitella asioita, jotka tuottavat hyvää sekä itselle että muille.¹⁸⁶ Synti voidaan käsittää laaja-alaiseksi ja kokonaisvaltaiseksi kykenemättömyydeksi olla ja tehdä, mitä todella haluaisi.

Koherenttiin minäkuvaan liittyy realistinen käsitys omaa toimintaa rajoittavista sisäisistä tekijöistä eli minäkuvaltaan tasapainoinen ihminen osaa nähdä oman kykenevyytensä mahdollisuudet ja heikkoudet. Syyllisyydentunto on tervettä silloin, kun ihminen kykenee rehellisesti tunnustamaan olevansa monessa mielessä myös kykenemätön, mutta kuitenkin pystyy olemaan itseensä tyytyväinen ja toimimaan mielekkäällä tavalla.¹⁸⁷ Sielunhoidon yhteydessä puhuttavassa syyllisyydentunnossa on kyse sellaisesta omaa toimintaa koskevasta ahdistavasta kokemuksesta, joka rajoittaa toimintaa kokonaisvaltaisella tavalla ja aiheuttaa psyykkistä pahaa oloa. Tällainen syyllisyydentunto on niin syvää, että ihminen ei kykene pääsemään ahdistavasta tunteestaan eroon ilman kokemusta siitä, että hänen pahat tekonsa on annettu anteeksi. Tekojen anteeksi pyytäminen niiden kohteelta ei välttämättä ole mahdollista tai teot eivät ehkä ole yksilöityjä niin, että niitä voisi pyytää anteeksi, mutta kuitenkin syyllisyydentuntoinen ihminen voi syvästi kokea tarvitsevansa anteeksiantoa.¹⁸⁸ Kun syyllisyydentuntoon liittyy uskonnollinen käsitys omasta – ja ihmisyyttä ylipäänsä määrittävästä – rajallisuudesta, voidaan syyllisyydentunnon sijaan puhua synnintunnosta. Synnintunnosta kärsivä ihminen tarvitsee saada kuulla, että kaikesta huolimatta hän on riittävä ja kelpaava sellaisena kuin on. Toisin sanoen synnintuntoinen kaipaa osakseen armoa ja armahdusta.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Gassmann & Hendrix 2005, 194-196.

¹⁸⁶ Lindqvist 1997, 33.

¹⁸⁷ Hallamaa 2010, 210; Kettunen 2013, 215.

¹⁸⁸ Kettunen tarkoittaa neuroottisella synnintunnolla kokemusta, joka ei perustu tosiasialliseen syyllisyyteen ja joka sen takia on toimijuutta estävä tekijä (Kettunen 2013, 215). On kuitenkin tarpeen huomata, että myös aiheellinen syyllisyys saattaa aiheuttaa sellaista syyllisyydentuntoa, joka estää ihmistä toimimasta itselleen mielekkäällä tavalla.

¹⁸⁹ Kettunen 1998, 147-148.

Syällisyyden- tai synnintunnosta puhutaan kuitenkin usein silloinkin, kun ei ole kyse käsityksestä oman toimijuuden vajavaisuudesta. Vasta viime vuosina kirkon piirissä on alettu keskustella häpeän merkityksestä ihmiselämää määrittävänä, sielunhoidossa keskeisenä tekijänä. Häpeällä tarkoitetaan subjektiivista kokemusta, että on olemuksellisesti kelpaamaton, riittämätön tai huono. Häpeää kokeva ihminen ei kykene arvostamaan ja kunnioittamaan itseään, vaan mieltää minuutensa kielteisellä tavalla. Häpeä on läheinen kokemus syyllisyydentunnon kanssa, koska molemmissa on kyse itseä koskevasta kielteisestä kokemuksesta, mutta syyllisyydentunnossa tuntemus kohdistuu tekoihin, jotka itse on tehnyt.¹⁹⁰

Kunnioitukseen perustuvan sielunhoitomenetelmän sisältö voidaan ymmärtää armon kokonaisvaltaisena ilmaisemisena ja osoittamisena. Kristillinen käsitys armosta kohtaakin voimaannuttavasti häpeävän sekä syyllisyyden- ja synnintuntoisen ihmisen. Seurakuntalaista kunnioittava sielunhoitaja ilmaisee jokaisella eleellään ja sanallaan seurakuntalaiselle, että hän on hyvä juuri sellaisena kuin on. Syvää syyllisyydentuntoa tai häpeää potevalle tällaiseen käsitykseen perustuva kohtaaminen sielunhoitajan kanssa voi olla hyvin vapauttava ja voimaannuttava kokemus. Konkreettinen kokemus, että on ihmisenä riittävä ilman tarvetta pyrkiä muuttumaan toiseksi tai rajoittaa itseään, saattaa mahdollistaa täysin uudenlaisen, enemmän kompetenttin toimijan mukaisen asennoitumisen itsen ja muihin ihmisiin. Syyllisyydentuntoisen ja häpeävän perusturvallisuuden kokemus on järkkynyt, mikä estää terveen minäkuvan rakentumisen. Sielunhoidollinen kohtaaminen voi olla kokonaisvaltainen perusturvallisuuden kokemusta eheyttävä tapahtuma.¹⁹¹

Häpeän kohtaaminen on haaste, koska häpeään liittyy tarve pitää piilossa häpeän kohteena oleva asia itsessä. Häpeällä tarkoitetaankin nimenomaan tunnetta ja kokemusta, jota yritetään peitellä, mikä johtuu siitä, että ihmisellä on tarve tulla nähdyksi hyvänä muiden silmissä. Ihmisen perustava käsitys itsestä ja perusturvallisuuden tunne eli minäkuvan perusta, rakentuvat varhaisten vuorovaikutuskokemusten varaan. Ihminen, jonka perusturvallisuus järkkyy ja joka mieltää itsensä kielteisellä tavalla, ei ole saanut osakseen rakkautta ja hoivaa eli kokemuksia, että hän on ihmisenä merkittävä. Koherentti ja terve minäkuva kehittyy sellaisista varhaisista vuorovaikutuskokemuksista, joissa ihminen on

¹⁹⁰ Kettunen 2011, 86.

¹⁹¹ Kettunen 2011, 399.

tullut nähdyksi, kuulluksi ja pidetyksi hyvänä sellaisena kuin on.¹⁹² Sielunhoito on ikään kuin tällaisten tervettä minuutta rakentavien vuorovaikutus- ja kohtaamiskokemusten toisintamista. Sielunhoito voidaan myös nähdä häpeälle vastakohtaiselle tunteelle perustuvana voimaannuttavana toimintana, jonka myötävaikutuksesta sen takia tuottuu häpeästä kärsivälle resursseja rakentaa minäkuvaansa uudenlaisten käsitysten varaan. Häpeä on ihmisen kyvyttömyyttä kunnioittaa itseään. Sielunhoitajan seurakuntalaiselle osoittamalla kunnioitukselle perustuva sielunhoidollinen kohtaaminen antaa eväitä rakentaa koherenttia minäkuva.

Sielunhoitajan on toisaalta kiinnitettävä huomiota siihen, että ylipäätään on varottava tekemästä liian suorita johtopäätöksiä siitä, että toimijuutta tuhoava kielteinen minäkuva johtuisi varhaisten rakkauden kokemusten puutteesta. Hoivaa ja huolenpitoa osakseen saanut voi yhtä hyvin myöhemmin kokea itsensä kokonaisvaltaisella tavalla huonoksi ja riittämättömäksi kuin sellainen, joka on lapsena usein hylätty, joutunut kokemaan väkivaltaa ja jätetty oman onnensa varaan. Ihmiselämä ei taivu helppojen vastausten selittämäksi.

Suru on luonteeltaan erilainen kokemus kuin syyllisyydentunto ja häpeä, koska syyllisyydentunnossa ja häpeässä on kyse sisäisistä psyykkisistä taakoista, mutta samoin kuin pappi kohtaa työssään usein syyllisyydentunnosta ja häpeästä kärsiviä, pappi kohtaa surevia. Surevan ihmisen kohtaaminen on papin työssä keskeistä ja sen takia surun erillinen analysointi on tarpeen. Surevan kohdatessaan pappi toimii sielunhoitajana, mikä edellyttää paitsi ymmärrystä kunnioitukseen perustuvasta sielunhoidon menetelmästä myös ymmärrystä surun luonteesta. Suru on normaali ja terve psyykkinen reaktio menetykseen, sairauteen tai muuhun kärsimystä aiheuttavaan kokemukseen. Vaikka surulla tarkoitetaan nimenomaan tilapäisesti kokonaisvaltaisen psyykkisen kärsimyksen tilaa, sureminen on pohjimmiltaan voimaannuttavaa toimintaa. Sielunhoitajan ei pidä pelästyä surua ja surevaa ihmistä, vaan hänen on kyettävä kohtamaan raskaita asioita kokeneet ihmiset sellaisena kuin he ovat ja heidän tilanteensa sellaisena kuin se on. Läheisen menettäneelle ihmiselle suruprosessissa on usein raskainta läheisten kykenemättömyys kohdata heitä ilman säälivää ja voivottelevaa asennoitumista. Sielunhoitajan on muistettava, että surija ei kaipaakaan sielunhoitajasta, rinnalleen kanssasurijaa, vaan tukijaa, joka kannattelee.¹⁹³

¹⁹² Tähkä 1996, 56-59.

¹⁹³ Plieth 2009, 463-464.

Surevan kohtaamisen kohdalla puheella sielunhoitajasta vierellä kulkijana kuvataan sielunhoitajan tehtävää huolehtia, asettua rinnalle ja kannatella elämäntilanteissa, jotka voivat tuntua mahdottomilta sietää. Puheella sielunhoitajasta vierellä kulkijana tarkoitetaan sitä, että sielunhoitajan on kunnioittavaan tapaan asettauduttava surevan tasolle, eikä niin, että sielunhoitaja kuvittelisi tietävänsä seurakuntalaisen puolesta, mikä auttaa tai että ylipäättään mikään auttaisi juuri syvän surun hetkellä. Sielunhoitaja kulkee vierellä asettumatta suremaan seurakuntalaisen kanssa, vaan päinvastoin sielunhoitaja edustaa sekä transsendenttia että maallista pysyvyyttä, joka ei horju. Sureva voi luottaa, että sielunhoitaja ei katso häneen säälivästi ja alentuvasti, vaan hiljaisella ja nöyrällä varmuudella, joka luo uskoa siihen, että kyllä elämä kuitenkin lopulta kantaa.¹⁹⁴

Surevan sielunhoidollisessa kohtaamisessa on tarpeen ymmärtää, että suru on psyykinen prosessi, joka mahdollistaa psyykkisestä kriisistä selviytymisen. Psyykinen kriisi voidaan ymmärtää joukkona mielensisäisiä ja ulkoisia ärsykeitä, joiden määrä ylittää ihmisen kyvyn jäsentää näitä ärsykeitä. Ärsykkeiden ylittäessä ihmisen kapasiteetin ottaa vastaan ja käsitellä ärsykeitä eli psyykkisen käsittelykyvyn¹⁹⁵ puhutaan psyykkisestä kriisistä, joka ilmenee muun muassa ahdistuneisuutena, levottomuutena, ärtyneisyytenä tai unettomuutena. Mielen käsittelykyvyn ylittävät ärsykkeet aiheuttavat muutostilanteet voi jakaa spesifeihin ja epäspesifeihin. Spesifit muutostilanteet ovat yksittäisiä elämää suuresti muuttavia ja järkyttäviä tapahtumia kuten läheisen kuolema tai omalle kohdalle sattunut vakava onnettomuus. Spesifin järkyttävän muutostilanteen kohdanneen kohdalla puhutaan traumaattisesta kriisistä, jonka kulku etenee neljässä vaiheessa.¹⁹⁶

Välittömästi tapahtuman jälkeen seuraa sokkivaihe, joka kestää joistakin hetkistä muutamiin vuorokausiin. Sokkivaihetta määrittää lamautuneisuus, joka johtuu kykenemättömyydestä käsittämään tapahtunutta asiaa, mikä voi ilmetä tyyneytenä ja rauhallisuutena tai lyhytaikaisena raivona ja kiihtymyksenä. Sokkivaiheen jälkeen alkaa reaktiovaihe, jossa ihminen alkaa vähitellen ymmärtää tapahtumien seuraukset ja vaikutukset omaan elämään. Psyykkiset oireet kuten traumaattisen tapahtuman toistumisilmiö ja syvä ahdistus ovat akuutteja.

¹⁹⁴ Kettunen 2013, 120-121; Plieth 2009, 463-464.

¹⁹⁵ Psyykinen käsittelykyky on mielekästä ajatella toimijuuden resurssien ja kompetenttien toimijan käsitteen valossa.

¹⁹⁶ Henriksson & Lönnqvist, 2007, 279-283.

Reaktiovaiheen arvioidaan kestävän muutamista viikoista muutamaan kuukauteen, minkä jälkeen trauman kokenut ihminen alkaa kyetä käsittelemään kokemaansa asiaa, jolloin alkaa muutamista kuukausista noin vuoteen kestävä kriisin käsittelyvaihe. Käsittelyvaihetta pidetään varsinaisena surutyön vaiheena, jossa ihminen alkaa vähitellen hyväksyä tapahtuneen ja muokata sitä osaksi uutta kokemusmaailmaansa. Käsittelyvaiheen jälkeen ihminen kykenee jäsentämään traumaattisen tapahtuman seuraukset osaksi omaa elämäänsä, kokemusmaailmansa ja minuuttaan. Tätä vaihetta kutsutaan uudelleen suuntautumisen vaiheeksi ja sen arvioidaan alkavan yhdestä kahteen vuoteen kuluessa tapahtuneesta.¹⁹⁷

Sokkivaihe on kliinisesti todettu todelliseksi traumaattisen kriisin jälkeiseksi psyykkiseksi tilaksi, mutta muuten käsitystä traumaattisen kriisin vaiheista ja erityisesti arvioita niiden kestosta on kritisoitu. Vaiheiden ymmärtäminen yleispäteväksi kuvaukseksi tai normatiiviseksi, kriisin terveen käsittelyn kannalta välttämättömiksi etenemisvaiheiksi saattaa luoda sekä auttajalle että surijalle käsityksen, että surutyön tulisi edetä tiettyjen, yksikäsitteisesti määriteltävissä olevien vaiheiden kautta. Surutyö on henkilökohtainen prosessi, joka etenee kullakin omalla tavallaan.¹⁹⁸

Traumaattisen kriisin käsitteellistäminen vaiheiksi antaa kuitenkin välineet ymmärtää, mistä surussa pohjimmiltaan on kyse. Suru on prosessi, jossa läheisen ihmisen menettänyt sopeutuu menetykseen rakentamalla sen osaksi kokemusmaailmaansa ja minuuttaan, mikä mahdollistaa menetyksestä toipumisen ja menetyksen jälkeiseen elämään uudelleen suuntautumisen.¹⁹⁹ Traumaattisen kriisin vaiheiden avulla voidaan ymmärtää, mitä tarkoitetaan sillä, että läheisen ihmisen menettänyt käy läpi prosessin, jossa hän kohtaa joka aamu pettymyksen, kun läheinen ihminen ei olekaan aamiaispöydässä tai sängyssään kuten ennen.²⁰⁰ Sureva alkaa vähitellen sopeutua uuteen tilanteeseen, toipua ja rakentaa kokemusta osaksi minuuttaan. Aiemmin surutyön tavoitteen on ajateltu olevan surevan kyky unohtaa menettämänsä ihminen ja katkaista suhteensa häneen.²⁰¹ Nykyään surututkimuksessa painotetaan, että menetyksen kokenut ihminen ei

¹⁹⁷ Henriksson & Lönnqvist, 2007, 279-283.

¹⁹⁸ Poijula 2002, 34, 37.

¹⁹⁹ Poijula 2002, 62-66; Koskela 2011, 73.

²⁰⁰ Poijula 2002, 22.

²⁰¹ Poijula 2002, 31-34.

unohda menettämänsä läheistä eikä siksi katkaise kiintymyssuhdetta häneen, vaan rakentaa sen uudenlaisten ehtojen varaan.²⁰²

Surevan kohtaamisessa on tärkeää kunnioittava asennoituminen. Sureva tarvitsee lohtua ja turvaa tilanteessa, joka tuntuu musertavan lohduttomalta ja pelottavalta. Myötätuntoinen, empaattinen ja ymmärtävä asennoituminen viestittää surevalle, että hänestä välitetään ja että hänet otetaan vakavasti. Sielunhoitajan on varottava kiinnittymästä käsitykseen surutyön vaiheista ja luotettava siihen, että kunnioitukseen perustuva sielunhoidon menetelmän periaatteiden mukainen dialogisuuden varaan rakentuva keskustelu auttaa ja ohjaa seurakuntalaista puhumaan sellaisista asioista, joista on surutyön kannalta tarpeen puhua.²⁰³ Siitäkin huolimatta, että seurakuntalaisen suruprosessi ei etenisi traumaattisen kriisin vaiheiden mukaisesti, sielunhoitajan työtä auttaa ymmärrys surutyön luonteesta, sen päämäärästä ja vaiheista. Läheisen menettäneitä kohdatessaan papin on myös muistettava, että kaikille ei kehity syvän surun kaltaista psyykkistä tilaa, joka tarvitsisi sielunhoitajan apua. Sielunhoitajan ei siis tule olettaa surevan tilan olevan pahempi kuin mitä sureva siitä itse puhuu.

Epäspesifillä muutostilanteella, joka ylittää psyykkisen käsittelykyvyn, tarkoitetaan kielteisten elämäntapahtumien summavaikutusta. Tällöin ei voida yksilöidä tiettyä syytä, mikä on aiheuttanut käsittelykyvyn ylikuormittumisen. Ihminen kohtaa välttämättä muutoksia, jotka asettavat selviytymis- ja toimintakyvyn koetukselle. Ei-kykenevän toimijan käsitteen avulla voidaan kuvata, minkälaiset syyt johtavat toimijan kykenemättömyyteen selviytyä kohdatuista kielteisistä muutoksista. Tarkastellaan nyt lyhyesti, minkälaisia psyykkisiä taakkoja kykenemättömyydestä selviytyä epäspesifeistä ulkoisista muutoksista voi seurata. Ei ole tarpeen tehdä koko aihetta kattavaa analyysia, vaan riittää, että todetaan psyykkisten taakkojen voitavan jakaa masennukseksi ja ahdistukseksi, jotka ilmenevät ihmisestä riippuen eri tavoin.

Masennus ja ahdistus ovat reaktio muutosten tuottamiin ärsykkeisiin samoin kuin suru, mutta masennus ja ahdistus eivät ole toimintakykyä vahvistavia toimintoja kuten suru. Masennuksesta ja ahdistuksesta puhuttaessa on tehtävä ero termin kuvaaman kokemuksen ja psykiatrisen diagnoosin välillä. Psykiatriassa puhutaankin depressiosta ja ahdistuneisuudesta. Nimenomaan masennuksen ja ahdistuksen kokemusten voi sanoa aiheutuvan ulkoisten ärsykkeiden ja

²⁰² Poijula 2002, 21.

²⁰³ Kettunen 2013, 121.

psykkisen käsittelykyvyn epäsuhdasta. Diagnosoidulla tai diagnoosin mukaisilla masennuksen ja ahdistuksen oireilla on useimmissa tapauksissa ulkoiset altistavat ja laukaisevat tekijät, mutta niiden etiologia on myös neurobiologinen, ja joskus siinä määrin, että oireet eivät juuri lainkaan selity ulkoisilla syillä.²⁰⁴ Sielunhoidon ei voikaan ajatella auttavan kaikkiin psykkisiin kriiseihin, vaan sielunhoitajan on tarvittaessa osattava ohjata seurakuntalainen psykiatriseen hoitoon. Hoitoon ohjaamisessa on toimittava kunnioitukseen perustuvan sielunhoidon menetelmän mukaisesti ja jätettävä seurakuntalaiselle itselleen mahdollisuus kieltäytyä ehdotuksesta niin, että hänen ei kuitenkaan tarvitse kokea tarvetta puolustautua. Hoitoon hakeutumisen ehdottamisen ja sen alkamisen ei myöskään ole tarkoitettava sielunhoitosuhteen katkeamista.

Sielunhoitomenetelmä perustuu sielunhoitajan asennoitumiseen kunnioittavasti seurakuntalaista kohtaan, mikä ohjaa sielunhoitajan toimintaa ja synnyttää sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välillä dialogisuutta. Kunnioittamiseen perustuva sielunhoito ei kuitenkaan selity ainoastaan teon ja toiminnan teorian mukaisen käsiteanalyysin avulla, vaan sen perusta on myös teologinen. Itse asiassa teologia on jo tähän mennessä ohjannut analyysia sielunhoidon menetelmästä. Tarkastellaan seuraavassa alaluvussa lähemmin sielunhoidon teologiaa.

4.4 Sielunhoidon teologia

Sielunhoidon menetelmä perustuu sielunhoitajan seurakuntalaista kohtaan osoittamalle kunnioitukselle. Sielunhoitajalle ei kuitenkaan riitä ymmärrys käsiteanalyysin avulla selvitetystä sielunhoidollisen kohtaamisen periaatteista ja kyky toimia niiden mukaisesti. Sielunhoitaja on pappina uskonnollisen yhteisön hengellisyydestä huolehtiva asiantuntija sekä uskonnollinen toimija liturgina ja sakramenttien toimittajana, jonka merkittävin tehtävä on puhua Jumalasta ja julistaa evankeliumia.²⁰⁵ Käsiteanalyysin avulla voidaan selvittää, millaisten periaatteiden mukaisesti sielunhoitajan on toimittava, millaisen yhteistoiminnan varaan onnistunut sielunhoito rakentuu ja miten sielunhoidon myötävaikutuksesta voimaantuminen tapahtuu. Käsiteanalyysi vastaa siis kysymykseen, miten

²⁰⁴ Depression Käypä hoito -suositus

<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/naytaartikkeli/tunnus/hoi50023>; Ahdistuneisuus http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00188&p_haku=ahdistus

²⁰⁵ Papin ammattietiikka 2001, 3. Gassmann & Hendrix 2005, 158.

sielunhoito vaikuttaa psyykkisesti ja psykologisesti, mutta sen avulla voidaan myös analysoida, miten sielunhoidon menetelmä perustuu kirkon uskontulkintaan eli teologiaan. Selvitettäessä, mikä on sielunhoidon teologia, kyetään samalla vastaamaan kysymykseen, mitä sielunhoidossa merkitsee ja miten siinä toteutuu se, että papin tärkein tehtävä on puhua Jumalasta ja julistaa evankeliumia.

Tähän mennessä käsiteanalyysissa on jo tukeuduttu siihen, miten kirkon uskontulkinta ohjaa sielunhoidon menetelmää ja mikä merkitys kirkon uskontulkinnan mukaisella toiminnalla ja ihmiskäsityksellä on seurakuntalaisen voimaantumisessa. Sielunhoidon metodin ja sen voimaannuttavan vaikutuksen analyysi ei ole ollut mielekästä ilman viittauksia teologisiin seikkoihin, vaikka onkin tarkoitus, että vasta tässä aluvuossa syvennyttään sielunhoidon teologiaan. Toistaiseksi on todettu, että kirkon uskontulkinnan mukainen käsitys ihmisestä Jumalan luotuna velvoittaa sielunhoitajan kunnioittamaan seurakuntalaista sellaisena kuin hän on. Tähän käsitykseen ja asennoitumistapaan kytkeytyy kirkon uskontulkinnan mukainen käsitys armosta. Seurakuntalaisen kunnioitukseen perustuva sielunhoidon menetelmän periaatteiden mukainen sielunhoito on mielekästä nähdä toimintana, jossa armo konkretisoituu seurakuntalaisen koettavaksi. Sielunhoitajan tehtävä voidaan tiivistää sanomalla, että sielunhoitaja pyrkii jokaisella sanallaan ja elellään viestimään seurakuntalaiselle, että hän on hyvä ja riittävä juuri sellaisena kuin on. Sielunhoito on teologisessa mielessä armon konkreettista välittämistä. Pappi antautuu työssään Jumalan työvälineeksi seurakuntalaisen hyväksi.²⁰⁶

Puhuttaessa sielunhoidon teologiasta on tärkeää ymmärtää oikein sielunhoidon hengellisen perustan luonne ja sen vaikutus toimintaan. Sielunhoidollisen toiminnan lähtökohdat ja perusteet ovat hengellisiä ja teologisia siten, että sielunhoito on kristilliseen ihmiskäsitykseen pohjautuvaa kristillisen rakkauden toteuttamista ja armon välittämistä liturgisen toiminnan välinein. Samaan aikaan sielunhoidollisen toiminnan – sen tavoitteiden sekä niiden toteuttamisen ja toteutumisen – ymmärtämiseksi on välttämätöntä, että toimintaa tutkitaan pyrkimättä selittämään sitä ja sen vaikutuksia hengellisillä syillä. Toisin sanoen on vältettävä hengellistämistä toimintaa, sillä se vie mahdollisuuden ymmärtää, mistä toiminnassa todella on kyse. Vaikka sielunhoito perusta onkin teologinen, se ei tarkoita, että sielunhoidon vaikutukset ja toiminnallinen luonne ylipäänsä selittyisivät ainoastaan teologian avulla. Armon välittäminen sielunhoidossa ei siis

²⁰⁶ Mannermaa 1977, 150.

tarkoita, että sielunhoidon voimaannuttava vaikutus olisi yksinomaan seurakuntalaisen kokemus rakastavasta Jumalasta, vaan myös siinä, että sielunhoitaja auttaa, tukee, lohduttaa, kuuntelee ja on kiinnostunut.²⁰⁷

Kunnioittamiseen perustuvan sielunhoidon menetelmästä kumpuava dialogi sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välillä voidaan nähdä analogisena henkilökohtaisen, terveen jumalasuhteen kanssa. Kristinuskon Jumala on kaikkivaltias ja ihmistä äärettömästi rakastava, mikä merkitsee yksittäiselle ihmiselle, että voi luottaa olevansa loputtoman merkittävä ja riittävä juuri sellaisena kuin on. Jumalan rakkauteen luottava saa voimaa tällaisesta kokemuksesta, jossa ihminen tuntee tulevansa katsotuksi hyvällä. Usko jumalakäsityksen mukaisesta transsendentista luo elämälle ja omalle olemassaololle merkityksen ja ohjaa asennoitumaan elämään mielekkäällä tavalla. Owe Wikströmin mukaan hengellisyyteen ohjaamisen ydin on kysymyksessä, miten ihminen osaisi elää rauhassa juuri omaa elämäänsä. Teon ja toiminnan teorian avulla määritellyssä hyvinvoinnissa, joka on sielunhoidon tavoite, on kyse samasta asiasta: hyvinvointi on kykyä elää elämäänsä rauhassa ja tyytyväisenä olemalla onnellinen siitä, mitä itse on, mistä kumpuaa kykeneminen tavoitella ja saavuttaa asioita, jotka itse kokee tärkeiksi. Hengellisyyteen ohjaaminen ja sielunhoidon myötävaikutuksesta voimaantuminen ovat siis tiiviisti kytköksissä toisiinsa. Toisin sanoen Kristuksen seuraaminen ja henkilökohtainen psyykkinen hyvinvointi ovat yhteydessä toisiinsa.²⁰⁸

Voimaannuttavan hengellisyyden ja hyvinvoinnin kytköstä on mielekästä tarkastella teologian näkökulmasta. Kristillinen ihmiskäsitys perustuu ajatukseen ihmisestä paitsi Jumalan luotuna ja syntiin langenneena, kuten edellä on esitetty, myös käsitykseen pelastuksesta. Ihminen on luotu, langennut ja pelastettu. Jeesuksen uhrin kautta ihmisille lahjaksi annettuun pelastukseen tiivistyy kristinuskon ydin. Siinä ilmenee Jumalan loputon rakkaus ihmistä kohtaan, mikä on mahdollistanut syntiin langenneen ihmisen, eli Jumalasta eroon joutuneen ihmisen, ja Jumalan välisen yhteyden korjaantumisen. Lopullisesti pelastus tulee ihmisen osaksi kuoleman jälkeen, mutta toteutuu osittain jo maanpäällisessä elämässä. Jumala teki Jeesuksessa Kristuksessa kaikkien ihmisten kanssa uuden liiton, joka mahdollistaa jumalayhteyden etsimisen ja löytämisen jo maanpäällisessä elämässä. Kristillinen hengellisyys on perimmäältään

²⁰⁷ Virtaniemi 1999, 90.

²⁰⁸ Wikström 2002, 135-136.

jumalayhteyden etsimistä ja jumalayhteydestä elämistä, josta puhutaan myös Kristuksen seuraamisena, koska Jumalan etsiminen on mahdollista ainoastaan Jeesuksen kautta. Ajatukseen pelastuksen toteutumisesta jo maanpäällisessä elämässä tiivistyy kristillinen käsitys armosta. Armo on Jumalan rakkauden toteutumista tässä ja nyt. Sielunhoidon, joka on konkreettista armon välittämistä, ja hengellisyyden yhteys selittyy siis myös pelastuksen näkökulmasta.²⁰⁹

Terveen hengellisyyden perustana olevaa kokemusta, että Jumala katsoo ihmistä ja kaikkea luomaansa hyvällä, on mielekästä tarkastella siunauksen teologian näkökulmasta.²¹⁰ Siunaus, *benedicere*, on sananmukaisesti hyvän puhumista. Hyvän puhumiseen liittyy lähtökohtainen ajatus, että puheen kohteena olevasta ajatellaan hyvää. Hyvän ajatteleminen on siunauksen käsitteellinen ydin, mutta alkuperäinen siunausta tarkoittanut latinankielinen sana muistuttaa, että siunaukseen liittyy myös toimintaa. Siunaus ei toteudu ellei hyvää eksplikoida puheen tai muulla tavalla toimien. Kehotuksella ”olkaa siunaukseksi toisillenne” tarkoitetaan kehotusta pyrkiä olemaan toisille hyviä, katsomaan heitä hyvällä ja ajattelemaan heistä hyvää. Samaa tarkoitetaan kehotuksella rakastaa lähimmäisiään, mutta siunaukseen liittyy vahvemmin teologinen viesti siitä, että lähimmäistään rakastava toteuttaa kehotusta toimia rakastavan Jumalan käsinä. On kiinnostavaa ajatella sielunhoito siunauksen teologian näkökulmasta niin, että sielunhoito on papin professiota keskeisesti määrittävä toimintamuoto, jonka ydin on siunauksena oleminen lähimmäiselle.²¹¹ Tähän ajatukseen perustuu käsitys sielunhoidosta koko seurakunnan tehtävänä, mitä tarkastellaan tämän alaluvun lopulla.

Sielunhoidon tarkasteleminen siunauksen teologian näkökulmasta avaa uusia tulkintoja ymmärtää, miksi häpeän teema on sielunhoidossa niin keskeinen. Häpeä on kielteinen minuutta koskeva kokemus, jossa ihminen pyrkii pitämään häpeää aiheuttavan itsensä tai osaa siitä poissa muiden silmistä. Häpeä on toisin sanoen kokemus siitä, ettei tule katsotuksi hyvällä, vaan ihmisen täytyy ikään kuin mennä pois, piiloon katseilta. Tällä tavoin ymmärrettynä häpeä on vastakohtainen kokemukselle siunatuksi eli hyvällä katsotuksi tulemisesta, joten sielunhoito

²⁰⁹ Meyer-Blanck 2009, 28-29; Hyrck 1997, 87.

²¹⁰ Sielunhoidon tarkasteleminen siunauksen näkökulmasta on senkin takia mielenkiintoinen näkökulma, että sielunhoitotutkimuksessa ei ole tuotu siunauksen teologian avulla esiin, että terveessä hengellisyydessä toteutuvaa kokemusta Jumalasta siunaavana ja hyvänä katsovana voidaan ajatella analogisena sielunhoidollisen vuorovaikutuksen kanssa.

²¹¹ Näyttää siltä, että siunauksen käsitteellinen ydin eli toisen hyvällä katsominen ja hänestä hyvää puhuminen voi toteutua silloin, kun toimijoiden vuorovaikutussuhde perustuu kunnioittamiselle.

voidaan ajatella toimintana, jonka tavoitteena on vapauttaa häpeästä. Siunatuksi tulemisen ja häpeän vastakohtaisuutta voidaan kuvata vertaamalla häpeää ja kirousta, joka on siunauksesta vastakohtaista toimintaa.

Kirotta, *maledico*, tarkoittaa sananmukaisesti pahan puhumista. Samoin kuin siunaukseen eli hyvän puhumiseen liittyy lähtökohtaisesti hyvän ajatteleva puheen kohteena olevasta, niin kiroukseen liittyy pahan ajatteleva puhe, jonka ylle kirous langetetaan. Kirouksen kohteelle osoitetaan, että hän ei ole hyvä eikä riittävä, jolloin kirous peittää hänet eikä hän pysty toimimaan vapaasti, vaan kirous seuraa häntä. Kirouksen tavoitteena on ajaa kirouksen kohde häpeään eli kokemukseen itsestä huonona ja riittämättömänä. Voidaan ajatella, että jatkuvassa häpeässä elävä on varhaisten, tai ehkä myöhempien, suhteidensa kiroama siinä mielessä, että häntä ei ole katsottu hyvällä, vaan hän on jäänyt riittämättömyytensä, osaamattomuutensa ja epäonnistumisensa vangiksi, kun kukaan ei ole tunnustanut häntä ja tehnyt eläväksi katseellaan.²¹²

Häpeä on myös konkreettisesti keskeinen tekijä sielunhoidossa. Voimattomuuteen ja kyvyttömyyteen toimia sellaisella tavalla, ja olla sellainen, kuin haluaisi, liittyy usein häpeää, josta keskusteleminen saattaa olla mahdollista ainoastaan ehdottomaan luottamukseen perustuvassa keskustelussa, missä ei ole sielunhoidon kohdalla keskeistä ainoastaan pappia sitova rippisalaisuus, vaan myös se, että seurakuntalainen voi luottaa siihen, että pappi ajattelee hänestä hyvää eli katsoo häntä hyvällä. Hyvällä katsominen välittyy seurakuntalaiselle kokemuksena, että hän tulee nähdyksi kokonaisuudessaan myös rikkinäisine, syntisine ja häpeällisine puolineen, koska kaikesta huolimatta hän tulee kohdelluksi kunnioittavasti.²¹³

Häpeä voi olla asia, joka estää ihmistä olemasta rehellinen itseä koskevasta kyvyttömyydestä toimia oikein ja haluamallaan tavalla. Häpeä saattaa siis estää minuutta tervettä tavalla rakentavan syyllisyydentunnon. Täysin syyllisyydentunnoton ihminen sysää ikäviksi koettuihin asioihin johtaneet syyt aina muiden niskoille ja uskoo itse olevansa aina oikeassa. Todellisuutta määrittävä seikka onkin, että uhreja on paljon, mutta vääryydentekijöitä vähän.²¹⁴ Syyllisyydentunnon ei tarvitse aina olla musertavaa synnintuntoa, vaan realistinen käsitys siitä, mikä on oma osuus aiheutuneissa ongelmassa ja vaikeuksissa. Tällainen mahdollistaa uudenlaisen asennoitumisen ja ymmärryksen erilaisista

²¹² Kettunen 2013, 228.

²¹³ Kettunen 2013, 228.

²¹⁴ Hallamaa 2010, 212.

toimintavaihtoehtoista. Sielunhoitajan tehtävä ei ole sanella, millä tavalla ihminen on toiminut väärin, mutta hän voi tarpeen mukaan kunnioitukseen perustuvan sielunhoidon menetelmän periaatteiden avulla ohjata seurakuntalaista tällaiseen käsitykseen tai kysymällä esittää käsityksensä, että ehkä seurakuntalainen voisi ajatella asiaa toisesta näkökulmasta.²¹⁵

Häpeän tunne onkin usein korvannut syyllisyydentunnon. Häpeän taustalta voidaan tunnistaa syyllisyydentunnon kanssa samanlainen kokemus siitä, ettei kykene olemaan ja tekemään sitä, mitä haluaisi, vaan on jollain tavalla huonompi kuin haluaisi olla ja tuntee tekevänsä väärin. Syyllisyydentunnossa kokemus kohdistuu toimintaan eli vääryyttä aiheuttaviin tekoihin. Häpeää tuntevan kokemus koskee itseä, joka on jollain tavalla huono ja riittämätön. Sielunhoitajan on varottava käyttämästä rippiä eli julistamasta anteeksiantoa syntejään tunnustavalle silloin, kun synnintunnustuksen sisältönä on häpeä. Ihmisen ei tarvitse pyytää anteeksi sitä, mitä itse on, vaan hänet vapauttaa armo siitä, että on hyvä ja riittävä sellaisena kuin on. Toisaalta on harhaa ajatella, että häpeävä voitaisiin vapauttaa terveestä synnintunnosta tai että siitä vapauttaminen todella auttaisi. Terveellä tavalla minuuttaan rakentavan on voimaannuttava häpeän tunteestaan ja katsottava itseään ylpeydellä ja kunnioituksella sekä kyettävä tunnustamaan oma rajallisuutensa ja vääryyttä aiheuttavat teot.²¹⁶ Hyvinvointi rakentuu kyvyille kunnioittaa ja arvostaa itseä huolimatta kyvyttömyydestä olla täysin sitä, mitä haluaisi olla ja toimia tavalla, jolla haluaisi toimia.

Rippi on voimaannuttava performatiivi, joka rakentuu kahden eri osan, kahden erilaisen toiminnan eli synnintunnustuksen ja synninpäästön varaan. Synnintunnustuksen keskeisenä sisältönä on sanoa, että minä se olin, olen syyllinen, olen tehnyt väärin. Syntisyytensä tunnustava siis sitoutuu tunnustukseensa. Synnintunnustus voi koskea tiettyä tekoa tai olla yleinen syntisyyden tunnustus. Jumalanpalveluksessa koko seurakunta yhtyy julkiseen synnintunnustukseen, joka ei yksilöi tekoja, vaan on yleinen tunnustus syntisyydestä ja sen ilmenemisestä. Sielunhoidossa toimitettava rippi on yksityinen, ja se siinä useammin yksilöidään teot, joihin pyydetään anteeksiantoa. Pappi ei voi kieltää synninpäästöä sitä pyytävältä, ja luterilaista uskoa kritisoivat ovatkin kiinnittäneet huomiota siihen, että armo on halpaa. Armo onkin ilmaista, se on lahja. Synninpäästö ei kuitenkaan mitätöi syyllisyyttä, vaan päinvastoin

²¹⁵ Clinebell 1975, 28-29.

²¹⁶ Hallamaa 2010, 212-213.

vahvistaa sen.²¹⁷ Synninpäästö vapauttaa syntejään tunnustavan, mutta ei siksi, että hänen sanotaan olevan syytön, vaan päinvastoin synninpäästö on tuomio, joka vapauttaa syntisen tehdyistä virheistä ja aikaansaadusta pahasta huolimatta. Synninpäästön huojennuttava voima perustuu armoon, joka viestii, että ihminen on kelpaava huolimatta kaikesta pahasta, mitä hän on saanut aikaan ja kaikesta toteutumatta jääneestä hyvästä, jonka hän olisi voinut saada aikaan. Rippi voi näin olla sekä häpeästä että lamauttavasta synnintunnosta vapautta performatiivi.²¹⁸

Yksityinen rippi ei toteudu tyhjiössä erillään muusta sosiaalisesta toiminnasta. Rippiä, jonka pappi ottaa vastaan henkilökohtaisesti ja yksityisesti, edeltää sielunhoidollinen keskustelu, mikä mahdollistaa sielunhoitajalle paitsi arvioida, onko tunnustuksessa kyse syntien tunnustamisesta, myös ohjata seurakuntalaista kiinnittämään huomionsa oleellisiin asioihin. Häpeän erottaminen syyllisyydentunnosta on tärkeää. Sielunhoitajan tulee julistaa anteeksiantoa sitä pyytävälle synnintuntoiselle seurakuntalaiselle, mutta sielunhoitajan on tiedettävä, mistä seurakuntalaisen kokemus kumpuaa. Mikäli on kyse minuutta koskevasta kielteisestä kokemuksesta eli häpeästä, sielunhoitajan ei tule julistaa anteeksiantoa, koska kenenkään ei pitäisi tuntea tarvetta pyytää anteeksi sitä, mitä itse on. Anteeksianto ei kohtaakaan voimaannuttavalla tavalla häpeästään puhuvaa seurakuntalaista, koska sen anteeksi pyytäminen, millainen itse on, päinvastoin romahduttaa mahdollisuuden ajatella, että jokainen ihminen on luotu tarkoituksella juuri sellaiseksi kuin on ja sen takia seurakuntalainen on riittävä ja kelpaava.²¹⁹

Kirkon uskontulkinnan perustana on kaiken todellisuuden takana oleva ja siinä jatkuvasti läsnä oleva transsendentti Jumala, joka on kaikkivaltias ja ihmistä loputtomasti rakastava. Todellisuus ei selity ainoastaan Jumalan tekoina, vaan sitä on tarkasteltava vastuullisten ihmisten toisiinsa vaikuttavan keskinäisen toiminnan näkökulmasta. Toisin sanoen maanpäällinen pahuus ei johdu Jumalasta, vaan ihmisestä itsestään. Toisaalta maallinen ja transsendentti eivät ole erotettavissa toisistaan, kristillisestä näkökulmasta maallinen ei selity ilman käsitystä Jumalasta. Sielunhoidon menetelmän ja ylipäätään sielunhoidon toiminnan erottaminen transsendentista kadottaa mahdollisuuden ymmärtää, mistä

²¹⁷ Sen takia, että synninpäästö vahvistaa synnintunnustuksen ja sen sisällön, sielunhoitajan on kiinnitettävä huomiota synnintunnustuksen sisältöön. Papin ei esimerkiksi pitäisi ohjata synnintunnustukseen häpeästä kärsivää tai sellaista, joka itse on ollut uhri. Masennus tai perusteeton syyllisyydentunto saattaa ajaa vakavankin rikoksen uhrin pyytämään anteeksiantoa.

²¹⁸ Hallamaa 2010, 210-213.

²¹⁹ Kettunen 1999, 150.

sielunhoidossa on kyse ja samalla se kadottaa paljon siitä, mikä sielunhoidossa on voimaannuttavaa. Sielunhoito on maallista toimintaa, joka perustuu siihen, että sielunhoitaja toiminnallaan osoittaa kunnioittavansa seurakuntalaista. Kuitenkin käsitys siitä, minkälaiseen teologiaan kunnioittava sielunhoito perustuu, avaa mahdollisuuden ymmärtää, että sielunhoidon voimaannuttava toiminta ei selity ainoastaan sielunhoitajan ja seurakuntalaisen keskinäisen toiminnan tarkastelun avulla. Sielunhoito on seurakuntalaisen koettavaksi toiminnaksi konkretisoitua Jumalan armoa. Sielunhoidon voimaannuttava vaikutus on lopulta armossa.²²⁰

Sielunhoito on toimintaa, jossa transsendentti repeää voimaannuttavalla tavalla kahden ihmisen väliseen kohtaamiseen. Jumala ei olekaan sielunhoidossa läsnä ainoastaan silloin, kun Jumalasta puhutaan, vaan Jumala on jatkuvasti läsnä sielunhoitajan toiminnan kautta. Tällä tavoin sielunhoidossa toteutuu papin tärkein tehtävä eli Jumalasta puhuminen ja evankeliumin julistaminen. Sielunhoidossa ei tarvitse puhua Jumalasta eksplisiittisesti, jotta Hän olisi läsnä.²²¹ Sielunhoitajan ensisijainen tehtävä ei olekaan puhua Jumalasta eksplisiittisesti, vaan toimintansa kautta. Jää sielunhoitajan tehtäväksi pohtia, miten paljon ja missä kohtaa sielunhoidollista keskustelua sanoittaa transsendenttia todellisuutta. Välttämättä sille ei ole lainkaan tarvetta, mutta toisaalta sielunhoitajan on luotettava armon voimaannuttavaan vaikutukseen, mihin koko sielunhoito perustuu.

Sielunhoitajan ei pitäisi varoa käyttämästä liturgisen toiminnan välineitä, joita ovat perinteiset liturgiset välineet eli rukoilu, ripittäytyminen, ehtoollinen, virsien laulaminen, Raamatun luku ja öljyllä voitelemine. Ne ovat sisällöltään sekä keskenään että sielunhoidon kanssa analogisia toimintoja. Niissä transsendentti Jumala tuodaan erityisellä tavalla koettavaksi maalliseen todellisuuteen. Liturgisen toiminnan välineiden ajatus on toiminnan, johon ihminen itse osallistuu, avulla koettavaksi tuotu Jumalan armo. Armon välittäminen liturgisten välineiden avulla ei kuitenkaan perustu papin toimintaan, vaikka se sitä edellyttääkin, vaan Jumalan lupaukseen, että hän kuulee rukoukset, puhuu Sanassaan, antaa synnit anteeksi synninpäästön sanassa sekä siunaa ja varjelee.²²²

²²⁰ Kettunen ei suoraan puhu armosta, mutta käytännössä viittaa armon käsitteeseen esittäessään, että terveessä ja sielunhoidollisessa hengellisyydessä ihminen kokee Jumalan rakastavana. Samanlaisen, ehdottomaan rakkauteen tulisi perustua sielunhoitajan asennoituminen autettavaan. Kettunen 2013, 249, 251.

²²¹ Tämä perustuu luottamukseen Jumalan Sanaan, että ”missä kaksi tai kolme on koolla minun nimessäni, siellä minä olen heidän keskellään.” Matt. 18:20.

²²² Gassmann & Hendrix 2005, 97, 117-118; Hytönen 2005, 259.

Tämän vuoksi sielunhoidon menetelmä ei ole keino jonkin vaikutuksen aikaansaamiseksi, vaan sielunhoito on armahtamista, taakkojen alta päästämistä ja Jumalan lasten iloon johdattamista. Näin sielunhoito on sekä menetelmällistä toimintaa että uskonnollisia tekoja, mutta ei papin erityisen yrittämisen vuoksi, vaan Jumalan lupauksen perusteella.

Luvun 3.4 lopulla viitattiin uskonnolliseen hyvään, jolla on tiivis kytkös henkilökohtaiseen hyvinvointiin. Uskonnollisella hyvällä tarkoitetaan ihmiselle koituvaa hyvää, joka perustuu hengellisyydelle ja käsitykselle transsendentin luonteesta. Kristilliseen hengellisyyteen liittyvän uskonnollisen hyvän keskeinen käsite on armo. Armolla tarkoitetaan paitsi Jumalan rakkautta, sillä viitataan myös siihen, että ihminen voi jo maanpäällisessä elämässä tulla osalliseksi Jumalan rakkaudesta. Luterilainen tunnustus korostaa, että kaiken inhimillisen hyvän takana on Jumalan rakkaus. Kaikki osallisuus hyvästä on lopulta osallisuutta Jumalan rakkaudesta eli kokemusta armosta. Siksi uskonnollinen hyvä on kristillisen uskontulkinnan mukaan keskeinen tekijä psyykkisen hyvinvoinnin rakentumisessa.²²³ Tällainen käsitys ei merkitse, että ihmisen olisi tunnustettava kristillinen usko voidakseen psyykkisesti hyvin, vaan uskonnollisen hyvän ajatellaan koituvan myös niiden hyväksi, jotka eivät kristillistä vakaumusta tunnusta.

Kristilliseen ihmiskäsitykseen perustuvan vaatimuksen kunnioittaa muita ihmisiä mukaan toimiminen ei ole ainoastaan papin tehtävä. Kristillisen etiikan mukaan moraalit koskettaa jokaista ihmistä samalla tavalla riippumatta ihmisen asemasta. Voidaan sanoa, että vaatimus toimia kristillisen eettisen ihanteen mukaisesti sitoo erityisellä tavalla pappia, mutta ihannetapauksessa kaikkien ihmisten kunnioitukseen perustuva asennoituminen ohjaisi kaikkea inhimillistä toimintaa ja toisten ihmisten kohtaamista, ei ainoastaan papin toimintaa ja asennoitumista muihin ihmisiin. Kunnioitukseen perustuva dialogisuus on sielunhoidon menetelmä, mutta se on myös inhimillistä toimintaa ohjaava asenne, jonka keskeisenä sisältönä on pyrkimys katsoa jokaista ihmistä hyvällä sellaisina kuin he ovat ja riippumatta heidän teoistaan. Toisin sanoen kunnioittavasta asennoitumisesta muihin ihmisiin kumpuaa dialogisuutta, jossa ihmiset tulevat nähdyiksi ja kuulluiksi, koska heidän toiseutensa tunnustetaan ja heitä

²²³ Kettunen 2013, 62.

kunnioitetaan. Tällaiseen toimintaa ohjaavaan eetokseen eli käsitykseen lähimmäisyydestä seurakunnan yhteistoiminnan tulisi perustua.²²⁴

Seurakunta on kristillinen hengellinen yhteisö eli armon yhteisö, jossa armon ei voi ajatella tulevan ihmisten osaksi ainoastaan uskonnollisessa kokemuksessa, vaan sen tulisi konkretisoitua ihmisten toiminnassa ja siten tulla osaksi ihmisten elämää. Armon tuominen ihmisten osaksi on papin keskeinen tehtävä, mutta yleisellä pappeudella tarkoitetaan juuri sitä, että se tehtävä ei ole varattu ainoastaan papille. Ajatus siitä, että jokaisen seurakuntalaisen tehtävänä on toimia kristillisen etiikan velvoittamalla tavalla ja siten tuoda armo konkreettisesti osaksi seurakunnan ja seurakuntalaisten elämää, mahdollistaa käsityksen siitä, mitä tarkoitetaan seurakunnasta hengellisenä yhteisönä. Se antaa myös käsityksen siitä, mitä tarkoitetaan sillä, että seurakunnan tulisi olla sielunhoidollinen yhteisö. Armoa todeksi elävässä yhteisössä, jossa kaikkiin asennoidutaan kunnioittavasti, seurakuntalaiset toimivat arjen sielunhoitajina toinen toisilleen. Sillä ei tarkoiteta, että maallikoiden pitäisi alkaa toimia papin profession mukaisen sielunhoidon työmuodon mukaisesti, vaan sitä, että seurakuntalaiset kohtaavat toisensa sellaisina kuin he ovat. Tällaista arjessa tapahtuvaa kohtaamista voidaan kutsua sielunhoidolliseksi kohtaamiseksi.

Sielunhoitajan päämäärää ei selity ja tule perustelluksi ilman käsitystä sielunhoidon teologiasta. Luvun 3.4 lopulla viitattiin eettiseen hyvään, jolla tarkoitetaan sitä, minkä ajatellaan olevan ihmiselle itselleen ja muille ihmisille hyväksi. Sielunhoitaja ohjaa seurakuntalaista tavoittelemaan eettisesti hyviä asioita pyrkiessään mahdollistamaan seurakuntalaisen hyvinvoinnin rakentumisen, koska ainoastaan sellaisten intressien, jotka ovat sisällöltään eettisesti hyviä, edistäminen ja toteuttaminen voi lisätä hyvinvointia. Hyväksitys, johon sielunhoitaja on pappina sitoutunut, on mielekästä kuvata sen avulla, mitä merkitsee käytännössä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, että seurakunta on hengellinen eli armon yhteisö. Seurakunnan tulee olla yhteisö, jossa seurakuntalaiset elävät armoa todeksi ja kohtelevat toisiaan kunnioittaen. Tässä on kristillisen eettisen vaatimuksen ydin. Jokainen kristitty on kutsuttu ja haastettu toimimaan armon välittäjänä ja kohtaamaan ihmiset kunnioittaen sellaisina kuin he ovat niin seurakunnassaan kuin jokapäiväisessä elämässään sen ulkopuolella.

²²⁴ Kettusen käsityksen sielunhoidollisesta kirkosta, jossa hengellisen työn tekijöiden työtä ohjaa sielunhoidollisuus ja jossa kirkon jäsenet eli seurakuntalaiset toimivat toinen toisilleen arjen sielunhoitajina, voi ajatella perustuvan ainoastaan kunnioittavaan toiseen ihmiseen asennoitumiseen perustuvaan vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan. Kettunen 2013, 264-268.

Ihmisen kunnioittavalla tavalla kohtaaminen ei merkitse luopumista mahdollisuudesta tuomita tekoja ja määrittää, mikä on oikein ja väärin, vaan se merkitsee perustavaa asennoitumista toisiin ihmisiin.²²⁵

Kristillisen etiikan keskeinen sisältö on vaatimus asennoitua kaikkiin ihmisiin kunnioittavasti, katsoa ihmisiä hyvällä ja toiminnalla tuottaa hyvää. Tämä vaatimus muistuttaa, että jokainen on osaltaan *vastuussa* teoistaan ihmisille²²⁶, joita ne koskettavat.²²⁷ Moraalinen vastuu ei kuitenkaan merkitse käskyjen raskaan ikeen alla elämistä, vaan luterilaisen etiikan toinen lähtökohta on *vapaus*. Ihminen on luotu vapaaksi elämään omaa elämäänsä, toteuttamaan unelmiaan ja tavoittelemaan itselleen merkittäviä asioita. Vapaus ja vastuu kietoutuvat toisiinsa. Vapautta ei voi olla olemassa ilman, että samaan aikaan on vastuussa teoistaan. Luterilaisen eetoksen voi kiteyttää sanomalla, että jokaisella ihmisellä on vapaus vastuuseen. Ihmisellä on vapaus kehittää itseään ja tavoitella itselleen tärkeitä asioita, mikä edellyttää ja tuo väistämättä mukanaan vastuun.²²⁸ Sanomalla, että jokaisella on vapaus vastuuseen, muistutetaan, että perimmältään luterilaista etiikka ohjaa käsitys, että ihmisen tulee *iloita* elämästään. Ihminen toimii oikein, koska hän haluaa toimia hyvin, ei siksi, että niin käsketään tehdä.²²⁹

Motivaatio toimia oikein ei kumpua ainoastaan halusta toimia toisia kohtaan eettisesti hyvällä tavalla, vaan myös siitä, että vastuullinen ja moraalisesti korkea toiminta rakentaa myös ihmisen omaa hyvinvointia. Eettisesti kestävä toiminta ei kohdistukaan ainoastaan suoraan toisiin ihmisiin, vaan myös sosiaalisiin olosuhteisiin, joissa ihmiset toimivat yhteistoiminnassa sekä ihmiseen itseensä. Ihmisen ei tule kyetä ottamaan eettisessä arvioissa huomioon ainoastaan muut ihmiset ja yhteistoiminnan määrittämä sosiaalinen tilanne, vaan myös se, mikä on ihmiselle itselleen hyvää. Haaste ei ole ainoastaan nähdä, mikä on muiden ja itsen kannalta eettisesti hyvää ja moraalisesti kannatettavaa, vaan haasteena on myös kyetä toimimaan eettisesti kestävästi tilanteissa, joissa oma etu ja hyvinvointi ovat ristiriidassa muiden ihmisten etujen kanssa. Kristillinen eettinen vaatimus onkin ihanne, joka ei voi koskaan täysin toteutua. Vaatimus asennoitua toisiin ihmisiin täydellä kunnioituksella ja toimia rakastavasti muita ihmisiä kohtaan ei koskaan täysin toteudu, vaan kristitty on aina matkalla pyrkiessään elää Jumalan tahdon

²²⁵ Kettunen 2013, 264-268.

²²⁶ Ja kristillisen etiikan mukaan myös Jumalalle, sillä ”kaiken, minkä te olette tehneet yhdelle näistä vähäisimmistä veljistäni, sen te olette tehneet minulle”. Matt. 25: 40.

²²⁷ Bayer 2007, 1-2.

²²⁸ Bayer 2007, 247-249.

²²⁹ Bayer 2007, 13-14.

mukaisesti. Puhuttaessa eettisistä hyvistä ja niiden tavoittelusta viitataan tällaiseen kokonaisvaltaiseen käsitykseen hyvästä elämästä. Sielunhoidon etiikka on seurakuntalaisen hyvää elämää koskevaa etiikkaa.

Sielunhoitaja on sitoutunut kristillisen etiikan vaatimukseen asennoitua kunnioittavasti muita ihmisiä kohtaan. Tämä sitoutuminen ohjaa sielunhoitajan työtä, koska sielunhoitajan intressinä on pyrkiä ohjaamaan seurakuntalainen ymmärtämään sama eettinen vaatimus ja toimimaan sen mukaisesti. Samaan eettiseen hyväksytykseen kuitenkin liittyy lähtökohtainen oletus ihmisen vapaudesta eli moraalista autonomiasta. Sielunhoitajan tulee kunnioittaa seurakuntalaista ja tämän näkemystä oikeasta siinä elämäntilanteesta, jossa hän on. Sielunhoitajaa ohjaa nöyryys, joka kumpuaa tietoisuudesta, että jokainen, myös sielunhoitaja itse, on ihmisenä vajavainen ja välttämättä vasta matkalla pyrkimyksessä elää kristillisen eettisen ihanteen mukaan. Sielunhoitajan nöyryys liittyy myös tietoisuuteen siitä, että hän ei voi koskaan täysin ymmärtää tekijöitä, jotka ohjaavat ja määrittävät toisen ihmisen toimintaa. Tästäkin syystä sielunhoitajan tulee kunnioittaa seurakuntalaisen moraalista autonomiaa.

Sitoutuminen kristilliseen etiikkaan asettaa sielunhoitajan lähtökohtaisesti haastavaan tilanteeseen. Vapauden, johon kytkeytyy käsitys jokaisen moraalista autonomiasta ja vastuun, joka velvoittaa toimimaan hyvin muita kohtaa, tasapainottelu määrittää sielunhoitajan päämäärää sen suhteen, millaiseen toimintaan sielunhoitaja ohjaa seurakuntalaista. Sielunhoitaja joutuu tasapainottelemaan puhtaasti seurakuntalaisen intressejä toteuttavan auttajan ja paternalistisen position välillä. Edellytys toimia paternalistisessa positiossa tulee selkeimmin ilmi, kun seurakuntalaiset aikeet ovat selkeästi vahingolliset joko häntä itseään tai muita kohtaan, mutta sielunhoitajan on jatkuvasti kysyttävä itseltään, kuinka vahvasti hän pyrkii ohjaamaan seurakuntalaista toimimaan kirkon hyväksytyksen mukaisella tavalla. Toisaalta käsitys siitä, että kristityn elämää ei niinkään ohjaa velvollisuus, vaan halu toimia oikein, asettaa kysymyksen erilaiseen valoon. Sielunhoitaja voi luottaa, ja hänen on *luotettava*, siihen, että ihmisellä itsellään on lähtökohtainen halu tehdä hyvää, vaikka ei siihen aina kykenisikään. Sielunhoitajan tehtävä ei olekaan opettaa, vaan auttaa eli voimaannuttaa, jotta ihmisellä voisi olla voimavaroja löytää tavat toteuttaa hyvää. Onnistuakseen tässä tehtävässä, sielunhoitajan on ennen kaikkea kiinnitettävä huomiota siihen, onnistuuko hän itse toimimaan kristillisen eettisen ihanteen mukaisesti.

Sielunhoidon teologia ei ole ainoastaan yksi osa sielunhoitoa ja sen menetelmää, vaan koko sielunhoito sen perusteinen ja menetelmien voi selittyä ainoastaan käsityksellä sielunhoidon teologiasta. Sielunhoidon teologia läpäisee koko sielunhoidon ja sielunhoidon menetelmän niin, että itse asiassa mikään sielunhoidosta ja sen menetelmästä ei ole ristiriidassa kristillisen uskonkäsityksen kanssa, vaan päinvastoin se kumpuaa kristillisestä käsityksestä ihmisestä ja transsendentista. Sielunhoidon hengellinen ja teologinen perusta ovat lähtökohta sielunhoidolle, jota papin professioon sitoutunut sielunhoitaja harjoittaa.

Tähän mennessä on useasti viitattu siihen, että sielunhoito on papin professioon keskeisesti kuuluva työmuoto, jonka perusta ja menetelmä selittyvät papin professiota sitovan eettisen käsityksen avulla. Professio on määritelty yhteiskunnallisesti merkittäväksi ammatiksi, jonka hoitamiseen liittyy yhteiskunnallisesti tärkeitä tehtäviä. Papin profession perustana on kirkon uskontulkinta, jonka kautta määrittyy papin lähtökohtainen tehtävä palvella sekä puhua Jumalasta ja julistaa evankeliumia. Sielunhoidon teologian ja menetelmän analyysi osoitti, että tämä pappetta määrittävä tehtävä toteutuu myös sielunhoidossa siitä huolimatta, että sielunhoitoa toimintana ei tule hengellistä.

Kristilliseen hyväksytykseen sisältyy paitsi käsitys moraalista vastuusta muita ihmisiä kohtaan, myös käsitys siitä, mikä rakentaa ihmisen omaa hyvinvointia. Samoin kuin sielunhoitajaa sitoo pyrkimys elää kristillisen etiikan vaatimuksen mukaisesti, sielunhoitajaa sitoo ja ohjaa myös kirkon uskontulkinnan mukainen objektiivinen käsitys hyvästä, jonka tavoittelu rakentaa ihmisen hyvinvointia. Tarkastellaan seuraavassa pääluvussa lähemmin papin professiota ja siihen sisältyvää eettistä hyväksytystä sekä miten papin professio määrittää sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välisen vuorovaikutussuhteen luonnetta. Samalla voidaan tarkastella, mitä sielunhoitajan kannalta merkitsee se, että hän edustamansa profession mukaisen roolin lisäksi on yksityishenkilö, joka tekee työtään omasta, arvoihin perustuvasta lähtökohdasta käsin. Seuraava, papin professiota käsittelevä pääluke on tutkimuksen keskeisin luku, koska tutkimuksen tavoitteena on sanoa, että sielunhoidon teologian mukaisen sielunhoidon toteuttaminen käytännön toiminnassa selittyy papin profession avulla.

5 Papin professio määrittää sielunhoitoa

Naispastori on valmistautumassa työpäiväänsä. Hän pukee päälleen papinpaidan ja valkoisen pantakauluksen. Hän on sitoutunut papputeen myös vapaa-aikanaan, mutta papin vaatteisiin pukeutuminen on merkinä siitä, että työajalla pappuus määrittää kaikkia naisen kohtaamisia seurakuntalaisten kanssa. Työaikana ja -tehtävissä hän toimii papin roolista käsin. Sielunhoidossa hän toimii pappina, mikä merkitsee, että hän on sitoutunut kirkon uskontulkintaan ja sen takia toimimaan kunnioitukseen perustuvan sielunhoidon menetelmän periaatteiden mukaisesti. Keski-ikäinen mies ei ollut erityisen uskonnollinen tai harjoittanut hengellisyyttään millään tavalla aktiivisesti, mutta halusi keskustella nimenomaan papin kanssa.

Mitä merkitsee sielunhoitajan ja seurakuntalaisen vuorovaikutussuhteen kannalta, että sielunhoitaja on pappi? Miten papputeen sitoutumista voidaan kuvata ja millä tavalla se määrittää sielunhoidollista vuorovaikutussuhdetta? Sielunhoitaja ei kuitenkaan toimi ainoastaan pappina, vaan myös yksityishenkilönä. Mitä merkitsee se, että sielunhoitaja on myös yksityishenkilö? Näitä kysymyksiä tarkastellaan tässä pääluvussa. Sielunhoitajan papin professioon sitoutumisen analyysi osoittaa, mistä sielunhoidollisessa vuorovaikutuksessa ja sielunhoidossa ylipäätään on kyse.

5.1 Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen vuorovaikutussuhde

Kuvatussa sielunhoitokeskustelussa keski-ikäinen mies valitsi tulla keskustelemaan papin kanssa. Mies eli seurakuntalainen piti siis merkittävänä sitä, että saa keskustella elämänsä vaikeista asioista papin kanssa, mikä itse asiassa pätee lähes kaikissa sielunhoitokeskusteluissa, koska seurakuntalainen itse valitsee keskustella papin kanssa. Seurakuntalaisen halu käydä sielunhoidollinen keskustelu ei liity ainoastaan tarpeeseen saada puhua jollekin ihmiselle tai edes jollekin seurakunnan työntekijälle, vaan haluan saada keskustella nimenomaan papin kanssa. Tämä halu liittyy siihen, että pappi voi käyttää resurssivallan mukaisia vaikuttamiskeinoja, jotka ainoastaan legitimoitu asema instituution profession edustajana mahdollistaa ja jotka tekevät mahdolliseksi seurakuntalaisen voimaantumisen.

Sielunhoitaja on pappina kirkkoa edustavan profession edustaja, mistä seuraa, että papin toiminta sielunhoitajana ei voi olla mielivaltaista, vaan sen täytyy ensinnä olla profession eettiseen koodin ja uskontulkinnan mukaista sekä siten sielunhoidon menetelmän, joka perustuu profession uskontulkinnalle ja eettiselle koodille, mukaista. Sielunhoidon menetelmän perusta on kirkon uskontulkinnassa ja se on yliopiston maisterinkoulutuksen ja kirkon pastoraalitutkintojen kautta opetettu papeille. Sielunhoito perustuu siis vakiintuneisiin työtapoihin. Tarkastellaan lähemmin, miten papin sitoutumista edustamaansa profession voisi kuvata ja määrittellään sen avulla, minkälainen on sielunhoitajan ja seurakuntalaisen vuorovaikutussuhde sekä miten se mahdollistaa sielunhoidollisen auttamisen. Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen vuorovaikutussuhteen analyysin avulla voidaan tarkemmin selittää papin sielunhoidon etiikkaan liittyvää tehtävää pohtia, mikä on seurakuntalaiselle hyväksi. Tässä luvussa esitellään jonkin verran uutta tietoa, mutta ensisijaisena tarkoituksena on tarkastella jo esitettyjä käsityksiä papin profession valossa.

Papin sitoutumista profession voidaan tarkastella intressin käsitteen ja yhteistoimintatiloja kuvaavien käsitteiden avulla. Instituution, tässä tapauksessa kirkon, eetos voidaan käsittää intresseinä. Kirkon luonne hengellisenä yhteisönä, jonka perustana on teologiaan perustuva uskontulkinta, voidaan muotoilla niin, että on kirkon intressien mukaista toimia kirkon olemusta ja tehtävää määrittävän uskontulkinnan mukaisesti sekä edistää uskontulkinnalle perustuvan etiikan mukaista toimintaa. Toisin sanoen kirkon keskeinen tehtävä on Jumalan maanpäällisenä seurakuntana julistaa evankeliumia ja puhua Jumalasta. Kirkon tehtävään liittyy keskeisesti myös käsitys eettisesti hyvästä toiminnasta ja elämästä, jotka edelleen voidaan ymmärtää kirkon intresseinä, joita se toiminnallaan edistää ja toteuttaa. Papilta edellytetään, että hän toteuttaa kirkon intressejä toimiessaan pappina. Tätä voidaan kuvata sanomalla, että papilta edellytetään niin sanottua me-tilaista toimintaa suhteessa edustamaansa profession.²³⁰

Me-tilaisella toiminnalla tarkoitetaan V-relaation mukaista vuorovaikutussuhdetta, jossa yhteistoiminnassa olevat toimijat ottavat päämääräkseen yhteisten intressien toteuttamisen niin, että toimijat häivyttävät omat henkilökohtaiset intressinsä. Tällöin me-tilaisessa yhteistoiminnassa olevat toimijat toteuttavat samalla omia intressejään toteuttaessaan muodostamansa

²³⁰ Hallamaa 2014e.

yhteisön intressejä, koska he ovat sulauttaneet omat intressinsä yhteisiin intresseihin. Se, että sielunhoitaja on papin profession kautta seurakunnan eli uskonnollisen yhteisön edustaja, merkitsee sielunhoidon – ja koko papin työn – kannalta sitä, että sielunhoitaja ei toimi ainoastaan itsenään, vaan edustaa kirkon uskontulkinnan mukaista pysyvää transsendenttia. Tämä toisaalta sitoo sielunhoitajan toimintaa, mutta toisaalta mahdollistaa sielunhoidollisen toiminnan edellytykset. Totta kai papilla voi olla omia, profession liittymättömiä intressejä, ja pitääkin olla, mutta ne eivät saa olla ristiriidassa profession keskeisten intressien kanssa. Tässä mielessä pappi toimii me-tilassa suhteessa edustamaansa profession, ja sillä on merkitystä sielunhoidon päämäärän sisällön ja siksi myös sielunhoidon menetelmän kannalta.²³¹

Pappi on sitoutunut edustamaansa profession, jonka keskeisin tehtävä on puhua Jumalasta ja julistaa evankeliumia. Teologian näkökulmasta tämä toteutuu sielunhoidossa tuomalla armo osaksi ihmisten elämää. Tehtäväänsä pappi toteuttaa sekä puhumalla että toimimalla, koska myös toiminta voi olla Jumalasta puhumista ja evankeliumin julistamista, kuten sielunhoidon teologian analyysi osoittaa.²³² Papin harjoittamassa sielunhoidossa on olennaista, että sielunhoidon antaja on nimenomaan pappi, mikä määrittää seurakuntalaisen ja sielunhoitajan vuorovaikutussuhdetta sekä mahdollistaa voimaantumisen sielunhoidon myötävaikutuksesta. Papin tehtävä tuoda armo osaksi ihmisten elämää toteutuu palvelemisena. Pappuus on kutsu palvelemaan kristittyjä ja lähimmäisiä.²³³ Sielunhoito on pappouden palvelutehtävän yksi muoto, jossa lähimmäisen palveleminen tapahtuu auttamisena. Sielunhoidollisen keskustelun voi luonnehtia institutionalisoiduksi palvelusuhteeksi. Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen intressit nivoutuvat toisiinsa, koska sielunhoitajan tehtävä on palvella seurakuntalaista eli edistää tämän sellaisia intressejä, joiden toteuttaminen rakentaa seurakuntalaisen hyvinvointia.²³⁴

Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen vuorovaikutussuhteen luonne määrittyy sielunhoidon palvelutehtävän kautta. Sielunhoitajan tehtävä pappina on palvella, joten vuorovaikutussuhde sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välillä voidaan määritellä vaikuttamistoiminnan kohteen intressiä toteuttavaksi auttamissuhteeksi. Sielunhoito on auttamista, johon käsitteellisesti kuuluu ajatus, että se on

²³¹ Hallamaa 2014b.

²³² Papin ammattietiikka 2001, 3-6.

²³³ Huovinen 2001, 51-52.

²³⁴ Hallamaa 2014e.

toimintaa, jossa pyritään edistämään sen kohteena olevan hyvää. Sielunhoito on palvelemista. Seurakuntalaisen näkökulmasta tämä merkitsee, että hänelle mahdollistetaan niin sanottu minä-tilainen toiminta, jolla tarkoitetaan sitä, että toimija toteuttaa toiminnallaan omia intressejään tai pyrkii edistämään niiden toteutumista. Seurakuntalaisen voimaantuminen perustuu pitkälti siihen, että sielunhoidossa keskitytään ainoastaan hänen asioihinsa. Seurakuntalaisen tulee voida luottaa siihen, että sielunhoitaja pitäytyy papin profession edellyttämässä roolissa.²³⁵

Sielunhoitaja ei voi esimerkiksi ryhtyä kaveeraamaan seurakuntalaisen kanssa ilman, että hän luopuu roolistaan papin profession edustajana ja siten sen mahdollistamista edellytyksistä toimia seurakuntalaisen sielunhoitajana. Sielunhoitajan kaveeraaminen seurakuntalaisen kanssa romahduttaa papin asemaa määrittävät ehdot, jotka mahdollistavat sielunhoidollisen auttamisen, koska tällöin seurakuntalaiselta edellytettäisiin sielunhoitajan henkilökohtaisten intressien ottamista huomioon. Ystävyysuhde, johon sielunhoitaja ei voi seurakuntalaisen kanssa ryhtyä, on vastavuoroinen antamis-saamissuhde, jossa seurakuntalainen ei enää voisi olla ainoastaan palveltavana. Pitäytyminen papin profession määrittämässä sielunhoitajan roolissa mahdollistaa paitsi sielunhoidollisen auttamisen edellytykset, se mahdollistaa myös papin jaksamisen sekä tulevan sielunhoitoon ja papin työhön liittyvän toiminnan ehtojen edellytysten rakentumisen.²³⁶

Sielunhoitajan pitäytyminen papin profession edellyttämässä roolissa mahdollistaa seurakuntalaisen voimaantumisen, koska sielunhoitajan pitäytyminen papin profession edellyttämässä roolissa toteutuu toimimalla kunnioitukseen perustuvan sielunhoitomenetelmän mukaisesti. Toimimalla kunnioitukseen perustuvan sielunhoitomenetelmän periaatteiden mukaisesti sielunhoitaja osoittaa seurakuntalaiselle, että hän on sellaisenaan äärettömän merkittävä ja ihmisenä riittävä. Toiseksi se osoittaa, että sielunhoitaja todella haluaa auttaa ja on kiinnostunut seurakuntalaisesta ja tämän asioista. Tämä mahdollistaa, että seurakuntalaisen luottamus sielunhoitajaa kohtaan kehittyy sellaiseksi, että seurakuntalainen kokee turvalliseksi puhua vaikeista ja herkistä asioista, joista puhuminen on voimaantumisen kannalta keskeistä. Luottamus on keskeistä sielunhoidon onnistumisen kannalta.

²³⁵ Hallamaa 2014e.

²³⁶ Hallamaa 2014e; Kilpeläinen 1973, 34.

Luottamus ei kuitenkaan riitä, vaan seurakuntalaisen on oltava motivoitunut toimimaan voimaantumisen kannalta mielekkäällä tavalla, oltava valmis käsittelemään hankalia asioita sekä kyettävä tarkastelemaan asioita uudesta näkökulmasta ja pystyttävä asennoitumaan aiempaa rakentavammalla tavalla. Tätä voidaan kuvata sanomalla, että seurakuntalaiselta edellytetään minä-tilaisuuden lisäksi ryhmäsuuntautuneisuutta. Minä-tilaisella ryhmäsuuntautuneisuudella tarkoitetaan yhteistoiminnan tilaa, jossa toimijat toimivat yhteistoiminnassa, koska se on edullisin ja mielekkäin tapa edistää omien intressien toteutumista. Seurakuntalaisen tulee voida keskittyä ainoastaan omien intressien toteuttamiseen, mutta hänen on myös tunnistettava, että toimiminen sielunhoitajan kanssa on tehokkain tapa edistää omien intressien toteutumista.²³⁷

Papin professio määrittelee sielunhoitajan ja seurakuntalaisen vuorovaikutussuhteen perustan ja luonteen. Sielunhoidollinen suhde, joka on esitetty papin profession valossa, asettaa kysymyksiä puheelle sielunhoitajasta vierellä kulkijana. Luvussa 4.3 osoitettiin, että papin pitäytyminen profession määrittämässä roolissaan luo menetyksen kohdanneelle toivoa. Sielunhoitaja on seurakuntalaisesta erillinen papin profession edustajana ja profession hyväksytyksen toteuttajana; pappi ja hänen edustamansa asiat pysyvät voimassa huolimatta siitä, kuinka seurakuntalainen niihin suhtautuu tai jaksako hän uskoa tai edes toivoa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei sielunhoitajan tulisi kunnioittaa seurakuntalaista ja toiminnan näkökulmasta asettua seurakuntalaisen rinnalle tasa-arvoisena toimijana. Sielunhoitaja ei myöskään ainoastaan kulje vierellä ja tue hiljaisesti, vaan usein toimii aktiivisesti. Puhe sielunhoitajasta vierellä kulkijana on kuitenkin osuvaa siinä mielessä, että se kuvastaa sielunhoitajan tehtävää tukea, auttaa ja palvella seurakuntalaista.

Samalla, kun todetaan sielunhoitajan tehtävän olevan edistää autettavan intressejä ja niiden toteutumista, on huomattava, että pappi on veloitettu sitoutumaan kirkon uskontulkintaan ja kristilliseen ihmiskäsitykseen sekä profession edustajana toimimaan korkean eettisen koodin mukaisesti. Siksi oikeanlaisen auttamisen toiminnallinen tai käsitteellinen sisältö ei muotoudu ainoastaan seurakuntalaisen intressien mukaan, vaan se on myös sidottu profession kautta kirkon käsitykseen hyvästä ihmiselämästä sekä uskosta ja hengellisyydestä. Käsitemallin välinein voidaan sanoa, että sielunhoitajana

²³⁷ Hallamaa 2014b.

papin profession edustajan tehtävä on edistää seurakuntalaisen sellaisten intressien toteutumista, jotka kuuluvat kirkon toiminnan piiriin.²³⁸

Sielunhoidon kohdalla kirkon toiminnan piiriin kuuluvat intressit ovat sellaisia, jotka eivät ole ainakaan kirkon eettisen käsityksen vastaisia, ja erityisesti sielunhoidossa pyritään edistämään intressejä, jotka ovat kristillisen etiikan mukaan kannatettavia. Sielunhoito on auttamista, joka tarkoittaa käsitteellisesti pyrkimystä edistää auttamisen kohteen intressien tavoittelua. Auttaminen ei kuitenkaan ole minkä tahansa intressien edistämistä, vaan auttajan pyrkimyksenä on toimia autettavan eduksi, mikä edellyttää auttajalta käsitystä siitä, mikä on autettavalle hyväksi. Sielunhoidossa auttajan eli sielunhoitajan käsitys autettavan eli seurakuntalaisen hyvästä rakentuu kristillisen etiikan varaan. Kristillinen etiikka toisaalta painottaa vastuullisen toimijan autonomiaa ja toisaalta vastuuta muista ihmisistä ja ympäristöstä, joihin omat teot vaikuttavat. Vapauden ja vastuun jännite jättää sielunhoitajalle vaikean tehtävän tasapainotella seurakuntalaisen oman hyväksytyksen mukaisten intressien edistämisen ja kristillisen etiikan varaan rakentuvan hyväksytyksen välillä. Sielunhoitajan on oltava elämän edessä nöyrä ja tunnustettava, että hän ei voi tietää kaikkea, mikä ohjaa ja vaikuttaa seurakuntalaisen elämään. Mutta samaan aikaan sielunhoitajan on pidettävä kiinni profession hyväksytyksestä.

Auttamistyössä, jossa hyväksytystä määrittää vahva eetos ja jossa auttajalla on professionsa myötä vahva valta-asema, on jatkuvana vaarana lipeäminen auttamisen kannalta epäedulliseen paternalismiin. Tällaisella paternalismilla tarkoitetaan sitä, että sielunhoitaja ryhtyisi määrittelemään seurakuntalaisen intressien sisällön ottamatta huomioon tämän todellisia intressejä ilman, että se on välttämätöntä tai kannatettavaa seurakuntalaisen hyvän kannalta.²³⁹ Auttamisen käsitteellinen ehto on, että auttaja pyrkii edistämään autettavan hyvää, joten toiminnassa, jossa sielunhoitaja määrittelee seurakuntalaisen puolesta toiminnalla tavoiteltavan hyvän, ei enää ole kyse sielunhoidosta. Tällöin sielunhoitaja ei ole sitoutunut auttamaan seurakuntalaista, mikä saattaa tapahtua esimerkiksi silloin, kun sielunhoitajan tavoite on evankeloida, jolla tarkoitetaan toimintaa, jossa pyrkimyksenä on vahvistaa toiminnan kohteena olevan uskoa Jumalaan. Sielunhoidossa, jossa tavoitteena on vahvistaa seurakuntalaisen uskoa, ei ole enää

²³⁸ Hallamaa 2014e.

²³⁹ Hallamaa 2014e.

kyse auttamisesta eikä siten varsinaisesta sielunhoidosta, joka on paitsi papin profession mukaan, myös käsitteellisesti auttamista ja palvelemista.

Toisaalta sielunhoitajan on määriteltävä seurakuntalaisen puolesta toiminnalla tavoiteltava eettinen hyvä erityisesti silloin, kun seurakuntalaisen aiheet ovat selkeästi pahoja eli ne ovat räikeästi ristiriidassa kristillisen eettisen käsityksen kanssa. Toisin sanoen sielunhoitajan on tunnistettava, milloin hänen on asettauduttava paternalistiseen valtaposition ja kieltäytyttävä pyrkimästä edistää seurakuntalaisen senhetkisiä intressejä. Paternalistinen ote on perusteltua estämistyypissä auttamisessa silloin kun autettavan etu sen vaatii. Mikäli seurakuntalaisen intressien toteuttaminen aiheuttaisi suoraa haittaa tai vaaraa joko seurakuntalaiselle itselleen tai jollekin muulle, niin sielunhoitajan tehtävä on ensisijaisesti pyrkiä estämään aiheiden toteuttaminen. Tällöin sielunhoitaja toimii paternalistisessa toimijapositionissa. Mutta muutenkin sielunhoitajan on yritettävä ohjata seurakuntalaista toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla, koska sielunhoitaja uskoo sen paitsi tuottavan hyvää muille myös rakentavan seurakuntalaisen omaa psyykkistä hyvinvointia. Kuitenkin sielunhoitajan on toimittava kunnioitukseen perustuvan sielunhoitomenetelmän periaatteiden mukaan, mikä mahdollistaa sen, että sielunhoitaja jättää seurakuntalaiselle tilaa toimia vastuullisena toimijana ja itsenäisesti päättää, mitä hän elämässään tavoittelee ja mikä on hyvää.

Sielunhoitosuhde ja -keskustelu, jossa papin ja seurakuntalaisen dialogisuudelle perustuvan yhteistyön tavoitteena olisi seurakuntalaisen hyvän edistäminen yksinomaan voimaannuttamalla seurakuntalaista toteuttamaan senhetkisiä intressejään, on ihanne. Kutsutaan sielunhoitajan toimijapositionia, jonka varaan tällainen vuorovaikutussuhde rakentuu, voimaannuttavaksi toimijapositioniksi. Sielunhoitaja ei useinkaan voi toimia puhtaasti voimaannuttavassa toimijapositionissa, vaan hänen on keskityttävä myös ohjaamaan seurakuntalaista ymmärtämään, mikä todella tuottaa hyvää eli tunnistamaan intressit, joiden toteuttaminen rakentaa hänen hyvinvointiaan. Pyrkimys estää selvästi vahingollisten intressien toteuttaminen edellyttää paternalistista toimijapositionia, jossa sielunhoitajan on tarvittaessa turvauduttava sanktioihin saadakseen seurakuntalaisen luopumaan suunnitelmistaan. Sielunhoitajalla ei ole käytössään varsinaisia rangaistusvälineitä, mutta jo se, että pappi selkeästi sanoittaa, että kyseisten intressien toteuttaminen ei käy, on sanktio. Silloin pappi ikään kuin sulkee seurakuntalaisen auttamistoiminnan ulkopuolelle ja

seurakuntalainen voi palata auttamisen piiriin vasta, kun hän luopuu aikeista toteuttaa vahingollisia intressejään.²⁴⁰

Tasapainottelu seurakuntalaisen hyväksytyksen ja kristillisen etiikan mukaisen hyväksytyksen välillä merkitsee, että sielunhoitajan työ on kahtalainen. Ensinnä sielunhoitajan on tavoiteltava seurakuntalaisen voimaantumista eli kykyä edistää ja tavoitella asetettuja intressejä. Toiseksi sielunhoitaja ohjaa seurakuntalaista tunnistamaan hyvinvoinnin ja muiden ihmisten hyvän kannalta rakentavat intressit. Ei voi sanoa, että voimaantumiseen pyrkivä toiminta alkaisi vasta, kun seurakuntalainen on asettanut itselleen intressit, jotka ovat kristillisen etiikan mukaisia. Seurakuntalaisen intressien on kuitenkin oltava riittävässä määrin kristillisen etiikan mukaisia, jotta sielunhoidossa voidaan keskittyä seurakuntalaisen voimaantumiseen. Kristillisen etiikan mukaisen hyväksytyksen ja seurakuntalaisen hyväksytyksen suhteutumista voidaan ajatella kehinä. Kehät sisällyttävät perustavan eettisen hyväksytyksen sekä sen, miten tämä käsitys soveltuu erilaisissa eettisissä kysymyksissä²⁴¹. Ihanteellisessa ja hypoteettisessa tilanteessa kehät ovat kohdakkaisia eli eettiset käsitykset olisivat yhteneviä. Tosiasiassa kehät ovat välttämättä toisistaan erillään ja eettiset käsityksen toisistaan poikkeavia ainakin osin. Riippuen siitä, miten kaukana kehät ovat toisistaan ja minkä kysymysten suhteen ne ovat toisistaan erillisiä, sielunhoitajan on päätettävä, miten vahvasti hän pyrkii määrittämään seurakuntalaisen puolesta toiminnalla tavoiteltavan hyvän ja miten vahvasti hän pyrkii mahdollistamaan seurakuntalaiselle tämän senhetkisten intressien toteuttaminen.

Edellä kuvatut, papin professioon liittyvät tekijät määrittävät papin ja seurakuntalaisen välistä V-relaation mukaista vuorovaikutussuhdetta. Papin on tasapainoteltava puhtaan voimaannuttavan ja puhtaan paternalistisen toimijaposition välillä. Papin professio määrittää ja selittää sielunhoidollisen vuorovaikutussuhteen perustan, luonteen ja päämäärän, ja sielunhoidon kannalta ihanteellinen vuorovaikutussuhde perustuu papin voimaannuttavaan toimijaposition. Kuitenkin myös edellytys, että sielunhoitajan on tarvittaessa toimittava paternalistisessa toimijaposition, määrittyy ja selittyy papin

²⁴⁰ Pastoraalipsykologinen sielunhoitotutkimuksen perinne on jättänyt hyvin vähälle huomiolle sen, että mitkä tahansa seurakuntalaisen intressit eivät ole sellaisia, joiden mahdollistamista sielunhoitaja voisi tavoitella. Samoin on jäänyt vähälle huomiolle se, että sielunhoitaja ei ole ainoastaan vierellä kulkeva tukija, vaan myös ohjaaja. Mannermaa viittaa lyhyesti sielunhoitajan tehtävään toimia ohjaajana (Mannermaa 1997, 24).

²⁴¹ Kristillinen etiikka jättää papille tilaa omille eettisille käsityksille. Keskeistä on, että pappi pitää kiinni vaatimuksesta kunnioittaa kaikkia ihmisiä sekä vapauden ja vastuun jännitteelle sekä ilolle perustuvasta moraalista. Tästä aiheesta kirjoitetaan seuraavassa alaluvussa.

profession kautta. Jatkuvasti on kuitenkin vaarana, että pappi lipeää epäedulliseen paternalismiin, jossa pappi ei kykene tunnistamaan seurakuntalaisen hyvää, vaan toimii siitä piittaamatta. Toisaalta vaarana on, että sielunhoitaja sortuu joko välinpitämättömyyteen tai on muuten kykenemätön tarttumaan haastaviin kysymyksiin. Tällöin sielunhoitaja hylkää autettavansa.²⁴²

Kaikkea profession perustuvaa ammattiauttamista määrittää kuitenkin tasapainottelu holhoavan paternalismin ja välinpitämättömyydestä tai kykenemättömyydestä kumpuavan hylkäämisen välillä. Tämä johtuu lähes aina väistämättömästä, pienemmästä tai suuremmasta, ristiriidasta ja epäsuhdasta papin edustaman ja seurakuntalaisen hyväksytyksen välillä. Sielunhoitajan työssä on kyse paitsi seurakuntalaisen voimaannuttamisesta myös seurakuntalaisen ohjaamisesta tunnistamaan, mikä on hänelle hyväksi. Sielunhoitajan on ohjattava seurakuntalaista toimimaan sellaisella tavalla, että se on sekä eettisesti oikein että rakentaa hänen omaa hyvinvointiaan. Sielunhoitajan on helppo ajautua paternalistisesti määrittämään seurakuntalaisen puolesta toiminnalla tavoiteltava hyvä ottamatta huomioon seurakuntalaisen omia intressejä. Välinpitämättömyydestä kumpuava hylkääminen voi johtua kahdesta syystä. Sielunhoitaja voi luovuttaa ja ryhtyä mahdollistamaan minkä tahansa seurakuntalaisen intressin toteutumista tai sielunhoitaja voi kokonaan luovuttaa pyrkimästä auttaa seurakuntalaista todettuaan tehtävän mahdottomaksi.

Ihanteena on, että auttamissuhde voisi perustua kohteen voimaannuttamiselle, jossa auttaja voisi keskittyä autettavan resursoimiseen senhetkisten intressien saavuttamiseksi. Toimijapositiona kuvaavat tekijät voidaan järjestää taulukoksi, josta ilmenee papin ja seurakuntalaisen välisen vuorovaikutussuhteen luonne.

²⁴² Hallamaa 2014f.

<u>sielunhoitajan toimintaa määrittävä toimijapositio</u>	voimaannuttava positio, professiovalta
<u>V-relaation toimijoiden välinen valtasuhde</u>	A:n ja B:n välillä vallitsee resurssivaltasuhde
<u>toiminnalla tavoiteltavan hyvän määräytyminen</u>	A toteuttaa V-toiminnalla B:n hyvää, relaatio perustuu ja pysyy yllä yhteen nivoutuvien intressien varassa
<u>V-relaation perusta</u>	institutionaalisesti määritelty (auttamis)palvelusuhde
<u>V-relaation luonne</u>	kohteen intressiä toteuttava institutionaalinen auttamissuhde
<u>A:n ja B:n intressien suhde V-relaatiossa</u>	A edustaa kirkkoa, jonka tehtävä on edistää sellaisten B:n intressien toteutumista, jotka kuuluvat kirkon toiminnan piiriin
<u>toimintatila V-relaatiossa</u>	ryhmä-suuntautunut minä-tilainen toiminta, A:n me-tilainen toiminta suhteessa professioon

Analyysi sielunhoitajan asemasta, joka perustuu papin professioon, osoittaa, että sielunhoitajan ja seurakuntalaisen vuorovaikutussuhde – ja sielunhoito ylipäätään – määrittyy papin profession kautta. Sielunhoito perustuu sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välisen vuorovaikutussuhteen perustalle ja luonteelle, mitä on mielekästä kuvata toiminnan teorian käsitteiden ja V-relaation avulla. Analyysi papin profession varaan rakentuvasta sielunhoidosta osoittaa myös, miksi määritelmä sielunhoitajasta vierellä kulkijana ei ole tyhjentävä ja saattaa jopa johtaa harhaan. Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välisen vuorovaikutussuhteen määrittelyssä on myös otettava huomioon sielunhoitajan sitoutuminen papin professioon, mikä edellyttää tasapainottelua etiikan ja moraalikysymysten osalta.

Puhe sielunhoitajasta vierellä kulkijana saattaa olla harhaanjohtavaa myös sen takia, että se estää huomaamasta olevan seurakuntalaisen näkökulmasta merkittävää, että hänen vierellensä kulkee ja häntä tukee sielunhoitaja, joka ei toimi ainoastaan omana itsenään. Seurakuntalaisen kannalta on tärkeää, että vierellä kulkee pappi, joka edustaa maallisessa maailmassa transsendenttia pysyvyyttä. Seurakuntalaisen näkökulmasta puhuttaessa papista vierellä kulkijana,

ei ole merkityksetöntä, että hänen vierellensä kulkee ja häntä tukee sielunhoitaja, joka ei toimi ainoastaan omana itsenään. Seurakuntalaisen kannalta on merkittävää, että vierellä kulkee pappi, joka edustaa maallisessa maailmassa transsendenttia pysyvyyttä.

Käytännössä se, että pappi edustaa kristillistä transsendenttia pysyvyyttä, tarkoittaa papin olevan sitoutunut toimimaan edustamansa uskontulkinnan mukaisen eettisten vaatimusten mukaisesti. Tällä on merkitystä sekä sielunhoidon alkamisessa että jatkumisessa. Sielunhoidossa puhutaan ihmiselämän herkistä, aroista ja usein salatuista asioista, joista keskusteleminen edellyttää vankkaa luottamusta. Seurakuntalainen voi ensinnä luottaa, että papille kerrotut asiat pysyvät salassa ja toiseksi, että pappi katsoo häntä aina hyvällä eikä paheksuen. Pappi on sielunhoitajana sitoutunut edistämään seurakuntalaisen hyvää.

Sielunhoidon tarkasteleminen papin profession valossa antaa välineet ymmärtää, miten sielunhoidollisen auttamisen onnistumisen mahdollistuu sielunhoidollisessa vuorovaikutuksessa. Auttamisen onnistuminen, ja auttaminen ylipäätään, edellyttää, että auttajalla on käsitys autettavan hyvästä eli siitä, mikä autettavalle hyväksi. Käsityksen ei tarvitse olla oikea, jotta auttamista voisi olla, mutta sen täytyy olla ainakin oikeansuuntainen, jotta auttaminen voisi onnistua. Pelkkä käsitys autettavan hyvästä ei kuitenkaan riitä, vaan auttajan on keksittävä keino, kuinka autettavan hyvää voisi edistää sekä onnistuttava käyttämään tuota keinoa. Apu ei kuitenkaan mene perille, jos autettava ei suostu ottamaan apua vastaan. Siksi autettavan on tunnistettava auttajan toiminnan edistävän hänen hyvänsä. Tästä voi seurata, että autettava ottaa avun vastaan ja osallistuu toimintaan riittävällä panoksella. Mitä ylemmällä auttamisportaissa ollaan, sitä suuremman täytyy autettavan oman panoksen olla.²⁴³

Auttajan käsitys autettavan hyvästä rakentuu sielunhoidossa papin profession edustaman kirkon uskontulkinnalle ja luterilaiselle etiikalle. Kunnioittamiseen perustuva sielunhoitomenetelmä ja liturgisen toiminnan välineet antavat sielunhoitajalle keinot autettavan hyvän edistämiseksi. Papin koulutus sekä sosiaalinen ja juridinen asema uskonnollisen yhteisön edustajana, jossa rippisalaisuudella on keskeinen merkitys, antavat papille välineet kyetä toimimaan sielunhoidon onnistumisen kannalta hedelmällisellä tavalla. Auttamisessa on keskeistä, että autettava tunnistaa auttajan toiminnan edistävän hyvänsä. Tämä on lähtökohta sille, että seurakuntalainen voisi kokea luottavansa

²⁴³ Hallamaa 2014f.

sielunhoitajaan.²⁴⁴ Sielunhoitosuhteen syntyminen on jo edellyttänyt seurakuntalaiselta luottamusta siitä, että pappi pyrkii toimimaan hänen hyvänsä edistämiseksi. Toisin sanoen seurakuntalaisen luottamus kohdistuu papin profession ja sielunhoitajaan papin profession edustajana.

Auttamistoiminnan onnistuminen edellyttää autettavan luottamuksen ja motivaation lisäksi, että autettavalla on riittävästi resursseja toimia auttamisen kannalta mielekkäällä tavalla. Mitä kipeämmistä, haastavammista ja moniulotteisista vaikeuksista on kyse, sitä suurempi autettavan oman panoksen tulee olla.²⁴⁵ Toisaalta kaikkien autettavan ei tarvitse selvittää, jotta auttamisen voidaan sanoa onnistuneen. Voimaantumista voi tapahtua pienelläkin alueella seurakuntalaisen elämästä ja silti sillä voi olla merkittävä vaikutus seurakuntalaisen hyvinvointiin. Joka tapauksessa sielunhoitosuhteen alkamiseen edellytettävä luottamus harvoin on riittävä onnistuneen sielunhoitosuhteen jatkumiseen. On normaalia ja luonnollista, että kykeneminen puhua sielunhoitajalle kaikkein vaikeimmista ja siksi voimaantumisen kannalta merkityksellisistä asioista ei synny hetkessä, vaan se edellyttää syvälle luottamukselle perustuvaa suhdetta. Tällainen suhde voi kehittyä ainoastaan seurakuntalaisen kokemuksesta, että hän tulee kohdatuksi sellaisena kuin on, mikä voi toteutua, kun sielunhoitaja toimii kunnioitukseen perustuvan sielunhoitomenetelmän periaatteiden mukaan.

Sielunhoitajan sitoutuminen papin profession ei kuitenkaan ole yksinkertainen kysymys. Papilta edellytetään profession keskeisten intressien omaksumista ja niiden edistämistä, mutta se ei tarkoita, ettei pappi olisi edelleen yksityishenkilö. Pappetta määrittää myös se, että se ei rajoitu ainoastaan työajalle tai työtehtäviin, vaan siihen sitoutuminen on kokonaisvaltaista. Papin professio toisaalta mahdollistaa sielunhoidollisen auttamisen paitsi seurakuntalaisen ja sielunhoidon näkökulmasta myös sielunhoitajan itsensä näkökulmasta. Tarkastellaan seuraavassa alaluvussa sielunhoitajan sitoutumista papputeen.

²⁴⁴ Hallamaa 2014f.

²⁴⁵ Hallamaa 2014f.

5.2 Sielunhoitaja pappina ja yksityishenkilönä

Sielunhoitajalta edellytetään me-tilaista toimintaa suhteessa edustamaansa papin professioon. Sitoutuminen papin professioon on monimutkainen kysymys juuri sen takia, että se edellyttää edustajaltaan niin vahvaa sitoutumista. Pappi on myös yksityishenkilö, ja vaikka hän on sitoutunut papin professioon, hän ei ole häivyttänyt itseään ja persoonallisuuttaan toimijana toimiessaan papin tai sielunhoitajan roolissa. Tarkastellaan tässä alaluvussa, mitä papin professioon sitoutuminen merkitsee sielunhoitajalle yksityishenkilönä. Tarkastellaan tässä luvussa myös, mitä papilta edellytetään yksityishenkilönä ja mitä pappeus hänelle sielunhoitajana mahdollistaa.

Sitoutuminen professioon edellyttää papilta niin sanottua me-tilaista toimintaa suhteessa edustamaansa professioon eli pappi on sitoutunut edistämään edustamansa profession keskeisiä intressejä, eikä papilla voi olla profession keskeisten intressien kanssa ristiriidassa olevia intressejä. Sielunhoidon kohdalla papin profession liittyvä intressi on mahdollistaa seurakuntalaisen voimaannuttaminen kunnioitukseen perustuvan sielunhoidon menetelmän avulla, jossa armo konkretisoituu seurakuntalaisen koettavaksi. Sielunhoitajan tehtävänä on siis edistää seurakuntalaisen kykyä tavoitella intressejä, joiden toteuttaminen enentää seurakuntalaisen hyvinvointia. Sitoutuessaan profession tunnustamaan hyväksytykseen sielunhoitaja on velvoitettu ohjaamaan seurakuntalaista tunnustamaan sellaiset intressit, jotka rakentavat hänen hyvinvointiaan eli sellaiset intressit, jotka eivät ainakaan ole kristillisen etiikan vastaisia. Toiseksi sielunhoitajan on pyrittävä estämään kristillisen etiikan hyväksytyksen mukaan vastuuttomien tai pahojen intressien toteuttaminen.

Sielunhoitajan vastuulle jää päättää, mitkä seurakuntalaisen intressit tuottavat joko hyvää tai ei ainakaan paha eli ovat sellaisia, joiden edistämisen mahdollistaminen kuuluu sielunhoitajan tehtäväksi. Kunnioitukseen perustuvan sielunhoidon menetelmän mukaisesti sielunhoitajan on lähtökohtaisesti luotettava seurakuntalaiseen, ajateltava hänestä hyvää ja ainakin lähtökohtaisesti luotettava, että hän kykenee toimimaan hyvää tuottavalla tavalla. On kuitenkin tilanteita, joissa sielunhoitaja ei voi antaa seurakuntalaisen mennä ja tehdä asioita, joita sanoo haluavansa tehdä ilman, että sielunhoitaja pyrkii estämään näiden tekojen toteutumista. Sielunhoitajan ammattitaidon varaan jää ohjata seurakuntalainen eroon intresseistä, jotka eivät vastaa kristillistä hyväksytystä. Tällöinkin sielunhoitajan on toimittava kunnioitukseen perustuvan sielunhoidon menetelmän

periaatteiden mukaisesti, ellei kyse ole selkeästi vahingollisista tai rikollisista intresseistä. Joka tapauksessa sielunhoitajan on kuitenkin edelleen ajateltava seurakuntalaisesta hyvää, olla tuomitsematta häntä ja pyrkiä saamaan seurakuntalainen itse ymmärtämään tekojen seuraukset.

Kristillinen etiikka asettaa sielunhoitajalle hankalan haasteen, koska kristillinen, ja erityisesti luterilainen etiikka painottaa yksilön autonomiaa eli vapautta arvioida, mikä on hyvää ja oikein. Luterilainen etiikka jättää sielunhoitajalle vapauden ja vastuun pohtia, mikä on seurakuntalaisen kohdalla hyvää ja oikein sekä miten hän seurakuntalaista ohjaa. Ei ole olemassa tekojen luetteloa, josta sielunhoitaja voisi tarkistaa, onko se sellainen, jonka edistäminen on hänen tehtävänsä, lukuun ottamatta selvästi vahingolliset ja rikolliset aiheet. Sen lisäksi, että on merkittävää, miten seurakuntalaisen arvomaailma ja hyväksitys suhteutuu kristillisen etiikan hyväksytykseen, on merkittävää, miten seurakuntalaisen ja sielunhoitajan henkilökohtainen hyväksitys suhteutuvat toisiinsa.

Samoin kuin edellisessä luvussa profession tunnustaman ja seurakuntalaisen eettisen hyväksytyksen suhteutuminen toisiinsa on hedelmällistä kuvata kehien avulla, niin sielunhoitajan ja seurakuntalaisen arvomaailmat voidaan ajatella kehinä, jotka osittain menevät toistensa päälle ja osittain ulottuvat toistensa ulkopuolelle. Sellaisia alueita, joilla kehät kohtaavat toisensa, koskeva sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välinen keskustelu on eettisesti ongelmaton, koska he jakavat samasta asiasta saman käsityksen. Näin voi olla esimerkiksi vaikkapa puhuttaessa avioliittokäsityksestä. Toisesta aiheesta puhuttaessa kehät eivät välttämättä olekaan kohdakkaisia, jolloin sielunhoitaja joutuu arvioimaan omia arvoja koskevia käsityksiään. Sielunhoitaja voi päätyä kahteen erilaiseen johtopäätökseen, mikäli seurakuntalaisen arvot ja niistä kumpuava toiminta eivät vastaa hänen hyväksytystään ja moraalisia arvojaan. Joko sielunhoitaja hyväksyy sen, että seurakuntalaisella on sellaisia arvoja, joita hän ei kannata, mutta joiden mukaisia seurakuntalaisen intressien toteutumisista hän kuitenkin voi edistää, koska ne eivät yleisen moraalityön mukaan ole muille ihmisille vahingollisia. Sielunhoitaja voi myös päätyä johtopäätökseen, että hänen on pyrittävä estämään seurakuntalaisen toiminta, joka on seurakuntalaisen arvojen mukaista.²⁴⁶

²⁴⁶ Samoin kuin autettavan ja kirkon uskontulkinnan hyväksytysten suhteen pohtiminen ja siihen liittyvän sielunhoitajan tehtävän tutkiminen on jätetty sielunhoitotutkimuksessa vähälle huomiolle, niin vähälle huomiolle on jätetty myös sielunhoitajan henkilökohtaisen hyväksytyksen suhde autettavan hyväksytykseen.

Sielunhoitajan hyväksitys voidaan ajatella kahtena kehänä, joista toinen muodostaa sielunhoitajan ihanteet eli sellaiset moraaliset arvot, joiden mukaista toimintaa hän kannattaa omassa ja läheistensä elämässä. Toinen, laajempi kehä on tilannekohtaisempi ja se rakentuu seurakuntalaisen käsitysten ja arvojen mukaan. Sen sisälle mahtuvat, mutta ensimmäisen kehän ulkopuolelle jäävät, seurakuntalaisen eettiset käsitykset ovat sellaisia, jotka sielunhoitaja pystyy hyväksymään ja joiden toteuttamista hän voi edistää, mutta joita hän ei kuitenkaan henkilökohtaisesti kannata. Toisen kehän ulkopuolelle jäävät arvoja koskevat näkemykset ovat sellaisia, joita sielunhoitaja ei voi hyväksyä ja joiden mukaisten intressien toteuttamista hän pyrkii estämään.

Eettisten hyväksitysten suhteutumisen lisäksi on merkittävää, miten sielunhoitajan ja seurakuntalaisen uskonnolliset vakaumukset eli käsitys uskonnollisista hyvistä suhteutuvat toisiinsa. Sielunhoitaja on pappina sitoutunut luterilaiseen uskontulkintaan, mikä merkitsee, että sielunhoitaja uskoo Jumalan rakkauden kokemuksen ja armon kokemisen olevan perustava tekijä ihmisen hyvinvoinnin rakentumisessa²⁴⁷. Toisin sanoen pappi uskoo, että uskonnolliset hyvät ovat keskeinen perusta hyvälle ihmiselämälle. Seurakuntalaisen ei tarvitse jakaa sielunhoitajan uskonnollista vakaumusta, vaan riittää, että hän hyväksyy sen, että pappi edustaa kirkkoa ja sen uskoa. Toisaalta, toisin kuin eettisen hyväksytyksen kohdalla, pappi ei voi olla hyväksymättä seurakuntalaisen uskonnollista tai aatteellista vakaumusta.²⁴⁸

Sielunhoitajan tärkein tehtävä on puhua Jumalasta ja julistaa evankeliumia, mikä sielunhoidossa toteutuu seurakuntalaisen kunnioittamisena. Seurakuntalaisen kunnioittaminen edellyttää kykyä joustaa omien moraalialueiden koskevien näkemysten kohdalla. Sielunhoitajan on kohdattava ihminen ja elämä ylipäättään nöyryydellä tiedostaen, että toisten ihmisten tekojen syitä ei voi lopulta koskaan täysin ymmärtää. Toisin sanoen sielunhoitajan on käytettävä syvää eettistä harkintaa pohtiessaan, minkälaiseen toimintaan hän seurakuntalaista ohjaa ja minkälaisia tekoja hän yrittää seurakuntalaista estää tekemästä. Papin työ edellyttääkin jatkuvaa työtä oman eettisen ajattelun ja hengellisyyden kanssa, mikä merkitsee, että sielunhoitajan on pohdittava, miten seurakuntalaisen kunnioittamiseen perustuvan sielunhoidon menetelmän avulla armo voisi tulla seurakuntalaisen

²⁴⁷ Tämä ei tarkoita, että pappi väittäisi kaikkien, jotka eivät tunnusta kristillistä oppia, voivan huonosti, vaan että heidänkin hyvinvointinsa kumpuaa lopulta Jumalan rakkaudesta, jonka välittäjinä ihmiset voivat toimia ja toimivat. Bayer 2007, 2.

²⁴⁸ Kettunen 2013, 18.

koettavaksi. Papin tehtävänä ei kuitenkaan ole keskittyä pohtimaan, milloin ja miten armo konkretisoituu, vaan hänen tehtävä on toimia kirkon uskontulkinnan mukaisen eettisen ihanteen mukaisesti ja turvautua liturgisen toiminnan välineisiin, jotta armo *voisi* konkretisoitua koettavaksi.²⁴⁹ Profession liittyvä suuri vapaus toteuttaa ammattiaan itsenäisesti merkitsee sielunhoitajan kohdalla sitä, että papin henkilökohtainen arvomaailma määrittää sielunhoitajan ja seurakuntalaisen keskinäistä yhteistoimintaa ja vuorovaikutussuhdetta. Kaikkein keskeisimmin papin arvomaailmaa määrittävä tekijä on edellytys kunnioittaa jokaista ihmistä sellaisina kuin he ovat. Tekoja voi tuomita, mutta sielunhoitajan ei tule koskaan toimia sellaisella tavalla, että seurakuntalainen itse kokisi tulevansa tuomituksi ja hylätyksi.

Papin henkilökohtaisen arvomaailman merkitys ja sielunhoitajan tehtävä jatkuvasti arvioida omaa arvomaailmaansa johdattaa kysymään, minkälainen on sielunhoitajan taakka ja mikä toisaalta auttaa sielunhoitajaa jaksamaan työssään. Pappi kohtaa sielunhoidossa hankalia eettisiä tilanteita, joissa ihmisen kunnioittaminen ja mahdottomuus hyväksyä hänen tekojaan tuntuvat asettuvan vastakkain. Hankalat eettiset tilanteet saattavat myös kytkeytyä rippisalaisuuteen, joka velvoittaa pappia vaikenemaan kaikesta seurakuntalaisen käymästään keskustelusta. Pappi joutuu kantamaan raskaita asioita itsellään. Sielunhoitajan henkinen taakka muodostuu kuitenkin usein ennen kaikkea siitä, että sielunhoitoon liittyy keskeisesti raskaiden asioiden ja suurta surua kokevien ihmisten kohtaaminen.²⁵⁰ Tällaisissakin tilanteissa, eettisesti hankalien ja rippisalaisuuden alaisten tilanteiden kohdalla sekä psyykkisesti raskaiden asioiden edessä, papin tulee edustaa pysyvyyttä, joka ei horju tai murre minkään maallisten murheiden tai vaikeuksien edessä. Samaan aikaan sielunhoitajan on osoitettava empaattisuutta ja myötätuntoa, elettävä mukana ihmisten elämässä.

Papin ja sielunhoitajan jaksaminen rakentuu samojen tekijöiden varaan, jotka mahdollistavat seurakuntalaisen sielunhoidossa voimaantumisen. Seurakuntalaisen voimaantuminen sielunhoidon myötävaikutuksesta perustuu siihen, että sielunhoitaja toimii pappina edustamansa profession eettisten periaatteiden ja toimintatapojen mukaisesti, mikä merkitsee esimerkiksi sitä, että pappi ei sure surevan kanssa, vaan horjumatta tukemalla elää mukana surevan

²⁴⁹ Tällä on yhteys siihen, että kristillisessä toiminnassa ei ole kyse tiedosta, vaan uskosta. Pappi *uskoo*, että Jumala toimii seurakuntansa kautta. Papin on myös oltava nöyrä sen suhteen, mitä hän tietää Jumalasta ja Jumalan toiminnasta. Pappi ei voi siis väittää *tietävänsä*, miten ja missä Jumala toimii tai miten ja missä Jumalan *pitäisi* toimia.

²⁵⁰ Lindqvist 1995, 128-129.

seurakuntalaisen elämässä. Papin itsensä kannalta tämä merkitsee, että häneltä ei edellytetä seurakuntalaisen tunteen omaksumista ja siinä vellomista. Toiseksi se merkitsee, että seurakuntalaisen elämässä mukana eläminen ja myötätuntoinen osallistuminen hänen asioihinsa rajoittuu sielunhoitotilanteeseen. Sielunhoitotilanteen jälkeen papilla on lupa ja velvollisuus keskittää huomionsa muihin asioihin ja jättää seurakuntalaisen asioiden pohtiminen seuraavaan sielunhoitokeskusteluun.²⁵¹ Tietysti pappi kohtaa tilanteita, joista henkisesti eroon pääseminen on hankalaa. Kuitenkin puhe siitä, että kyllä papin virka kantaa, pitää paikkansa, ja virkaansa papilla on lupa tukeutua.

Se, että papin odotetaan tukevan seurakuntalaista horjumattomasti ja edustavan pysyvyyttä, antaa myös papille itselleen mahdollisuuden tukeutua samaan pysyvyyteen ja horjumattomuuteen. Myötätuntoisuudella ei tarkoiteta sitä, että papin oletettaisiin omaksuvan surevan ja kärsivän seurakuntalaisen tunteet, vaan päinvastoin papin oletetaan pitäytyvän roolissaan. Tämä ei tarkoita, ettei pappi voisi tai hänen pitäisi sielunhoitokeskustelun aikana kokea tilanteen mukaisia tunteita, vaan se merkitsee, että pappi ei heittäydy tunteiden mukaiseen toimintaan ja ryhdy vellomaan niissä seurakuntalaisen kanssa. Profession tukeutuminen mahdollistaa myös sen, että pappi voi sielunhoitokeskustelun jälkeen myös henkisesti poistua keskustelusta ja sen tuottamista tunteista. Sanomalla, että virka kantaa, tarkoitetaan toisaalta myös sitä, että pappi voi luottaa työssään Jumalaan ja samaan transsendenttiin pysyvyyteen, jota hän itse edustaa.²⁵²

Papin mahdollisuus tukeutua virkaansa, mikä perustuu odotuksiin papin profession mukaisesta toiminnasta ja asemasta, osoittaa, miksi tavanomainen puhe persoonasta työväliseen ei ole osuvaa. Erityisesti diakoniatyössä puhutaan usein, että työntekijät käyttävät persoonaansa työväliseen ja että työssä jaksamisen ja menestymisen takeena on persoonan käyttäminen ja kehittäminen. Tällainen puhe asettaa valtavia odotuksia ja paineita olla ihmisenä määriteltyjen ihanteiden ja odotusten mukainen. Auttamistyötä tekevän kohdalla odotuksena on myötätuntoinen ja empaattinen asennoituminen muihin ihmisiin, mikä on tervettä ja normaalia. Puhe persoonasta työväliseen saattaa kuitenkin ajaa käsitykseen, että auttamistyötä tekevää ihmistä itseään ja hänen persoonaansa määrittää työhön liittyvä ihmisten kohtaamista ohjaava menetelmä. Jokainen seurakuntatyössä

²⁵¹ Lindqvist 1995, 132.

²⁵² Huovinen 2001, 48-50.

mukana ollut tuntee diakonin, joka ei toimi diakonin positiossa ja sen edellyttämän menetelmän mukaisesti ainoastaan silloin, kun hän työssään kohtaa diakonisessa auttamistarpeessa olevan.²⁵³

Ajatuksessa, että persoonaa käytettäisiin työvälineenä, on virheellistä se, että persoona ei voi olla työväline, vaan se on sitä, mitä ihminen itse on.²⁵⁴ Siksi käsitys, että persoona on työväline, olettaa, että papin pitäisi olla nimenomaan persoonaltaan sielunhoitoon pätevä. Sen sijaan on keskeistä, miten pappi sielunhoidossa toimii ja minkälaisia metodisia välineitä hän käyttää. Toisaalta voidaan sanoa, että papin tulee olla persoonaltaan sopiva sielunhoitajaksi. Kyky olla aidosti kiinnostunut toisen ihmisen asioista ja olla myötätuntoinen ei ole ainoastaan metodinen väline, vaan se edellyttää lähtökohtaista halua.

Sen lisäksi, että sielunhoidollinen auttamistyö on tekijälleen henkisesti raskasta, se myös antaa paljon. Surun ja kärsimyksen kohtaamisen kääntöpuolena sielunhoitaja pääsee näkemään surusta toipumista, onnea ja iloa. Ja mikä sielunhoitajan kannalta hienointa, sielunhoitaja pääsee olemaan keskeisesti vaikuttamassa surusta toipumiseen, kärsimyksestä voimaantumiseen sekä ilon ja onnen mahdollistamiseen. Pappi kohtaa paljon tilanteita, joissa hän pääsee näkemään tekemänsä työn hyvän vaikutuksen. Voidaan kysyä, millä ehdoin auttaja voi olla työssään vilpittömän. Ihanteena voidaan pitää, että sielunhoitajaa motivoi halu nähdä voimaantumista, surusta toipumista, iloa ja onnea, eikä niinkään oma nautinto. Sielunhoitajan onkin tarpeen jatkuvasti pohtia omaa vilpittömyyttään ja työnsä motiiveita. Motiivien väljähtyminen ja erkaantuminen papin profession edellyttämästä ihanteesta tekee sielunhoidollisen auttamisen lopulta mahdottomaksi.²⁵⁵

Sielunhoitajan motiivien erkaantuminen papin professiota määrittävästä halusta palvella saattaa merkitä ajautumista paternalistiseen toimijaposition, jossa sielunhoitajaa alkaakin motivoida mahdollisuus edistää ensisijaisesti omia intressejään. Toisaalta on virhepäätelmä ajatella, että auttamistyötä tekevän ei tulisi saada iloa ja tyydytystä työnsä tuloksista. Sielunhoitajan omaa nautintoa työstään ei tarvitse asettaa vastakkaiseksi todellisen auttamishalun kanssa. Teon teorian mukaan onkin mahdotonta, että ihminen sitoutuisi pitkäjänteisesti tekemään jotain, minkä hän ei koe toteuttavan omia intressejään. Sielunhoidollinen auttamisen tarkoituksena ei ole ainoastaan edistää

²⁵³ Stenlund 2012, 186-187.

²⁵⁴ Stenlund 2012, 179.

²⁵⁵ Lindqvist 1995, 20.

seurakuntalaisen intressejä, vaan sen myös pitää toteuttaa myös sielunhoitajan omia intressejä.²⁵⁶ Papputeen liittyvä vahva sitoutuminen onkin vaarassa hukuttaa papin oma toimijuus profession alle. Tällöin pappi ei enää koe papputta ja sitä määrittäviä intressejä sellaisiksi, että niiden edistäminen toteuttaisi samalla papin omia henkilökohtaisia intressejä, vaan pappudesta tulee rooli, jossa odotusten täyttäminen tuntuu velvollisuudelta.²⁵⁷

Papin ja sielunhoitajan työn taakkaan liittyy myös se, että pappi ei ole sitoutunut profession ainoastaan silloin, kun hän on töissä, hänellä on työpäiviä tai on työtehtävissä, vaan edellytys toimia papin profession edellyttämällä tavalla ei katkea papin vapaa-aikanakaan. Pappi on ikään kuin aina töissä, vaikka työtehtävien puolesta hänellä onkin vapaapäiviä. Voidaan kysyä, rajoittuuko vaatimus kohdata sielunhoidollisesti papin elämässä mihinkään eli voiko pappi käydä seurakuntansa paikkakunnan marketissa ostoksilla ja kävellä nopeasti keskustelua toivovien seurakuntalaisten ohitse. Sen mukaisesti, että edellytys toimia papin profession edellyttämällä tavalla ei katkea vapaa-ajallakaan, papin on pysähdyttävä marketissa keskustelua toivovan seurakuntalaisen kohdalle ja kuunneltava hänen puheitaan kiinnostuneena ja myötätuntoisesti. Tämä ei tosin tarkoita, ettei papilla ole aikataulua ja mahdollisuutta omaan elämään. Se ei myöskään merkitse, että papin kanssakäyminen muiden ihmisten kanssa perustuisi jatkuvaan valmiuteen käydä strukturoitu sielunhoidollinen keskustelu, vaan sitä, että papin edellytetään myös työnsä ulkopuolella kunnioittavan ihmisiä.²⁵⁸

Se, että sielunhoidollisuus määrittää papin työtettä eli sitä, miten pappi työssään kohtaa ihmisiä, määrittää myös sitä, miten papin tulee vapaa-ajallaan kohdata ihmisiä. Samoin kuin sielunhoidon työmuoto perustuu vaatimukselle, että pappi kunnioittaa seurakuntalaista, papin yleistä asennoitumista ihmisiin tulisi määrittää kunnioitus muita ihmisiä kohtaan. Kristillisen ihmiskäsitykseen perustuva edellytys kohdella ihmisiä loputtoman arvokkaina ei voi rajautua papin elämässä ainoastaan työhön. Profession eettiset vaatimukset määrittävät papin toimintaa kaikkialla, mutta kaikkialla pappi ei kuitenkaan toimi edustamansa profession roolista käsin. Vapaa-ajallaan, perheensä tai ystäviensä kanssa pappi ei toimi pappina, vaan omana itsenään siinä roolissa, joka hänellä on perheessään tai ystäviensä kesken. Esimerkiksi vaimonsa kanssa päivällispöydässä keskustellessa

²⁵⁶ Hallamaa 2014a.

²⁵⁷ Hallamaa 1994, 237, 239.

²⁵⁸ Papin ammattietiikka 2001, 5-6.

pappi ei toimi papin roolissa, vaan aviomiehenä, ja kuitenkin hänen toimintaansa ohjaa eettinen edellytys toimia kunnioittavasti vaimoaan kohtaan.²⁵⁹

6 Loppukatsaus

Tutkimuksen tehtävänä on ollut selvittää, mistä sielunhoidossa on kyse eli mitä sielunhoito on. Tutkimuksen rajauksena oli tarkastella papin ja seurakuntalaisen keskinäistä, ennalta sovittua sielunhoidollista keskustelua. Tutkimustulokset ovat kuitenkin laajasti sovellettavissa sekä erityissielunhoidossa että seurakuntatyön arjessa.

Johdannon jälkeisessä luvussa esiteltiin tutkimuskohde. Uusimmassa suomalaisessa sielunhoitotutkimuksessa sielunhoito määritellään seurakuntalaisen auttamiseen pyrkiväksi toiminnaksi, jossa toimitaan ennen kaikkea keskustelemalla. Sielunhoito on keskeinen osa papin työtä, ja sielunhoidolla on seurakuntatyön lisäksi merkittävä yhteiskunnallinen asema. Sielunhoidollisen keskustelun luottamuksellisuutta suojataan ehdottomalla rippisalaisuudella, jota ei voi murtaa edes oikeuden päätöksellä. Sielunhoitoa on tässä tutkimuksessa tarkasteltu ennen kaikkea toiminnan näkökulmasta, koska sielunhoito auttamista eli nimenomaan toimintaa. Erityistä huomiota on kiinnitetty siihen, mitä sielunhoito on papin työssä. Sielunhoidolla on hengellinen perusta kristillisessä uskontulkinnassa, mikä esitellään lyhyesti luvussa kaksi.

Tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut tyytyä yleisluontoisiin kuvauksiin siitä, mitä sielunhoito on, mitä se on käytännössä papin työssä ja millainen on sielunhoidon hengellinen perusta. Tavoitteena on ollut käsiteanalyysin avulla kuvata käsitteellisesti tarkasti ja siten hedelmällisesti, mistä sielunhoidossa on kyse. Sielunhoito on auttamista, joten käsiteanalyttinen tarkastelu on kohdistunut sielunhoidollisen auttamisen käsitteeseen. Sielunhoidon käsiteanalyttinen tarkastelu on avannut joukon kysymyksiä, joihin vastaaminen on ollut välttämätöntä, jotta voidaan ymmärtää, mitä sielunhoidollisella auttamisella tarkoitetaan. Analyysin lähtökohta on ollut tarkastella sielunhoitoa Yhteistoiminnan etiikan käsitevälineiden avulla.

Sielunhoidollisen auttamisen esittäminen praktisena syllogismina ja V-relaation mukaisena vaikuttamisena toi näkyväksi, että sielunhoidon tavoitteen kuvaaminen edellyttää huolellista käsiteanalyysia. Sielunhoitotutkimuksessa on

²⁵⁹ Papin ammattietiikka 2001, 6.

teoretisoitu, mitä auttamisella tarkoitetaan eli mitä se on sielunhoitajan näkökulmasta, mutta jätetty vähemmälle tarkastelulle, mitä auttaminen merkitsee autettavan näkökulmasta. Toisin sanoen on tyydytty toteamaan, että auttamisella pyritään edistämään autettavan psyykkistä hyvinvointia, mutta jätetty tarkemmin tutkimatta, mitä psyykkinen hyvinvointi ja sen edistyminen on. Tämän tutkimuksen kolmannessa luvussa on keskitytty tarkastelemaan, mikä on sielunhoidollisen auttamisen tavoite. Se kuvataan kompetentin ja ei-kykenevän toimijan käsitteiden avulla seurakuntalaisen hyvinvoinnin edistymisenä eli voimaantumisenä.

Kompetentilla ja ei-kykenevällä toimijalla havainnollistetaan Yhteistoiminnan etiikan käsitteiden avulla, mistä inhimillisessä toiminnassa ja hyvinvoinnin rakentumisessa on kyse. Hyvinvointi rakentuu kykenemisestä edistää ja saavuttaa sellaisia asetettuja intressejä, jotka ovat sisällöltään hyviä niin, että niiden tavoittelemisen on hyväksi sekä ihmiselle itselleen että muille ihmisille ja ympäristölle. Inhimilliseen toimintaan liittyy kuitenkin myös välttämättä kykenemättömyyttä toimia mahdollisimman tehokkaasti ja mielekkäästi omien intressien saavuttamiseksi sekä kykenemättömyyttä tunnistaa sellaiset intressit, joiden toteuttaminen tuottaa hyvää. Kompetentilla toimijalla kuvataan toimijaa, joka kykenee mahdollisimman tehokkaaseen ja mielekkääseen toimintaan. Ei-kykenemättömällä toimijalla kuvataan päinvastoin toimijaa, joka on täysin kykenemätön saavuttamaan intressejään. Kykenevyydessä ja kykenemättömyydessä keskeistä on toimijuuden resurssit, joiden varassa ihminen toimii ja joita jatkuvasti kulutetaan ja kerätään. Toimijuuden resurssien rakentumisessa on olennaista, että toimija kokee levollisuutta, joka kumpuaa tyytyväisyydestä itsen sellaisena kuin on ja kokemuksesta siitä, että on sovussa muiden ihmisten kanssa.

Onnistuneessa sielunhoidossa seurakuntalaisen resurssit ovat enentyneet eli hän on voimaantunut niin, että hän kykenee paremmin tunnistamaan hyvinvointiaan rakentavat intressit ja toimimaan niiden toteuttamiseksi. Sielunhoidon tavoitteen käsitteellinen selventäminen mahdollisti perustella, miten papin on toimittava, jotta sielunhoito voisi onnistua. Toisin sanoen voitiin tutkia, minkälaisen menetelmän mukaisesti papin on toimittava. Sielunhoitomenetelmän syvälinen tarkastelu on ollut välttämätöntä, jotta voidaan ymmärtää kokonaisvaltaisesti, mitä sielunhoito on. Sielunhoito on auttamista, ja on tarpeen tutkia, minkälaisesta auttamisesta on kyse. Tässä tutkimuksessa ei ole kuitenkaan

keskitytty konkreettisiin toimintatapoihin, vaan esittämään periaatteet, joiden tulisi ohjata sielunhoitajan työtä. Sielunhoitajan käytännön toimintatapoja on kuvattu silloin, kun se on ollut olennaista sielunhoitomenetelmän keskeisten periaatteiden havainnollistamiseksi. Onnistunut sielunhoito perustuu papin seurakuntalaiselle osoittamalle kunnioitukselle, joka mahdollistaa seurakuntalaisen luottamuksen kehittymisen, mikä on sielunhoitosuhteen syntymisen, jatkumisen ja onnistumisen kannalta olennaista.

Luottamus mahdollistaa sen, että seurakuntalainen ensinnä kokee sielunhoidon mielekkäänä niin, että seurakuntalainen on motivoitunut toimimaan sielunhoitajan kanssa yhteistoiminnassa. Seurakuntalaisen luottamus sielunhoitajaan ja motivaatio toimia sielunhoidon kannalta mielekkäässä yhteistoiminnassa sielunhoitajan kanssa merkitsee sitä, että seurakuntalainen voisi kokea voivansa puhua avoimesti asioista, joista puhuminen on voimaantumisen kannalta merkittävää. Kunnioitukseen perustuvan sielunhoitomenetelmän mahdollistama luottamuksen kehittyminen ja siitä kumpuava seurakuntalaisen avoin puhe tekee mahdolliseksi sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välisen dialogisen keskustelun. Dialogisuudella tarkoitetaan keskustelua, jossa osapuolet tunnustavat toisensa vastuullisina toimijoina, joilla on itselle annettavaa. Siten dialogisuudella itse asiassa tarkoitetaan kunnioituksen osoittamista käytännössä keskustellessa toisen ihmisen kanssa. Sielunhoidossa dialogisuus on lähtökohtaisesti toispuoleista siten, että sielunhoitajan tulee erityisesti osoittaa kunnioittavansa seurakuntalaista ja tunnustettava hänen olevan vastuullinen toimija. Seurakuntalaiselta edellytetään hyväksyvää asennoitumista sielunhoitajaa kohtaan, jotta hän voisi olla halukas toimimaan sielunhoitajan kanssa yhteistyössä.

Sielunhoidossa on olennaista kyetä puhumaan vaikeista ja herkistä, ihmiselämää määrittävistä syvistä kysymyksistä. Häpeän, syyllisyydentunnon ja surun teemat ovat olennaisia ja niiden kohtaaminen on sielunhoidossa keskeistä. Häpeän ja syyllisyydentunnon teemat ovat usein keskeisiä seurakuntalaisen autetuksi tulemisen tarpeessa eli kykenemättömyydessä toimia hyvinvointia rakentavalla tavalla jonkin tai joidenkin asioiden suhteen. Surussa ei tosin ole kyse kykenemättömyydestä, vaikka se onkin syy tarpeelle tulla sielunhoidollisesti autetuksi. Suru johtuu toimijasta ulkopuolisista tekijöistä, jotka ovat muodostuneet psyykkisesti raskaiksi käsitellä. Suru ja kärsimys ovat välttämätön ja luonnollinen osa ihmiselämää. Sureminen on toimijuuden kannalta

voimaannuttavaa toimintaa, jossa toimija sopeutuu uuteen tilanteeseen rakentamalla intressinsä ja minuutensa uudenlaisten tekijöiden varaan.

Häpeän, syyllisyydentunnon ja surun analyysin avulla voitiin osoittaa, että kunnioitukseen perustuva sielunhoitomenetelmän periaatteiden mukaan toimimalla sielunhoitaja kykenee oikealla tavalla kohtaamaan psyykkisestä taakasta kärsiviä ihmisiä. Sielunhoitajan on asennoiduttava seurakuntalaiseen dialogisesti tunnustamalla, ettei voi seurakuntalaisen puolesta tietää, mikä auttaa tai että ylipäättään mikään auttaa esimerkiksi syvän surun hetkellä. Voimaantuminen ei voikaan tapahtua opettamalla tai indoktrinoimalla, vaan seurakuntalaisen on itse kyettävä asennoitumaan rakentavammalla tavalla sekä opittava tuntemaan paremmin toimintaansa ohjaavien tekijöiden ja toimintaansa määrittävien tekijöiden sisältöä. Tällaisesta muutoksesta voi kummuta enentynyttä pystyvyyttä tavoitella asetettuja intressejä. Sielunhoitajan tehtävä on ohjata seurakuntalaista sekä tunnistamaan intressit, joiden toteuttaminen rakentaa hyvinvointia että tarkastelemaan asiaa erilaisista näkökulmista, jotta seurakuntalainen voisi kyetä asennoitumaan mielekkäämmin ja lisätä tarvittavaa tietoisuuttaan.

Kunnioitukseen perustuvaa sielunhoitomenetelmää ei kuitenkaan voitu perustella ilman käsitystä kristillisestä uskontulkinnasta ja siihen perustuvasta luterilaisesta etiikasta. Vaatimus, että sielunhoitaja suhtautuu seurakuntalaiseen äärettömällä kunnioituksella, ei perustu ainoastaan siihen, että se mahdollistaa seurakuntalaisen luottamuksen rakentumisen, vaan se pohjautuu ennen kaikkea kristilliseen ihmiskäsitykseen. Kristillisen ihmiskäsityksen lähtökohta on, että Jumala on luonut jokaisen ihmisen omaksi kuvakseen, tarkoituksella juuri sellaiseksi kuin kukin on. Se asettaa sielunhoitajalle ehdottoman edellytyksen suhtautua kunnioituksella jokaiseen ihmiseen. Sielunhoitajan tehtävä voitiin kiteyttää sanomalla, että hänen on jokaisella sanallaan ja eleellään osoitettava seurakuntalaiselle hänen olevan loputtoman merkittävä ja riittävä sellaisena kuin on. Näin ymmärrettynä sielunhoito oli mielekästä nähdä teologian näkökulmasta armon välittämisenä ja konkretisoimisena seurakuntalaisen koettavaksi. Jumalan armolla tarkoitetaan loppumattomasta rakkaudesta kumpuavaa syntiseen ihmiseen suhtautumista, jossa ihmiselle sanotaan hänen olevan riittävä ja hyvä sellaisena kuin on.

Armon näkökulmasta tarkasteltuna sielunhoidolla voitiin nähdä olevan yhteys siunauksen teologiaan. Siunauksella tarkoitetaan hyvän puhumista. Sanomalla,

että olkoon Jumala sinulle armollinen, tarkoitetaan, että katsokoon Jumala sinua hyvällä ja ajatelkoon hän sinusta hyvää. Terve jumalasuhte, jossa ihminen kokee Jumalan armahtavana ja rakastavana, voitiin nähdä analogisena onnistuneelle sielunhoitosuhteelle, jossa seurakuntalainen kokee tulevansa katsotuksi hyvällä. Voimaantumisen sielunhoidossa perustuu kokemukselle hyvällä katsotuksi tulemisesta eli siitä, että seurakuntalainen kokee tulevansa kohdatuksi sellaisena kuin on. Sielunhoito on sekä menetelmällistä toimintaa että uskonnollisia tekoja, mutta ei papin erityisen yrittämisen vuoksi, vaan Jumalan lupauksen perusteella. Sielunhoitajan menetelmällisen toiminnan tulisi perustua seurakuntalaisen kunnioittamiseen, millä jo itsessään on uskonnollisen teon ulottuvuus, koska toimiessaan kunnioittamiseen perustuvan sielunhoitomenetelmän mukaisesti sielunhoitajan toiminta on uskonnollisessa mielessä Jumalan armon konkretisoimista seurakuntalaisen koettavaksi. Sielunhoidollisen uskonnollisen teon ja toiminnan sisältö on se, että siinä ihmiselle välittyy kokemus armosta. Siksi liturgisen toiminnan välineillä, jotka ovat armon välittämisen välineitä, tulisi olla sielunhoidossa olennainen rooli.

Elämään osaltaan välttämättä liittyvä kärsimys, murhe ja suru selittyvät teologian näkökulmasta kristillisen ihmiskäsityksen avulla. Ihminen on Jumalan kuvaksi luodun lisäksi syntiin langennut. Synnillä voidaan viitata rikkeisiin ja paheisiin, kuten arkikielessä usein tehdään, mutta sillä on teologisesti syvempi merkitys. Synti on eroa Jumalasta, mikä käytännössä näyttäytyy ihmisen kykenemättömyytenä toimia niin kuin haluaisi toimia ja olla sitä kuin haluaisi olla. Ihminen on luotu hyväksi, mutta synti tekee mahdottomaksi toimia aina hyvällä, sekä omaa että muiden hyvää edistävällä tavalla. Kykenemättömyyden ja kykenevyyden jatkuva tasapainottelu on osa ihmiselämää. Toimijuuden resurssit ovat voimavara, jota jatkuvasti kerätään ja kulutetaan.

Myös voimaantumista eli resurssien enentymistä voitiin tarkastella kristillisen ihmiskäsityksen valossa. Ihminen on paitsi luotu ja langennut myös pelastettu. Pelastuksella tarkoitetaan sitä, että Jumalan pojassaan Jeesuksessa antama uhri teki ja tekee mahdolliseksi ihmisen ja Jumalan välien korjaamisen. Lopullisesti pelastus voi tulla ihmisen osaksi kuolemassa, mutta osaksi pelastus voi toteutua jo maanpäällisessä elämässä. Puheella Kristuksen seuraamisesta tarkoitetaan halua etsiä yhteyttä Jumalaan. Toisaalta Kristuksen seuraamisella tarkoitetaan pyrkimystä elää Jumalan tahdon mukaisesti. Luterilaisessa kontekstissa voidaan

sanoa, että hengellisyysden vakavasti ottava sitoutuu pyrkimykseen elää ja toimia luterilaisen etiikan mukaisesti.

Luterilainen etiikka painottaa yksilön autonomiaa eli vastuullisen toimijan vapautta harkita ja päättää, mikä on hyvää sekä hänelle itselleen että muille ihmisille ja ympäristölle. Toisaalta luterilainen etiikka korostaa vastuuta sekä omasta että muiden ihmisten hyvästä. Vapautta ei voikaan ajatella olevan ilman vastuuta. Vapaus ei ole mitä tahansa vapautta, vaan se on vapautta vastuuseen. Luterilaisen etiikan lähtökohtainen jännitteisyys vapauden ja vastuun välillä tuo näkyväksi jännitteisyyden, joka välttämättä määrittää sielunhoidollista auttamista. Psykkinen hyvinvointi ei ole kykenemistä toteuttaa mitä tahansa intressejä, vaan sellaisia, joiden tavoittelemisen edistää toimijan omaa hyvinvointia. Tällaisten intressien tunnistaminen ja rakentaminen edellyttää kykyä eettiseen pohdintaan omasta ja muiden hyvästä.

Auttaminen ei siksi ole ainoastaan sitä, että toiminnan kohteelle pyritään mahdollistamaan tämän intressien toteuttaminen, vaan myös sitä, että autettava ohjataan ymmärtämään, mikä edistää hänen hyvinvointiaan. Auttaminen edellyttää käsitystä siitä, mikä on autettavalle hyväksi. Sielunhoitaja on pappina sitoutunut luterilaisen etiikan mukaiseen hyväksytykseen eli ymmärrykseen siitä, mikä ensinnä on ihmiselleen itselleen hyväksi sekä toiseksi hyväksi muille ihmisille ja ympäristölle. Luterilaisen etiikan vapauden ja vastuun jännitteisyys asettaa sielunhoitajalle hankalan tehtävän. Sielunhoitajan on kunnioitettava seurakuntalaista vastuullisena toimijana, jolla on vapaus harkita, mikä on hyvää ja oikein sekä millaisten arvojen varassa hän haluaa toimia. Toisaalta sielunhoitaja on pappina sitoutunut luterilaisen etiikan mukaiseen käsitykseen hyvästä. Sielunhoidon etiikka on seurakuntalaisen hyvää elämää koskevaa etiikkaa.

Viidennessä luvussa edettiin tutkimuksen tulosten rakentamiseen. Sielunhoidollisen auttamisen analyysin lähtökohtainen havainto oli, että se on toimintaa, joka toteutuu sielunhoitajan ja seurakuntalaisen eli kahden toimijan välisessä relaatiossa. Tutkimuksen tulos oli havainto, että pappeus määrittää sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välisen vuorovaikutussuhteen perustan ja luonteen. Siksi sielunhoito tulee ymmärretyksi papin profession valossa.

Papin profession keskeisin tehtävä on puhua Jumalasta ja julistaa evankeliumia. Pappi toteuttaa tehtävänsä palvelemalla; pappeus on palvelutehtävä. Sielunhoidossa palveleminen toteutuu auttamisena. Jumalasta puhuminen ja evankeliumin julistaminen ei aina merkitse saarnaamista, liturgian

toimittamista ja niin edelleen hengellisten tehtävien toimittamista, vaan se toteutuu myös toimimalla. Sielunhoidon teologian tarkastelu osoitti, että sielunhoito on teologian näkökulmasta jatkuvaa Jumalasta puhumista ja evankeliumin julistamista, koska sielunhoidossa toimitaan tavalla, joka mahdollistaa Jumalan armon konkretisoimisen seurakuntalaisen koettavaksi. Toisaalta on varottava hengellistämistä sielunhoitoa. Sielunhoidon teologinen ja hengellinen perusta ei nimittäin tarkoita sitä, ettei sielunhoidon vaikutus olisi se, että sielunhoitaja toimii kunnioitukseen perustuvan sielunhoitomenetelmän mukaisesti, mikä voi tuottaa sellaista yhteistoimintaa, jonka myötävaikutuksesta ja seurauksesta seurakuntalainen voisi voimaantua.

Sielunhoitajan ja seurakuntalaisen välisen sielunhoitosuhteen voi luonnehtia auttamistoiminnan kohteen intressiä toteuttavaksi institutionaaliseksi palvelusuhteeksi. Sielunhoitaja ei toimi omien käsitystensä varassa, vaan papin roolissa, mikä määrittää tekijät, joiden puitteissa sielunhoitajan on toimittava. Sielunhoitaja on sitoutunut pyrkimään auttamaan eli edistämään seurakuntalaisen intressien toteutumista ja noudattamaan toiminnassaan kunnioitukseen perustuvan sielunhoitomenetelmän esittämiä periaatteita. Tällainen, sielunhoidon kannalta ihanteellinen vuorovaikutussuhde rakentuu silloin, kun sielunhoitaja voi toimia niin sanotussa voimaannuttavassa positiossa eli niin, että sielunhoitaja voi keskittyä seurakuntalaisen intressien tavoittelemisen ja toteuttamisen mahdollistamiseen. Tämä on mahdollista silloin, kun seurakuntalaisen hyväksytyt, jonka perustalle hänen intressinsä rakentuvat, ei ole ristiriidassa profession edustaman hyväksytyksen kanssa. Toiseksi sielunhoidollisen auttamisen kannalta ihanteellisen suhteen kehittyminen edellyttää seurakuntalaisen luottamusta sielunhoitajaa kohtaan sekä luottamuksen varaan rakentuvaa motivaatiota toimia yhteistoiminnassa sielunhoitajan kanssa.

Sielunhoitajan voimaannuttavan toimijaposition varaan rakentuva sielunhoidollinen vuorovaikutussuhde on ihanne. Tavallisesti sielunhoitajan on jatkuvasti pohdittava, millaiseen toimintaan hän seurakuntalaista ohjaa. Toisin sanoen sielunhoitajan on jatkuvasti arvioitava, millaisen hyväksytyksen varassa seurakuntalainen toimii ja miten se suhteutuu profession hyväksytykseen. Erityisen selvästi vaatimus, että sielunhoitajan on kieltäydyttävä edistämästä seurakuntalaisen senhetkisten intressien toteutumista, tulee esille silloin, kun seurakuntalaisen aiheet ovat pahoja ja rikollisia. Tällöin sielunhoitajan on toimittava niin sanotussa paternalistisessa toimijapositionissa, jolla tarkoitetaan sitä,

että sielunhoitaja määrittelee seurakuntalaisen puolesta toiminnalla tavoiteltavan hyvän. Toiminnan käsitteellinen sisältö ei kuitenkaan muutu, vaikka ei voidakaan puhua varsinaisesta sielunhoidollisesta auttamisesta eli seurakuntalaisen voimaantumiseen pyrkivästä toiminnasta, koska silti toiminnan tavoitteena on edistää seurakuntalaisen hyvää eli auttaa seurakuntalaista.

Sielunhoitajan tasapainottelu eettisten hyväksitysten välillä ei kuitenkaan välttämättä liity seurakuntalaisen pahuuteen, vaan psyykkisesti raskaista asioista johtuvaan kykenemättömyyteen nähdä, mikä on oikein ja mikä väärin. Siksi sielunhoitajan on jatkuvasti tasapainoteltava holhoavan paternalismin ja välinpitämättömyydestä kumpuavan hylkäyksen välillä. Vaikka voimaannuttavaan profession perustuva vuorovaikutussuhde on ihanne, niin usein seurakuntalaisen hyväksitys asettuu ainakin jonkinlaiseen ristiriitaan profession edustaman hyväksityksen kanssa. Siksi sielunhoitajan työtä määrittää myös vaatimus ohjata seurakuntalaista tunnistamaan intressit, joiden toteuttaminen on hyväksi seurakuntalaiselle itselleen ja muille ihmisille. Sielunhoitajan käsitys hyvästä rakentuu profession kautta, koska sielunhoitaja on pappina sitoutunut edistämään seurakuntalaisen sellaisia intressejä, jotka eivät ole ainakaan ristiriidassa profession edustaman hyväksityksen kanssa. Siksi sielunhoito määrittävä edellytys jatkuvasti harkita, minkälaiseen toimintaan sielunhoitaja ohjaa seurakuntalaista, selittyy papin profession avulla.

Sielunhoitajan sitoutumista papin profession kuvattiin niin sanotun me-tilaisen yhteistoimintatilan avulla. Tällainen perustavanlaatuinen sitoutuminen ei ole yksinkertainen asia papille itselleen. Papin ei kuitenkaan ole tarkoitus häivyttää itseään toimijana sitoutuessaan edistämään profession keskeisiä intressejä. Pappuus on siksikin henkilökohtaisesti haastava rooli, että se seuraa mukana jatkuvasti, myös silloin, kun papilla ei ole työpäivää tai hän ei ole työtehtävissä. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että papiksi vihitty toimisi aina papin roolista käsin, vaan sitä, että myös vapaa-ajallaan pappi on sitoutunut toimimaan profession edustaman eettisen koodin eli luterilaisen etiikan vaatimusten mukaisesti. Arvostetun, merkittävän ja näkyvän profession edustajalla on kuitenkin aina vaarana joutua ikään kuin professionsa vangiksi niin, että hän ei koekaan toimivansa omien intressiensä edistämiseksi, vaan ainoastaan täyttääkseen odotukset profession intressien toteuttamiseksi.

Papin professio mahdollistaa paitsi sielunhoidollisen auttamisen onnistumisen, se mahdollistaa myös papille toimia kestävästi. Sielunhoitajana toimiminen on

psykkisesti rankkaa työtä, joka edellyttää kykyä prosessoida omia tunteita. Papin ei kuitenkaan odoteta osallistuvan raskaan menetyksen kohdanneen kanssa suremiseen, vaan päinvastoin papin tulee sielunhoitajana horjumatta edustaa maanpäällä pysyvää transsendenttia. Pappi edustaa seurakuntalaiselle toivoa ja pysyvyyttä – sitä, että kyllä elämä lopulta kantaa. Toisaalta edellytys, että sielunhoitaja ei ryhdy vellomaan keskustelun herättämissä tunteissa tekee mahdolliseksi sen, että sielunhoitaja voi poistua tilanteesta myös tunteiden tasolla, vaikka se usein vaatiikin tunteiden prosessoimista ja siinä harjaantumista.

Sielunhoidollisen auttamisen ja ylipäättään sielunhoidon esittäminen papin profession näkökulmasta antaa välineet tarkastella, mitä merkitsee sielunhoidon kannalta, että sielunhoitaja on pappina sitoutunut kirkon uskontulkintaan ja etiikkaan. Kysymys on pitkälti sivuutettu vallalla olevassa pastoraalipsykologisessa sielunhoitotutkimuksessa. Ilmeisesti pelkona on sielunhoitajan ajautuminen epäterveeseen paternalismiin, millä tarkoitetaan toimintaa, jossa pappi määrittää toiminnalla tavoiteltavan hyvän ilman todellista aikomusta toimia seurakuntalaisen hyväksi. Pelko on kyllä aiheellinen. Epäterveen paternalismin uhka on professionaalien edustajilla jatkuva. Lääkärin on alati pohdittava, mikä on potilaan hyväksi. Opettajan työ on jatkuvaa oppilaiden intressien ja opetussuunnitelman intressien yhteensovittamista. Toisinaan lääkärit ja opettajat erehtyvät, mutta ammattitaitonsa ansiosta kuitenkin tekevät oikeita useimmiten päätöksiä, jotka koituvat potilaiden ja oppilaiden eduksi. Paternalismin pelon ei pitäisi kuitenkaan pakottaa ummistamaan silmiä siltä, että vahva hyväksytyys määrittää toimintaa kaikissa profesioissa.

Seurakunta on hengellinen yhteisö, jonka tulisi elää jatkuvasti todeksi uskoaan Jumalaan. Uskonnonharjoittaminen ei rajaudu sille varattuun tilaan, vaan määrittää kaikkea elämään. Erityisen selkeästi tämä näkyy siinä, miten sielunhoito on tässä tutkimuksessa selitetty teologian näkökulmasta: sielunhoito on armon konkretisoimista toiminnaksi niin, että seurakuntalainen voisi sen kokea. Tähän ajatukseen perustuu käsitys sielunhoidollisesta seurakunnasta, jossa kaikki toimivat yleisen pappeuden kautta arjen sielunhoitajina ja siten jatkuvasti elävät uskoaan todeksi tuomalla armon jatkuvasti koettavaksi. Armon konkretisoiminen toiminnaksi seurakunnan arjessa merkitsee sitä, että paitsi seurakunnan hengellistä työtä tekevät työntekijät myös seurakuntalaiset suhtautuvat toisiinsa ja kaikkiin ihmisiin kunnioituksella.

Sielunhoidollisten keskustelujen määrä seurakunnissa on jatkuvasti laskussa. On tarpeen kysyä, mistä se johtuu. Sielunhoidon tarve tuskin on vähentynyt, eikä muiden auttamispalveluiden saatavuus ole ainakaan ratkaisevasti lisääntynyt, ennemmin vähentynyt. Vallalla oleva suomalainen sielunhoitotutkimus antaa hyvän kuvan siitä, miten sielunhoidollista auttamista tehdään, mutta sielunhoidon teologisen ja hengellisen perustan teoretisointi on ohutta, ja papin professioon olennaisesti kuuluva tehtävä edustaa kirkon käsitystä eettisestä ja uskonnollisista hyvistä on sivuutettu. Se saattaa olla merkki tai oire siitä, että kokonaisvaltainen käsitys seurakunnan hengellisestä perustasta on ohentunut. Samalla on saattanut ohentua käsitys sielunhoidon keskeisyydestä papin työssä.

7 Lähteet ja kirjallisuus

7.1 Lähteet ja apuneuvot

Aika puhua – aika vaieta

2011 Aika puhua – aika vaieta. Rippisalaisuus ja vaitiolovelvollisuus kirkossa. Helsinki: Suomen ev. lut. kirkkohallituksen julkaisuja.

Code of Ethics

www.aapc.org/policies/code-of-ethics. Katsottu 18.2.2014.

Hallamaa, Jaana

- 2012 Käsiteanalyttinen taulukko joistakin vallankäyttö- ja vaikuttamisrelaatioihin sisältyvistä asennoitumistavoista (versio 7). Julkaisematon lähde.
- 2014a Toiminnan käsite. – Yhteistoiminnan etiikka (luku 3). Julkaisematon käsikirjoitus.
- 2014b Yhteistoimintatilat: toiminta joukossa, ryhmässä ja yhteisönä. – Yhteistoiminnan etiikka (luku 4). Julkaisematon käsikirjoitus.
- 2014c Luottamus ja yhteistoiminta. – Yhteistoiminnan etiikka (luku 5). Julkaisematon käsikirjoitus.
- 2014d Yhteistoiminnan aikaan saaminen toiminnalla. – Yhteistoiminnan etiikka (luku 6). Julkaisematon käsikirjoitus.
- 2014e Aikaansaadun yhteistoiminnan luonne ja toimijoiden asema – Yhteistoiminnan etiikka (luku 7). Julkaisematon käsikirjoitus.

Kettunen, Paavo

2013 Auttava kohtaaminen 1. Sielunhoidon perusteet ja teologia. Helsinki: Kirjapaja.

Kirkkolaki 26.11.1993/1054

Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 v. 1993

Mielen hyvinvointi

http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/aiheet/tietopakettit/amis/mielen_hyvinvointi. Viitattu 19.2.2014.

Papin ammattietiikka

2001 Papin ammattietiikka. Hyväksytty Suomen kirkon pappisliiton valtuuston kokouksessa marraskuussa 2001.

Rippikoulun opetussuunnitelma

2001 Rippikoulun opetussuunnitelma. Hyväksytty Suomen ev. lut. kirkon piispainkokouksessa 11.9.2001.

Sairaalasielunhoidon periaatteet

2011 Sairaalasielunhoidon periaatteet 2011. Hyväksytty Kirkkohallituksen täysistunnossa 17.8.2011.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työaika-asetus 33/1998.

Työaikalaki 9.8.1996/605.

7.2. Kirjallisuus

Ahdistuneisuus

Terveyskirjasto.

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00188&p_haku=ahdistus. Viitattu 19.2.2014

Bayer, Oswald

2007 Freedom in response. Lutheran ethics: sources and controversies. New York: Oxford University Press.

Brunstein, Joachim C.

2010 Implicit Motives and Explicit Goals: The Role of Motivational Congruence in Emotional Well-Being. – Implicit Motives. Schultheiss, Oliver C. & Brunstein, Joachim C. (ed.) New York: Oxford University Press.

Buber, Martin

1993 Minä ja Sinä. Porvoo: WSOY.

Gassman, Günther & Hendrix, Scott

2005 Johdatus luterilaiseen tunnustukseen. Helsinki: Kirjapaja.

Clinebell, Howard J.

1975 Käytännön sielunhoito. Uusia mahdollisuuksia evankeliumin toteutumiseksi vaikeuksissa olevien ihmisten elämässä. Helsinki: Gaudeamus.

Edbom, Tobias

2009 Self-esteem, Sense of Coherence and Attention Deficit Hyperactive Disorder – A Longitudinal Study from Childhood to Adulthood. Tukholma: Karolinska Institutet.

Griffin, James

1986 Well-Being. Its Meaning, Measurement and Moral Importance. New York: Oxford University Press.

Hallamaa, Jaana

1994 Virka ja persoona. – Teologinen aikakauskirja. Helsinki: Teologinen julkaisuseura.

2010 Uskontunnustuksen etiikasta synnintunnustuksen etiikkaan. – Minä uskon? Jumala-usko 2010-luvulla. Synodaalikirja 2010. Toim. Maarit Hytönen. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

2014f Ihmisarvoperustainen kuntoutusmalli. Kohti voimaannuttavaa työtettä. – Luento Helsingin diakonissalaitoksen johdon seminaarissa 13.5.2014. Materiaalit tekijällään.

Henriksson, Markus & Lönnqvist, Jouko

2002 Psykkiset kriisit, sopeutumishäiriöt ja stressireaktiot. – Psykiatria. Toim. J. Lönnqvist et al. Jyväskylä: Duodecim.

Huovinen, Eero

2010 Pappi? Juva: WSOY.

Huttunen, Matti O. & Kalska, Hely (toim.)

2012 Psykoterapiat. Helsinki: Duodecim.

Hyrck, Matti

1997 Jumalakuvat ja sielunhoito. – Sielunhoidon käsikirja. Toim. K. Aalto et al. Helsinki: Kirjapaja.

Hytönen, Maarit

2005 Kirkollisten toimitusten teologia. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Kettunen, Paavo

1999 Funktionaalinen rippi – väline armon omistamiseen. – Käytännön ja teorian vuorovaikutus sielunhoidon teologiassa. STKS:n symposiumissa marraskuussa 1998 pidetyt esitelmät. Toim. Paavo Kettunen. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

2003 Hengellinen kokemus ja ihmisen kokonaisvaltaisuus

2011 Kätkeyty ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä. Helsinki: Kirjapaja.

2012 Sielunhoito – eräs muoto psykoterapiaako? – Psykoterapiat. Toim. M. O. Huttunen & H. Kalska. Helsinki: Duodecim.

Kilpeläinen, Irja

1973 Osaammeko kuunnella ja auttaa. Lähimmäiskeskeisen sielunhoitomenetelmän opas. Porvoo: WSOY.

Kivivuori, Janne

1999 Psykokirkko: psykokulttuuri, uskonto ja moderni yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.

Koskela, Harri

2011 Lapseni elää aina sydämessäni. Lapsen menetyksen merkitys vanhemman spiritualiteetin muotoutumisessa. Porvoo: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja.

Käypä hoito -suositus

Depression Käypä hoito -suositus.

<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/naytaartikkeli/tunnus/hoi50023>. Viitattu 19.2.2014

Leiman, Mikael

2012 Vaikuttavuustutkimuksen pulmallisuus psykoterapiassa. – Psykoterapiat. Toim. M. O. Huttunen & H. Kalska. Helsinki: Duodecim.

Lindqvist, Martti

1995 Auttajan varjo. Helsinki: Otava.

1997 Kristillinen ihmiskäsitys. – Sielunhoidon käsikirja. Toim. K. Aalto et al. Helsinki: Kirjapaja.

Mannermaa, Tuomo

1977 Kristillisen opin vaiheet. Helsinki: Oy Gummerrus Ab.

1997 Sielunhoidon tulkinta ja paikka kirkossa. – Sielunhoidon käsikirja. Toim. K. Aalto et al. Helsinki: Kirjapaja.

McGrath, Alister E.

1999 Christian Spirituality. An Introduction. Malden MA: Blackwell Publishers.

Meyer-Blanck, Michael

2009 Theologische Implikationen der Seelsorge. – Handbuch der Seelsorge. Hg. v. W. Engemann. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt GmbH.

Mönkkönen, Kaarina

2007 Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Nissinen, Leena

2008 Auttamisen rajoilla. Myötätuntouppumisen synty ja ehkäisy. Helsinki: Edita.

Plieth, Martina

2009 Seelsorge im Kontext von Sterben, Tod und Trauern. – Handbuch der Seelsorge. Hg. v. W. Engemann. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt GmbH.

Poijula, Soili

2002 Surutyö. Helsinki: Kirjapaja.

Pruuki, Lassi

2009 Dialogisuus sielunhoidossa. – Sielunhoidon aikakauskirja. Helsinki: Kirkon koulutuskeskus, Kirkon sairaalasielunhoito, Kirkon perheasiat.

Pälve, Heikki

2013 Etiikka ja professio. – Lääkärin etiikka. Toim. Samuli Saarni. Helsinki: Suomen Lääkäriliitto.

- Robeyns, Ingrid
2011 The Capability Approach. – The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Edward N. Zalta (ed.)
<http://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/capability-approach>. Viitattu 18.2.2014.
- Riikonen, Eero
1992 Auttamistyön ongelmakäsitykset ja haastattelukäytännöt. Ongelmakielestä kompetenssikieleen. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Räsänen, Antti
2010 Sisäistynyt uskonnollisuus tukee mielenterveyttä.
<http://www.teologia.fi/artikkelit/uskonto-ilmiona/686-sisaistynyt-uskonnollisuus-tukee-mielenterveytta>. Viitattu 19.2.2014.
- Sadock, Benjamin James & Sadock, Virginia Alcott
2007 The Patient-Doctor Relationship. – Kaplan & Sadock's Synopsis of Psychiatry: Behavioral Sciences/Clinical Psychiatry, 10th Edition. Ed. by B. Sadock. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Sainio, Aarno
1997 Auttava vuorovaikutus. – Sielunhoidon käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Schaffer, H. Rudolph
2006 Key Concepts in Development Psychology. London: SAGE Publications.
- Scharfenberg, Joachim
2000 Johdatus pastoraalipsykologiaan. Helsinki 2000: Helsingin yliopisto, käytännöllisen teologian laitos.
- Schimmel, Solomon
2002 Wounds Not Healed by Time. The Power of Repentance and Forgiveness. New York: Oxford University Press.
- Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik
2007 Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Tammi.
- Sen, Amartya
1993 Capability and Well-Being. – The Quality of Life. Ed. by M. Nussbaum & A. Sen. New York: Oxford University Press.
- Stenlund, Mari
2012 "Oma persoona on diakoniatyöntekijän työväline" -väitteen kriittistä tarkastelua. – Diakonian tutkimus. Toim. A. B. Pessi & H. Hiilamo. Helsinki: Diakonian tutkimuksen seura.
- Tähkä, Veikko
1993 Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen. Porvoo: WSOY.

Viika, Kaarle

1997 Sielunhoitajan voimavarat. – Sielunhoidon käsikirja. Toim K. Aalto et al. Helsinki: Kirjapaja.

Virtaniemi, Matti-Pekka

1990 Dialogin mahdollisuuksia sielunhoitajan näkökulmasta. – Käytännön ja teorian vuorovaikutus sielunhoidon teologiassa. STKS:n symposiumissa marraskuussa 1998 pidetyt esitelmät. Toim. Paavo Kettunen. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

Wikström, Owe

2000 Salattu ihminen. Elämän syvät kysymykset ja parantava keskustelu. Helsinki: Kirjapaja.

2002 Häikäisevä pimeys. Näkökulmia hengelliseen ohjaukseen. Helsinki: Kirjapaja.

von Wright, Georg Henrik

2001 Hyvän muunnelmat. Helsinki: Otava.